

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

МИГУЛЯ ВІКТОРІЯ ВАЛЕРІЇВНА

УДК 373.29.026:811.161.2'233(043.3)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-
МОВЛЕННЄВОЇ ОСОБИСТОСТІ ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Спеціальність 012 Дошкільна освіта

Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів, які мають посилання на відповідне джерело _____ В.В. Мигуля

Науковий керівник: **Суятинова Катерина Євгеніївна** – кандидат педагогічних наук, доцент.

Кривий Ріг – 2025

АНОТАЦІЯ

Мигуля В. В. Педагогічні умови формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 012 Дошкільна освіта. Криворізький державний педагогічний університет, Кривий Ріг, 2025.

У дисертаційному дослідженні висвітлені теоретичні узагальнення та авторські напрацювання з проблеми формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку.

Проблема формування національно-мовленнєвої особистості була і залишається предметом дослідження науковців у галузі освіти. Проаналізувавши низку наукових праць, присвячених цій проблемі, бачимо, що питання розробки спеціальних педагогічних умов залишається не розкритим, що підтверджує актуальність теми дисертаційного дослідження.

Мета дослідження – науково обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що *вперше* обґрунтовано та висвітлено педагогічні умови формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку (створення у закладі дошкільної освіти розвивального мовленнєвого середовища, спрямованого на формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку, взаємозв'язок (інтерація) мовленнєвої (лексичної, діалогічної, монологічної), ігрової діяльності дітей передшкільного віку, партнерська взаємодія педагогів і батьків з метою формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку);

з'ясовано та уточнено визначення поняття «національно-мовленнєва особистість»;

досліджено поняття: «педагогічні умови», «розвивальне середовище», «мовна особистість», «мовленнєва особистість». Обрані критерії оцінювання сформованості національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку із відповідними показниками: особистісний, діяльнісно-поведінковий, когнітивно-мовленнєвий; розроблена схема сформованості національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку.

схарактеризовано та описано рівні сформованості національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку: високий, достатній, середній, низький;

упроваджено та апробовано педагогічні умови формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку.

Практична значущість дослідження дисертації полягає в укладанні та апробації діагностичної і експериментальної методики та перевірки педагогічних умов формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку, розробці освітніх занять, дидактичних ігор, спрямованих на формування мовленнєвої компетентності, базових знань, умінь і навичок про мову, культуру, історію, розширення словникового запасу, формування національної самосвідомості. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження можуть бути використані в закладах вищої освіти для здійснення підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти; вихователями закладів дошкільної освіти – для формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку.

У **вступі** вміщено відомості про актуальність дослідження, визначено мету, завдання, об'єкт дослідження, предмет дослідження, комплекс методів педагогічного дослідження, базу дослідження, наукову новизну, відомості про апробацію основних результатів дослідження та структура дисертації.

У першому розділі **«Теоретичні засади педагогічних умов національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку»** здійснено аналіз поняттєво-категоріального апарату дослідження:

«особистість», «мовна особистість», «мовленнєва особистість», «національно-мовленнєва особистість», досліджено поняття «мова» та «мовлення», поняття «комунікації та мови». Створено педагогічні мови формування національно-мовленнєвої особистості. Досліджено поняття «партнерство і партнерська взаємодія», «умова» й «педагогічна умова». Здійснено аналіз змісту діючих освітніх програм на наявність положень, щодо формування національно-мовленнєвої особистості.

У другому розділі **«Експериментальна перевірка педагогічних умов національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку»** описані основні критерії, показники, рівні формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку, впроваджена експериментальна методика, педагогічні умови, представлено обрані критерії оцінювання сформованості національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку із відповідними показниками: особистісний, діяльнісно-поведінковий, когнітивно-мовленнєвий. Розроблена схема сформованості національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку, що містить в собі спеціально підібрані: компоненти, критерії, показники, методики. Подано результати констатувального та кінцевого етапів дослідження.

Ключові слова: педагогічні умови, мова, мовна (мовленнєва) особистість, національно-мовленнєва особистість, особистість, нація, національна свідомість / самосвідомість, патріотизм, мовленнєва компетентність / розвиток, освітнє середовище, розвивальне середовище, мовленнєве середовище, партнерська взаємодія, інтеракція, комунікація, діти дошкільного віку, діти передшкільного віку.

ABSTRACT

Myhulia V.V. Pedagogical conditions of preschool children's national and linguistic personality formation. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

The thesis for obtaining the scientific degree of Doctor of Philosophy in speciality 012 Preschool Education. Kryvyi Rih State Pedagogical University.

The dissertation highlights theoretical generalisations and author's developments on the problem of forming the national and linguistic personality of preschool children.

The problem of forming a national and linguistic personality has been and remains the subject of scientists' research in the education field. Having analysed a number of scientific works devoted to research in this area, we notice that the issue of developing special pedagogical conditions remains unresolved, which confirms the relevance of the topic of the dissertation research.

The purpose of the study is to scientifically substantiate and experimentally test the pedagogical conditions for the formation of preschool children's national and linguistic personality.

The scientific novelty of the study is that the pedagogical conditions for the formation of preschool children's national and linguistic personality are substantiated and highlighted for the first time (creation of a developmental speech environment in preschool education institution aimed at the formation of preschool children's national and linguistic personality, interconnection (interaction) of speech (lexical, dialogical, monological), play activities of preschool children, partnership interaction of teachers and parents in order to form the national and linguistic personality);

the definition of the concept of 'national and linguistic personality' is clarified and specified;

the concepts of: 'pedagogical conditions', "developmental environment", "linguistic personality", "speech personality" have been studied. The criteria for assessing the formation of preschool children's national and linguistic personality

with the corresponding indicators: personal, activity-behavioural, cognitive and linguistic; the scheme of formation of preschool children's national and linguistic personality is developed;

the levels of formation of preschool children's national and linguistic personality are characterised and described: high, sufficient, medium, low;

pedagogical conditions for the formation of the national and linguistic personality of preschool children are introduced and tested.

The practical significance of the dissertation research lies in the development and testing of diagnostic and experimental methods and verification of pedagogical conditions for the formation of the national-speech personality of preschool children, the development of educational activities, didactic games aimed at the formation of speech competence, basic knowledge, skills and abilities about language, culture, history, expansion of vocabulary, and the formation of national self-awareness. The main provisions and conclusions of the dissertation can be used in higher education institutions for the training of future teachers of preschool education institutions; by teachers of preschool education institutions for the formation of preschool children's national and linguistic personality.

The introduction contains information on the relevance of the study, the it defines the purpose, tasks, object of research, subject of research, a set of methods of pedagogical research, the research base, scientific novelty, information on the testing of the main results of the study and the structure of the dissertation.

The first chapter **“Theoretical foundations of pedagogical conditions of national and linguistic personality of preschool children”** has got an analysis of the conceptual and categorical apparatus of the study: “personality”, “linguistic personality”, “speech personality”, “national and linguistic personality”, the concepts of “language” and “speech”, the concepts of “communication and language” are studied. The pedagogical conditions of national and linguistic personality formation are created. The concepts of “partnership and partnership interaction”, “condition” and “pedagogical condition” are studied. The content of

existing educational programmes is analysed for the presence of provisions on the formation of national and linguistic personality.

The second chapter “**Experimental verification of pedagogical conditions of preschool children’s national and linguistic personality**” describes the main criteria, indicators, levels of formation of preschool children’s national and linguistic personality, introduces the experimental methodology, pedagogical conditions, presents the selected criteria for assessing the formation of preschool children’s national and linguistic personality with the corresponding indicators: personal, activity-behavioural, cognitive and linguistic. The scheme of formation of preschool children’s national and linguistic personality is developed, which includes specially selected components, criteria, indicators, methods. The results of the stating and final stages of the study are presented.

Keywords: pedagogical conditions, language, linguistic (speech) personality, national-speech personality, personality, nation, national consciousness / self-awareness, patriotism, speech competence / development, educational environment, developmental environment, speech environment, partnership interaction, interaction, communication, preschool children, preschool children.

Основні положення дисертації викладено в таких публікаціях автора:

Публікації в наукових фахових виданнях України

Мигуля В. В. Філософське підґрунтя поняття «мови» та «комунікації» крізь призму дослідження національно-мовленнєвої особистості. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 59. Том 2. С. 315-321.

Мигуля В.В. Створення розвивального мовленнєвого середовища як педагогічна умова формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку. *Педагогічні науки: теорія та практика*. 2024. № 4. С. 128-133.

Мигуля В. В. Лінгводидактична модель формування національно-мовленнєвої особистості дитини передшкільного віку. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2024. № 97. С. 41-45.

Закордонні публікації

Viktoriia Myhulia. Analysis of the main pedagogical means of forming the national and linguistic personality of a preschool child. *Формування професійно-педагогічної компетентності і розвиток фахової майстерності учасників освітнього процесу у сфері дошкільної, початкової, загальної середньої та вищої освіти з інтеграцією в європейський освітній простір*. Колективна монографія. Publishing house: MANS w Łomży, Łomża, 2024. С. 255-266.

Мигуля В.В. Теоретичний аналіз проблеми формування національно-мовленнєвої особистості дитини дошкільного віку» MANS w Łomży, Łomża, 2024.

Тези, матеріали конференцій

Мигуля В.В. Патріотичне виховання дітей дошкільного віку засобами українських народних прислів'їв та приказок. *Четверті Геретівські читання: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 29 квіт. 2020 р. Тернопіль : Тернопільський обласний комунальний інститут післядипломної педагогічної освіти*, 2020. С. 134-139.

Мигуля В. В. Соціалізація особистості дитини дошкільного віку засобом народних пісень. *Ціннісна складова соціалізації особистості дитини в умовах сьогодення*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнародною участю, 23 квіт. 2020 р. Дніпро, 2020. С. 231-234.

Мигуля В. В. Наукові підходи до поняття «національно-мовленнєвої особистості» у дітей дошкільного віку. *Психологія і педагогіка на сучасному етапі розвитку наук: актуальні питання теорії і практики*: зб. наукових робіт учасників міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса 18–19 грудня 2020 р. Одеса, 2020. Ч. 2. С. 74-77.

Мигуля В. В. Теоретичні аспекти розвитку національно-мовленнєвої особистості дитини старшого дошкільного віку. *Сучасні тенденції та фактори розвитку педагогічних та психологічних наук*: матеріали міжнародної наук.-практ. конф., м. Київ, Україна, 5–6 лют. 2021р. Київ, 2021. Ч. 1. С. 77-80.

Мигуля В.В. Психологічні особливості формування мовленнєвої особистості. *Theoretical and scientific bases of development of scientific thought Library of Congress Cataloging-in-Publication. The V International Science Conference «Theoretical and scientific bases of development of scientific thought»*, February 16 – 19, 2021, Rome, Italy. 433-438 p.

Суятинова К. Є., Мигуля В. В. Національно-мовленнєвий розвиток дошкільників засобами дистанційного навчання. *«Сучасні цифрові технології та інноваційні методики навчання: досвід, тенденції, перспективи»* Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції: зб. тез доп. ІХ міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції, м. Тернопіль, 28 квітня. 2022р. Тернопіль, 2022 С. 121-124.

Мигуля В. В. Розвиток національно-мовленнєвої особистості дошкільника з використанням інноваційних педагогічних технологій. *«Дошкільна освіта України в контексті інтеграції до Європейського освітнього простору»*. Зб. студентських наукових праць за матеріалами ІV

Всеукр. студентської наук.-прак. інтернет-конференції м.Глухів, 17 травня 2022 р. Глухів, 2022. С. 172-176.

Мигуля В.В. Освітнє середовище ЗДО, як важливий чинник формування національно-мовленнєвої особистості дошкільника. *«Виклики педагогічних та психологічних наук: погляд сьогодення»*. Міжнародна наукова конференція, Куявський університет у м.Влоцлавеку. 3–4 квітня 2024 р. Вроцлавек, 2024. С.34-37.

Мигуля В.В. Веб-квест як засіб формування національно-мовленнєвої особистості. *Наука та освіта в дослідженнях молодих учених*: матеріали V Міжнар.наук.-практ. конф. для студ., аспірантів, докторантів, молод. Учених. м.Харків, 16 трав. 2024 р. Харків, 2024. С.28-29.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	12
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТА ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ НАЦІОНАЛЬНО-МОВЛЕННЄВОЇ ОСОБИСТОСТІ ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	20
1.1 Сутність і характеристика понять «національно-мовленнєва особистість», «мовна особистість», «мовленнєва особистість».....	20
1.2 Особливості формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку.....	38
1.3. Обґрунтування педагогічних умов формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку.....	61
1.4 Аналіз освітніх програм для дошкільників у контексті положень про формування національно-мовленнєвої особистості	96
Висновки до першого розділу	102
Список використаних джерел до першого розділу	104
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ НАЦІОНАЛЬНО-МОВЛЕННЄВОЇ ОСОБИСТОСТІ ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	126
2.1 Організація і проведення констатувального етапу експерименту.....	126
2.2 Реалізація педагогічних умов формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку.....	159
2.3 Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи.....	172
Висновки до другого розділу.....	176
Список використаних джерел до другого розділу.....	179
ВИСНОВКИ.....	182
ДОДАТКИ.....	184

ВСТУП

Актуальність дослідження. У наш час система освіти, зокрема, дошкільна освіта, зазнала суттєвих змін. У ході модернізації та нововведень, перед педагогами постає задача знайти певні інноваційні підходи, нестандартні методи, прийоми, аби проявити в дитини дошкільного віку бажання навчатися, отримувати задоволення від процесу пізнання світу.

Тема державної мови, особливо в контексті національно-патріотичного виховання, завжди була і залишається актуальною. Неабияку роль у вивченні державної мови, формуванні національно-патріотичного світогляду, відіграє саме заклад дошкільної освіти, тому що саме в ньому відбувається початковий етап соціальної адаптації дитини дошкільного віку, формується особистість дитини, закладаються світоглядні прояви.

Про національне виховання дошкільника йдеться і в законах України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», БКДО, у Державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття), Новій Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді 2019 року. У Базовому компоненті дошкільної освіти, відповідно до освітнього напрямку «Дитина в соціумі», зазначається, що в дошкільному віці дитина має знати про країну, в якій мешкає, усвідомлювати, що кожна держава має свою територію, де живуть люди з різними зовнішніми рисами: кольором шкіри, волосся, формою очей тощо. Вони мають власну мову, культуру та традиції. Необхідно сформувати у дитини усвідомлення, що всі народи прагнуть миру та добробуту.

Щодо освітнього напрямку «Мовлення дитини», педагог формує у вихованців усвідомлення, що державною мовою в Україні є українська. Дитина здатна розрізняти подібні, але різні мовні звуки, засвоює нові мовні одиниці, чітко й правильно вимовляє всі звуки української мови, дотримується норм наголошування слів. Здобувач освіти уважно слухає і розуміє мовлення дорослих, зміст казок, віршів, оповідань, запам'ятовує їх.

Також здобувач дошкільної освіти оволодіває діалогічним мовленням, може ініціювати, підтримувати й завершувати бесіду, доречно послуговуючись українською етикетною лексикою.

У Базовому компоненті дошкільної освіти визначено зміст підготовки як завершений етап, що триває впродовж усього дошкільного періоду. Він забезпечує засвоєння мінімально необхідного рівня освітніх компетенцій для гармонійного психофізичного розвитку дитини 6 (7) років та її психологічної підготовки до шкільного навчання. Закон України «Про освіту», Концепція дошкільного виховання в Україні та Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття) визначають стратегічні напрями, завдання та шляхи реформування дошкільної освіти згідно з актуальними тенденціями соціально-економічного й духовного розвитку держави. Основним орієнтиром оновлення змісту дошкільної освіти є врахування національних та регіональних особливостей, впровадження принципів народної педагогіки, збереження культурних традицій, а також застосування сучасних наукових досягнень і світового педагогічного досвіду в цілому.

Необхідність виховання у дітей дошкільного віку патріотичних почуттів і цінностей у процесі їхнього залучення до культурної спадщини свого народу акцентовано в педагогічній діяльності Г. Ващенка, О. Духновича, А. Макаренка, С. Русової, В. Сухомлинського та в дослідженнях сучасних учених (П. Вербицької, М. Качур, О. Коберника, О. Коркішко, В. Мірошніченко, С. Оришко, М. Павленко, О. Сухомлинської та ін.). Нова парадигма освіти XXI століття активізує функціонування освітніх комплексів, які мають значний потенціал щодо формування національно-мовленнєвої особистості на засадах наступності і перспективності та сприяють збереженню і збагаченню морально-патріотичних цінностей, національних традицій молоді.

Дослідження національно-мовленнєвої особистості не втрачає своєї актуальності й залишається предметом уваги науковців із різних сфер знань. Як вітчизняні, так і зарубіжні дослідники розглядають її з різних точок зору.

Серед них – О. Біляєв, Ж. Горіна, О. Горошкіна, С. Єрмоленко, Л. Калмикова, В. Кононенко, Л. Мацько, І. Синиця та багато інших. Л. Скуратівський акцентував увагу на її духовному вимірі, а А. Богуш і О. Трифонова детально досліджували мовленнєвий розвиток дітей дошкільного віку.

Окремий напрямок наукових пошуків пов'язаний із питанням виховання національної самосвідомості у дітей раннього віку. Над цією проблематикою працювали Л. Артемова, Н. Лисенко, Т. Поніманська, О. Шевченко. В їхніх дослідженнях розкривається значення етнокультурних традицій у формуванні світогляду дітей дошкільного віку. Проте навіть при значному науковому інтересі багато аспектів залишаються недостатньо вивченими, зокрема, педагогічні умови, необхідні для становлення національно-мовленнєвої особистості в передшкільний період.

Патріотичне виховання дітей також займає важливе місце у сучасних дослідженнях. І. Бех, Г. Ващенко, К. Назаренко, К. Чорна розглядають його не лише як процес засвоєння знань про культуру й історію, а й як розвиток емоційного сприйняття своєї країни. Вчені наголошують, що саме емоційно-чуттєвий досвід формує справжнє ставлення до рідної землі, її традицій, мови, героїчного минулого та культурної спадщини. Патріотизм, на їхню думку, – це не лише усвідомлення власної національної ідентичності, а й глибоке ціннісне переживання своєї причетності до історії та сучасності своєї держави.

За Г. Ващенком є всі підстави вважати, що любов до рідного краю, в першу чергу, заснована на ранніх дитячих переживаннях, захопленнях. Для людини рідним стає все те, що вона сприймає найперше, найраніше. Проблема патріотизму українського народу завжди була в центрі уваги видатних українських мислителів. О. Духнович, Г. Сковорода, І. Франко, Я. Чепіга, Т. Шевченко, П. Юркевич у своїх працях приділяли особливе місце питанням національної самосвідомості, поваги до рідної мови, історичних надбань і традицій, а також вихованню любові до своєї Батьківщини.

С. Русова вбачала у розвитку мовлення дітей передшкільного віку не лише важливий етап підготовки до школи, а й ключовий засіб формування особистості. Вона наголошувала, що цьому сприяють такі методи, як спілкування рідною мовою, художнє слово (казки, вірші, загадки, прислів'я), народні ігри, малювання, ліплення, ручна праця (вишивання, плетіння), активне пізнання навколишнього світу через спостереження, роботу в природі, екскурсії та прогулянки. Важливу роль відіграє також сенсорний розвиток дитини, що охоплює зорове, слухове, тактильне та нюхове сприйняття. На нашу думку, її ідеї щодо мовленнєвого розвитку дітей і підготовки до навчання є засадничими як для формування мовленнєвої особистості, так і для становлення змісту сучасної передшкільної освіти в Україні вцілому.

А. Богуш визначає мовну особистість як особистість, яка не лише володіє багатим мовленнєвим запасом, а й гармонійно поєднує національні й загальнолюдські культурні цінності. Вона вільно спілкується рідною, державною та іншими мовами, використовуючи свої мовні знання й навички у полікультурному середовищі. Така особистість здатна не лише адаптуватися до соціокультурних умов, а й ефективно взаємодіяти з різними групами людей у процесі міжкультурної комунікації.

Проаналізувавши низку наукових джерел, зокрема праць психолого-педагогічного та методичного спрямування, можемо констатувати прогалини пов'язані з систематизацією педагогічних умов національно-мовленнєвої особистості у дітей передшкільного віку, науковою організацією освітнього процесу дітей передшкільного віку в дусі українського патріотизму, використовуючи багатий досвід поколінь, а саме джерела державної літературної мови в контексті вимог сучасності. На сьогодні немає цілісного дослідження, у якому б розкривався зміст формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку. Актуальність і доцільність вирішення обраної проблеми зумовлені необхідністю подолання *суперечностей* між:

- актуалізацією значення формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку на рівні суспільства та недостатньою увагою з боку суб'єктів виховання до сутності цього процесу в закладах дошкільної освіти;

- вимогою сучасного суспільства у володінні дітьми кількома мовами і збереженням національної мови та культурних традицій, відчуття приналежності до українського народу;

- потреба в сучасних методах навчання та технологіях щодо формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку;

- усвідомленням доцільності формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку та недостатнім рівнем ефективності педагогічного супроводу процесу формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку освітньому процесі закладів дошкільної освіти.

Виникає необхідність розробити педагогічні умови національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку, які б опиралися на принципи природовідповідності, ґрунтувалась на засадах української національної культури, забезпечувала умови для сприяння розвитку та саморозвитку дитини, викликала цікавість та бажання отримувати нові знання, будувала передумови до майбутньої навчальної діяльності у школі.

Таким чином, переконавшись у тому, що проблема є невичерпним джерелом знання, відповідає вимогам, що пред'являються БКДО, чинним програмам і законам України, проаналізувавши вищеперераховану літературу, виникла необхідність у виборі теми дисертації: **«Педагогічні умови національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку».**

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку.

Відповідно до поставленої мети дослідження було визначено такі **завдання:**

1. уточнити поняття «мовна особистість», «мовленнєва особистість», «педагогічна умова»; науково обґрунтувати сутність і структуру феномена «національно-мовленнєва особистість»;
2. розробити педагогічні умови формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку: створення у закладі дошкільної освіти розвивального мовленнєвого середовища, спрямованого на формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку, взаємозв'язок (інтерація) мовленнєвої (лексичної, діалогічної, монологічної), ігрової діяльності дітей передшкільного віку, партнерська взаємодія педагогів і батьків з метою формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку;
3. визначити критерії, показники й рівні сформованості національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку;
4. експериментально перевірити ефективність педагогічних умов формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку.

Об'єкт дослідження – процес формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку.

Для розв'язання завдань дослідження використано комплекс **методів педагогічного дослідження:**

теоретичні: аналіз психологічної, педагогічної, методичної літератури з проблеми наукового дослідження; узагальнення теоретичних даних з метою формулювання теоретичних засад дослідження та обґрунтування педагогічних умов формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку; *емпіричні:* бесіди, анкетування, педагогічні спостереження, педагогічний експеримент для перевірки ефективності

педагогічних умов формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку; *статистичні:* методи математичної статистики: розрахунок λ – критерію між двома емпіричними даними (за λ -критерієм Колмогорова-Смирнова).

База дослідження. Комунальний заклад Гейківський ЗДО «Оберіг» Лозуватської сільської ради, Комунального закладу дошкільної освіти (ясла-садок) комбінованого типу № 71, № 121, № 264, № 216, № 220, № 77, № 227 Криворізької міської ради (далі – КМР), Комунального закладу дошкільної освіти (ясла-садок) № 270, № 15, № 246, № 199 КМР, № 255, № 257 Комунального закладу дошкільної освіти (ясла-садок) компенсуючого типу № 156, № 220 КМР. До експериментальної роботи залучено 180 дітей Дніпропетровської області (97 дітей експериментальної групи і 83 дитини контрольної групи).

Наукова новизна полягає у розробці й упровадженні в практику роботи закладів дошкільної освіти педагогічних умов формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку. Так, *уперше* обґрунтовано та висвітлено педагогічні умови формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку: створення у закладі дошкільної освіти розвивального мовленнєвого середовища, спрямованого на формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку, взаємозв'язок (інтерація) мовленнєвої (лексичної, діалогічної, монологічної), ігрової діяльності дітей передшкільного віку, партнерська взаємодія педагогів і батьків з метою формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку).

Розроблена схема сформованості національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку: визначено компоненти (емоційно-ціннісний, діяльнісний, когнітивний), критерії оцінювання сформованості національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку (особистісний, діяльнісно-поведінковий, когнітивно-мовленнєвий) з відповідними показниками, схарактеризовано та описано рівні сформованості національно-

мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку: високий, достатній, середній, низький.

Уточено визначення поняття «мовна особистість», «мовленнєва особистість», «педагогічна умова»; науково обґрунтовано сутність і структуру феномена «національно-мовленнєва особистість».

Основні положення та висновки дисертації можуть бути використані у практичній діяльності педагогами-практиками; для педагогічної просвітницької роботи з батьками з метою надання їм консультативної допомоги щодо формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку. Одержаний результат – розроблені педагогічні умови національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку може використовуватися при плануванні роботи в ЗДО вихователями, вихователями-методистами, практичними психологами, музичними керівниками, при організації освітнього процесу, проведенні інформаційно-просвітницької роботи з батьками.

Апробація результатів дисертації. Опубліковано 14 наукових праць, з них: 3 статті у фахових виданнях України, 1 закордонна стаття, частина закордонної монографії, 6 наукових конференцій Міжнародного рівня, 3 Всеукраїнські наукові конференції.

Основні результати дослідження. Викладено у 14 публікаціях.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел до кожного розділу, загального висновку, додатків. Дисертація містить 3 діаграми, 10 таблиць, 3 малюнки, що викладено на 20 сторінках основного тексту, 9 додатків викладено на 43 сторінках, 161 використане джерело у першому розділі, 25 використаних джерел у другому розділі. Основний зміст дисертації викладено на 139 сторінках. Загальна кількість сторінок 227.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТА ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ НАЦІОНАЛЬНО-МОВЛЕННЄВОЇ ОСОБИСТОСТІ ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Сутність і характеристика понять «національно-мовленнєва особистість», «мовна особистість», «мовленнєва особистість»

Для кожного народу в усі часи найважливішими і найвідповідальнішими завданнями були: виховання підростаючих поколінь, передача їм соціокультурного досвіду попередників та включення їх у соціальну практику сучасників. Численні дослідження вчених різних епох і країн та багатовікова історія людства дають підстави стверджувати про це.

Успішне вирішення цих завдань залежало від багатьох факторів – як зовнішніх (суспільних), так і внутрішніх (сімейних, родинних, особистісних). Вивчення наукової літератури незаперечно доводить, що виховання дитини від народження і до шести - семи років має надзвичайно важливе значення для формування її характеру, світогляду і особистості загалом.

Вважаємо, що з дошкільного віку доцільно починати підготовку дитини до ефективного послуговування засобами рідної мови в різних комунікативних ситуаціях, побудову цілісної та духовно-багатої мовної особистості. Орієнтиром якості результатів дошкільної освіти України є Базовий компонент дошкільної освіти як її державний стандарт. Усі заклади дошкільної освіти (державні, комунальні та приватні) мають дотримуватися вимог до рівня розвитку та вихованості дитини дошкільного віку, визначених цим стандартом.

Розвиток мовлення є одним із найважливіших аспектів дошкільної освіти, оскільки саме мовленнєва компетентність формується як ключова складова особистості дитини. Освітній напрям «Мовлення дитини» сприяє становленню мовленнєвої особистості та забезпечує базу для подальшого мовного розвитку. На етапі передшкільного дитинства важливо, щоб дитина

усвідомлювала статус української мови як державної, розуміла її звукову систему, що ґрунтується на фонематичному слухові та правильному мовленнєвому диханні. В її словниковому запасі мають бути слова з різних сфер життя, що дозволяє використовувати найточніші вислови відповідно до мовленнєвих ситуацій. Дитина повинна вміти розрізняти та описувати якості, властивості й ознаки предметів, подій та явищ. Словниковий запас має включати всі частини мови, слова різного ступеня складності, похідні та багатозначні слова, синоніми, антоніми, епітети, метафори, а також сталий фразеологічний набір. Дитина повинна знати прислів'я, приказки, загадки, скоромовки, форми ввічливого звернення до дітей і дорослих, а також основи культури мовлення: привітання, висловлення вдячності, вибачення, компліменти тощо.

Не менш важливою є літературна обізнаність передшкільника: знання імен хоча б трьох-чотирьох письменників і поетів, ознайомлення з вісьмома-дев'ятьма літературними чи фольклорними жанрами. Дитина повинна розуміти зміст образних слів, таких як порівняння та епітети, і пояснювати їх значення в текстах. На кожному з означених елементів мовленнєвого розвитку роль батьків є визначальною. Вони повинні спілкуватися з дитиною, дотримуючись норм літературної мови, коригувати мовленнєві помилки, привертати увагу до звукової будови слів через ігри, що розвивають фонематичний слух. Важливим є також формування у дитини ціннісного ставлення до книжки як до джерела знань та розвитку мовлення [8, с. 19-20].

З огляду на те, що метою нашого дослідження є аналіз теоретичних засад і виявлення педагогічних умов формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку, маємо визначити власне розуміння ключових понять дослідження: «особистість», «мовна особистість», «мовленнєва особистість», «національно-мовленнєва особистість» та ін. Окреслення понятійного поля дослідження та характеристика основних його

термінів убачається нам необхідним, оскільки це дасть можливість осмислити взаємозв'язки і залежності між ними, усвідомити їхню ієрархію.

Для визначення загального поняття «мовної особистості», «мовленнєвої особистості», «національно-мовленнєвої особистості» варто звернутись до розуміння сучасною наукою поняття «особистості» загалом. Концепт «особистість» є характерним для різних наук. Ним послуговуються в наукових розвідках з філософії, соціології, педагогіки, психології та ін., із цим пов'язані різні його трактування.

Академічний тлумачний словник української мови [6] подає таке значення слова особистість: «Конкретна людина з погляду її культури, особливостей характеру, поведінки і т. ін.; індивідуальність, особа».

У педагогічній спадщині В. Сухомлинський значну увагу приділяв розвитку мовлення і творчих здібностей дитини, її унікальності та неповторності. Його ідеї ґрунтувалися на вихованні гармонійної, соціально значущої особистості, для якої мовлення є не лише засобом комунікації, а й способом самовираження. В основу авторської педагогічної концепції він поклав гуманістичні принципи, в яких дитина є не об'єктом навчання, а його центральною фігурою. Учений підкреслював важливість самостійності у розвитку кожної дитини, її здатності до творчості та самоусвідомлення [137, с. 216-218]. На думку педагога, особистість – це поєднання фізичних і духовних якостей, характеру, волі, настроїв, думок і почуттів. Якісне навчання та виховання має виходити із знання всіх цих особистісних рис. Лише постановка особистості дитини в центр уваги дозволить перетворити процес виховання в процес самовиховання.

На думку Н. Скотної, поняття «особистість» є одним із ключових у сучасній філософії, оскільки саме в його тлумаченні перетинаються інтереси як окремої людини, так і суспільства загалом. Вона стверджує, що особистість є точкою взаємодії людини і соціуму, а тому її розвиток має визначальне значення для освітніх реформ [125, с. 48]. У контексті модернізації дошкільної освіти категорія «особистість» є основою

особистісно орієнтованої моделі, що передбачає зміну погляду на дитину – її потреби, здібності та задатки. Саме цей принцип був центральним у педагогічній концепції С. Русової. У своїх дослідженнях вона детально аналізувала поняття «індивідуальність» і «особистість», розглядаючи чинники та умови їхнього формування в дошкільному віці. Педагогиня наголошувала, що виховання має базуватися на глибокому розумінні внутрішнього світу дитини, її унікальних особливостей, це є умовою сприяння гармонійному розвитку кожної особистості [121, с. 186].

Фахівець І. Зязюн формулює визначення особистості як способу соціального існування людини. Від самого народження вона стикається з накопиченим досвідом попередніх поколінь, відображеним у культурі та соціальних цінностях. Засвоєння цих надбань, ототожнення себе із соціокультурним середовищем є першочерговим і найважливішим етапом особистісного становлення, якого очікує від неї суспільство [56, с. 20-37]. Отже, лексикографічні джерела презентують різне трактування терміну «особистість». Зрозуміло, що особистість формується під впливом своєї епохи, психології, культури, соціальних обмежень і норм, а також очікувань, що накладаються суспільством. Вона є відображенням того середовища, в якому розвивається, але ця залежність не є абсолютною. Справжня основа особистості – це біологічні та психологічні характеристики людини, адже саме вони визначають її поведінку через індивідуальні інтереси та внутрішні мотиви. Людина, взаємодіючи з навколишнім світом, втілює загальноприйняті соціальні норми, але водночас додає до своїх вчинків елементи, що відображають її індивідуальність та оригінальність. [41, с. 117–120].

Для здійснення подальшого дослідження необхідно сформулювати сутність поняття категорії «мовна особистість» визначити його характеристику. Звертаємо увагу, що термін «мовна особистість» можна зустріти у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених: А. Богуш [16], Ф. Бацевич [12], І. Голубовська [32], С. Єрмоленко [52], Л. Мацько [94],

М. Пентилюк [106, с. 57–63. с. 59]. Проте, як зазначають дослідники цього явища, поки що не існує «єдиного, прийнятного та визнаного усіма трактування цього поняття».

Українські дослідники по-різному визначають поняття мовної особистості. Так, у «Короткому тлумачному словнику лінгвістичних термінів» мовна особистість описується як інтеграція мовних навичок індивіда, його прагнення до творчого вираження та здатність до безперервної мовної діяльності. Вона також характеризується свідомим підходом до використання мови, відображаючи соціальні, територіальні, а також культурні традиції в рамках національної ідентичності [52, с. 93].

Л. Струганець розглядає поняття мовної особистості крізь призму її здатності не лише вільно володіти мовою, а й активно творити, відображаючи в своїй мовній діяльності глибокий зв'язок з національною культурою. Науковець стверджує, що мовна особистість свідомо вписує свою мовну практику у ширший контекст культурної ідентичності. Мова для такої особистості є інструментом самоусвідомлення, розвитку інтелектуальних та емоційних сфер. Через її використання відбувається процес самовираження, самоутвердження і соціалізації індивіда в суспільстві [135, с. 38].

Ф. Бацевич підкреслює, що мовна особистість – це індивід, здатний створювати і сприймати тексти, які відрізняються не лише структурною складністю, а й глибиною відображення реальності, що визначається сукупністю когнітивних і мовних здібностей [12, с. 188].

О. Селіванова пропонує визначати мовну особистість як невід'ємну характеристику особистості як носія мови та комунікатора, яка відображає її здатність до мовного й комунікативного функціонування в процесах створення, сприйняття та інтерпретації мовних повідомлень і текстів. Крім того, мовна особистість є активним учасником дискурсивних взаємодій» [136, с. 596].

М. Пентилюк, досліджуючи мовну особистість, акцентує на її розвитку в контексті міжособистісних відносин у навчальному процесі. Вона

підкреслює, що мовна особистість – це індивід, який володіє мовними ресурсами і застосовує їх у різноманітних ситуаціях, водночас цінуючи й підтримуючи мовну спадщину. Ось чому одним із завдань освіти є формування такої особистості у школярів [107, с. 57-63. с. 59]. Вона також зазначає, що основою української мовної особистості є національні традиції, мовна свідомість, а також соціальні й соціолінгвістичні характеристики мовної спільноти. Це дає змогу набувати мовної, комунікативної й культурної компетентності [106, с. 290-295].

Водночас вивчення мовної особистості призвело до появи ряду нових понять, таких як «комунікативна особистість», «мовна особистість» та «мовленнєва особистість» [126]. Підтримуємо думку А. Богуш, яка зазначає, що мовна особистість в лінгводидактиці є складною багаторівневою системою, яка включає як мовні навички, так і знання про світ, при цьому її визначення змінюється залежно від культурних та соціальних контекстів, в яких здійснюється дослідження. У загальних термінах, мовна особистість – це високорозвинена особистість, яка є носієм не лише національної, а й загальнолюдської культури, володіє соціокультурним і мовним багажем і здатна вільно спілкуватися як рідною, так і іншими мовами в межах полікультурного простору, адекватно застосовуючи свої знання в процесі міжкультурної взаємодії [18, с. 36].

Погоджуємося з А. Богуш, що мовна особистість набувається в різних формах та видах навчальної, виховної, розвивальної діяльності і не є вродженою [18, с. 42-43].

Результати дослідження розвитку мовної особистості дошкільника ученою Н. Харченко[154], дають змогу сформулювати тези для розкриття поглядів на категорію «мовна особистість». Зокрема розгляд мовної особистості як специфічного соціального явища, що виникає в процесі взаємодії індивіда із соціумом. Вона складається з унікальних генетичних і набутих характеристик, які зливаються у комплекс, що визначає мовні можливості та поведінку дитини, взаємини між людьми та в суспільстві

загалом. Через поняття «мовна особистість» намагаємося пояснити урахування психолінгвістичних реальностей:

1. Мовна особистість як внутрішня характеристика індивіда, що визначає її здатність до мовного вираження та взаємодії.
2. Як людина, що володіє певним набором якостей і можливостей, що дозволяють ефективно використовувати мову в різних ситуаціях.
3. Мовленнєвий вчинок як відображення мовної поведінки особистості, яка здатна приймати моральні та аморальні рішення в контексті мовної взаємодії.

Для того щоб констатувати сформованість у дітей мовної особистості, необхідно, щоб вона була здатною:

- Оцінювати свої мовні потреби з моральної точки зору, визначати наслідки своїх і чужих мовних дій, при цьому враховуючи відповідальність за свої вчинки.
- Вміти виконувати мовні дії, навіть коли вони є необхідними, але недостатньо мотивованими або морально не виправданими у конкретних ситуаціях.
- Мати здатність змінювати свої мовні цінності та ієрархії, щоб відповідати на вимоги різних комунікативних контекстів.

Для того, щоб досягти статусу мовної особистості, дитина повинна володіти:

1. Мовною свідомістю та самосвідомістю.
2. Розвинутим мовленнєвим мисленням і здатністю до самоконтролю.
3. Вмінням створювати та осмислювати значення в комунікації.

У контексті сучасних політичних і соціальних подій в Україні загострилася проблема мовної ідентичності, що стосується не лише державної політики, а й педагогічних аспектів. Важливим є формування національної мовної особистості через мовну освіту з дитячих років. Знання рідної мови з раннього віку є необхідним етапом для подальшого розвитку і

зміцнення національної свідомості, що впливає на стабільність держави [154].

Дослідження Н. Бородиної та С. Каленюка підтверджують, що мовна особистість є не лише соціальним феноменом, але й індивідуальним утворенням. Вони зазначають, що кожна мовна особистість формується в результаті усвідомлення людиною культурно-історичного мовного спадку. Мова індивіда є відображенням загальноприйнятих мовних норм, а також індивідуальних особливостей. Основним процесом у становленні мовної особистості є соціалізація, що включає три аспекти:

1. Включення людини в соціальні відносини, що забезпечує реалізацію культурно-історичного знання.
2. Активна мовленнєва діяльність за еталонами, заданими певною етномовною культурою.
3. Засвоєння основ соціальної психології народу [24].

А. Кримський, основоположник української наукової школи порівняльної лінгвістики, вважав, що мова є важливим чинником духовного розвитку нації, підкреслюючи її роль у формуванні національної ідентичності та культурної цінності [127, с. 120].

На думку О. Глазової, мовна особистість – це особистість, яка долучена до культури народу, мову якого вона вивчає. У результаті оволодіння мовою особа набуває здатності проникати в «дух» мови, що вивчається, розуміти культуру народуносія мови, виробляє здатність до іншомовного спілкування з представниками інших культур на міжкультурному рівні [34].

Згідно з вимогами соціального запиту, одним із основних аспектів модернізації освіти є формування національно свідомої мовної особистості в Україні. Така особистість повинна вирізнятися високим рівнем культури спілкування, глибоким розумінням своєї рідної мови, здатністю ефективно використовувати мовленнєву компетентність у різних контекстах комунікації. Важливими характеристиками є також здатність до творчості та мобільність. Виховання мовної особистості варто починати ще в

дошкільному віці. І чим більше уваги приділятиметься майстерності мовлення педагога — його точності, чистоті, виразності та оригінальності, тим сильніше це впливатиме на розвиток мовлення дітей.

К. Суятинова розглядає важливість формування мовної особистості крізь призму розуміння її взаємодії з рідною мовою. Вона зазначає, що вивчення цієї проблеми було започатковане Л. Вайсгербером, німецьким дослідником, який акцентував увагу на впливі рідної мови на розвиток інтелекту та особистості. О. Вайсгербер у своїх роботах, зокрема в «Рідній мові і формуванні духу» та «Зв'язку між рідною мовою, мисленням і дією», наголошував, що мовна картина світу кожної людини формується через набуті мовні засоби, що є основою для її мислення та взаємодії з навколишнім світом. К. Суятинова додає, що мова не лише є засобом комунікації, а й важливим інструментом для самоусвідомлення та соціалізації індивіда, де мовленнєва компетентність стає одним із основних чинників успішної інтеграції особистості в суспільство [138].

У національному контексті розглядали питання мовної особистості О. Біляєв [15], О. Глазова [34], С. Єрмоленко [51], В. Кононенко [71], Л. Мацько [96], М. Пентелюк [107], Н. Харченко [152] та інші.

О. Біляєв, у рамках своєї концепції формування національно-мовної особистості, підкреслює важливість виховання у громадян України відповідного ставлення до культурних надбань українського народу. З його точки зору, основними аспектами цього процесу є розвиток поваги і зацікавленості учнів до української мови, як одного з головних багатств нації. Формування мовної особистості передбачає збагачення мовлення українців, включаючи вивчення специфічної лексики, фразеології, а також постійну практику розмовної мови. Крім того, необхідно широко використовувати дидактичний матеріал, що висвітлює культурно-історичну та морально-естетичну цінність української мови [15].

Ідеї Л. Мацько також важливі для розуміння цього питання. Її багаторічні дослідження зосереджені на утвердженні української мови як

основного інструменту державотворення, а також на розширенні її функціонування в різних сферах національного життя. Вона визначає мовну особистість як комплексне уявлення носія мовної свідомості, який включає національну мовну картину світу, мовні знання, вміння і навички, а також мовні традиції та смак. Серед основних компонентів мовної особистості дослідниця виокремлює такі аспекти:

- мовні потреби, мотивація, компетенція;
- глибокі мовні знання і здатність їх ефективно застосовувати;
- усвідомлене відчуття себе як носія української мови;
- відповідність культурним стандартам і концептам нації;
- мовна здатність та чуття, а також естетична мовна поведінка.

Л. Мацько акцентує увагу на тому, що процес формування мовної особистості є тривалим і неперервним, а не розпорошеним на окремі моменти. Це явище, яке має множину факторів і інтеграційних зв'язків, де важливими є як інтелектуальні, так і творчі аспекти [96, с. 33]. Вчена визначає розвиток мовної особистості як багаторівневий процес, що складається з таких етапів:

1. досягнення мовної коректності;
2. формування виразності та ефективності комунікації;
3. наповнення мовлення різноманітними мовними елементами;
4. досягнення високого рівня комунікативної майстерності;
5. освоєння спеціалізованої метамови;
6. формування мовного іміджу, що відповідає соціальним ролям [94, с. 63–65].

Особливу увагу вчена звертає на важливість формування не тільки мовної, а й національно свідомої україномовної особистості. У цьому контексті навчання рідної мови має охоплювати широкі аспекти, зокрема культурні й естетичні [94]. За її словами, мова – це не просто інструмент спілкування, але й важливий засіб передавання культурних та моральних цінностей нації. Вивчення мови повинно охоплювати як граматичні

структури, так і естетичні елементи, які дозволяють передавати глибину національної культури.

Л. Мацько підкреслює, що мова не лише відображає культуру, а й сприяє її розвитку через мистецтво, пісні, фольклор і літературні твори. Вона є основою професійної діяльності, де правильне і бездоганне володіння мовою є критерієм високої кваліфікації. Окрім того, мова повинна бути частиною щоденного побуту, стаючи естетичним і моральним орієнтиром у комунікації [94].

С. Єрмоленко висловлює важливу в контексті нашого дослідження точку зору на формування національно свідомої україномовної особистості. За його уявленням, мовна особистість — це не лише носій мови, який має в арсеналі певні лінгвістичні знання, але й людина, здатна вільно оперувати мовними засобами для самовираження. Дослідник так описує цей процес: «Особистість людини формується на мові, через її багатства та ресурси, і проявляється у виразній індивідуальності, яку розкриває мовна діяльність». Мова для нього — це не просто інструмент комунікації, а й засіб формування думки, яка набуває визнання завдяки досконалості мовленнєвих форм [51, с. 33-37].

Розглядаючи національно-мовну особистість, такі вчені, як М. Грушевський, І. Огієнко, О. Потебня, В. Сухомлинський, Л. Скуратівський, К. Ушинський, підкреслюють важливість зв'язку мови з національною ідентичністю. Вони вважали, що мовна особистість формується під впливом національних ідеалів, здобутків народної мудрості, і є однією з основ самовираження нації. М. Грушевський вважав, що мова тісно пов'язана з національним мисленням і психологією, служачи основою для підтримки і розвитку культурної спадщини попередніх поколінь [40].

Згідно з думкою В. Кононенка, українська мовна особистість має низку важливих характеристик, які відрізняють її від мовних особистостей інших етносів. Зокрема, вона не лише володіє рідною мовою на достатньому рівні, а й володіє особливим лінгвокультурним і психолінгвістичним компонентом

[71, с. 21]. Це означає, що українська мовна особистість не обмежується лише знаннями, уміннями і навичками, необхідними для використання мови в повсякденному житті. Вона також має глибше культурне підґрунтя, яке є обов'язковим для кожного носія мови, і це знання передається на рівні ментальності і свідомості.

Основним аспектом цього підходу є те, що українська мовна особистість передбачає одночасно і технічні аспекти мови (лексичу, граматику, фонетику тощо), і глибше розуміння культурних та історичних контекстів, що стоять за кожним словом і виразом. Це знання часто вбирається як природний елемент мовної особистості, що органічно вписується у щоденну практику спілкування. В. Кононенко також вказує, що основою визначення мовної особистості є її здатність володіти рідною мовою на всіх рівнях мовного континууму. Мовний континуум включає в себе кілька ярусів, серед яких:

1. Лексичний рівень – це знання слів, їх значень та способів використання. Важливим є розуміння того, як ці слова формують враження, чи впливають на світосприйняття, та як вони використовуються в різних соціальних контекстах.
2. Фразеологічний рівень – вміння використовувати сталих виразів і фраз, які передають не лише точне значення, а й певну культурну або емоційну забарвленість.
3. Фонематичний рівень – правильне сприйняття звукових нюансів мови, важливих для точного й виразного її використання.
4. Словотвірний рівень – здатність утворювати нові слова, базуючись на коренях і суфіксах, що характерні для мови.
5. Морфологічно-синтаксичний рівень – вміння будувати правильні, граматично точні й складні речення, яке забезпечує правильну структурованість мовлення.

На думку В. Кононенка, ці рівні повинні поєднуватися в цілісну мовну особистість, яка є здатною не тільки до функціонального використання мови

в побуті, але й до глибокого осмислення її культурних і історичних контекстів [70, с. 31].

Т. Космеда розширює уявлення про мовну особистість, пояснюючи, що це не просто лінгвістичне явище, а багатшарова концепція, яка включає в себе різні аспекти особистості. Вона визначає мовну особистість як складний, багаторівневий конструкт, який розглядається як узагальнений образ представника певної мовної спільноти. Для її формування важливою є лінгвістична підготовка та вплив соціокультурного середовища, в якому ця особистість розвивається. Крім того, мовна особистість розвивається у певних етнічних і культурних умовах, адаптуючи різноманітний досвід, який надається цими середовищами через мову. Тому, мовна особистість неможлива без тісного зв'язку з певною мовною культурою, яка є важливою для її самовизначення. У такому контексті мова виступає не тільки як засіб комунікації, але і як система, що формує світогляд та культурні цінності [75, с. 129–140].

Ще одне важливе визначення поняття мовної особистості дає Л. Мамчур. Він вважає, що мовна особистість – це високоосвічена людина, яка має здатність до грамотного спілкування та, водночас, відзначається високим рівнем мовної культури, духовності та естетичних смаків. Така особистість здатна використовувати свої мовні та культурні можливості в соціальній діяльності для досягнення поставлених цілей. Дослідник підкреслює, що мовна особистість має на меті спілкування та досягнення успіху в різних сферах життя, де культура мови є важливим чинником[91].

На українському прикладі мовна особистість розвивається в контексті культурних, моральних та соціальних цінностей. Концептуальні основи української мовної особистості спираються на вчення української лінгводидактики, філософії, соціології, лінгвістики і психології. Вони об'єднуються навколо ідеї, що мова є важливим елементом національної ідентичності, який забезпечує зв'язок з минулим, сучасним і майбутнім, дає можливість розвитку особистості в різних сферах.

Мовна особистість, таким чином, є багатограним поняттям, яке включає в себе знання і вміння, культурні, моральні, естетичні, психологічні аспекти, що разом утворюють індивідуальність. Вона є результатом впливу національної культури та освіти, і саме вона забезпечує передачу та збереження мови як важливої частини національної спадщини [91, с. 105-111].

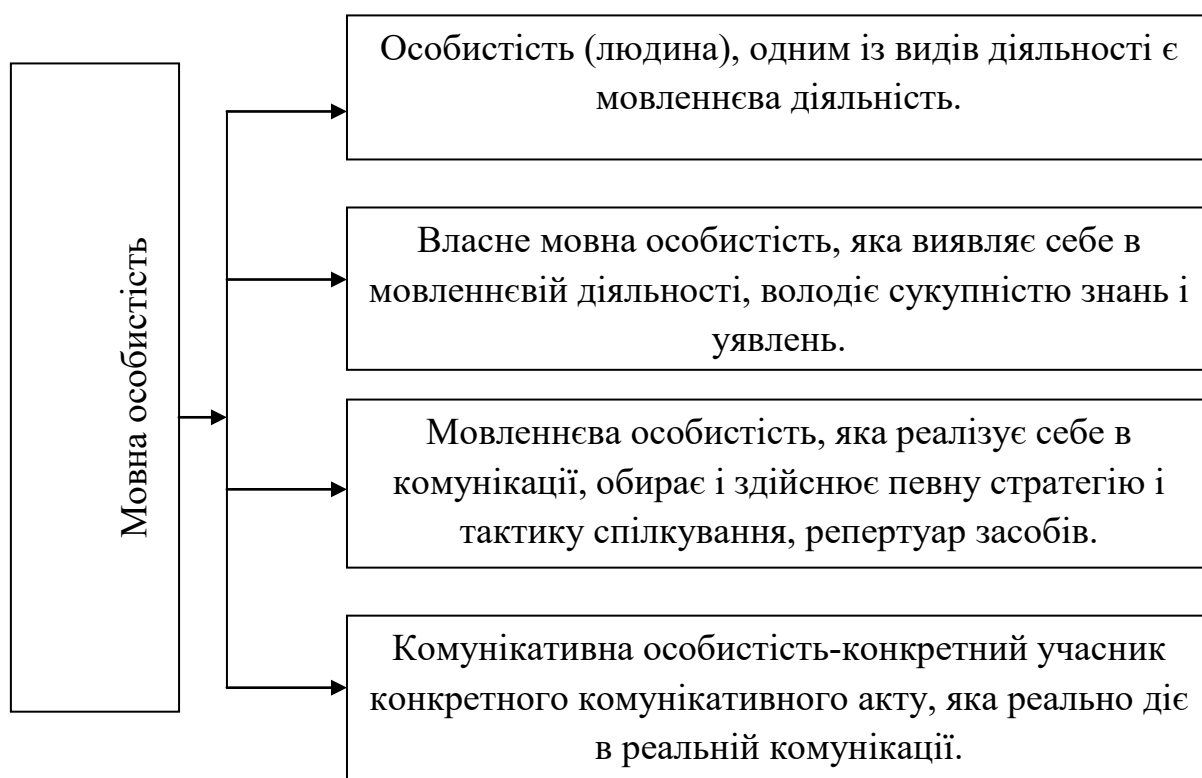

Рис.1 Структурні компоненти мовної особистості

Нам імпонує дослідження мовної особистості О. Гринжук. Пропонуємо звести в таблицю характеристики мовної особистості

Таблиця 1.1

Загальні характеристики мовної особистості (за О. Гринджук)[37]

Мовна особистість як актуальний об'єкт дослідження в сучасній лінгводидактиці

Учені	Загальні характеристики мовної особистості
-------	--

Продовження таблиці 1.1

Н. Голуб [31]	Осмисленість, обов'язковість, незалежність, ефективність, креативність, витонченість.
Є. Боринштейн [22]	Культурно-виражена якісна визначеність мовної особистості, естетико-мовний профіль особистості, пізнавальна соціокультурна мотивація, активна соціальна орієнтація, особистично-мовний поштовх до пізнання та формування стилю думки, що відповідає духовному світу мовної особистості, через індивідуалізацію мислення, зрозумілість і мовна гнучкість, накопичувально-адаптивна характеристика.
А. Богуш [21]	«Мовна особистість не є вродженою, вона формується і розвивається у процесі навчання, виховання, спілкування, тобто у різних видах діяльності».
І. Дроздова [45]	«Про конкретну мовну особистість можна говорити лише у випадку реалізації її мовленнєвих здібностей у конкретному професійному дискурсі».

Продовження таблиці 1.1

Н. Петлюченко [108]	«Мовна особистість є видом повноцінного представлення особистості, що містить у собі й психічний, і соціальний, і етичний і інші компоненти, але заломлені через її мову, її дискурс».
---------------------	--

І. Голопич акцентує увагу на тому, що глобальне визнання української мови суттєво впливає на становлення особистості, яка мислить і спілкується рідною мовою. Після початку широкомасштабних воєнних дій 24 лютого 2022 року українська мова перетворилася на символ опору та державності. Водночас у різних куточках світу її почали вивчати понад 1,3 мільйона користувачів платформи Duolingo, що зробило її однією з найзатребуваніших мов для освоєння. Підвищення престижу на міжнародному рівні безпосередньо впливає на зростання її авторитету всередині країни. Важливу роль також відіграє ефективна система мотивації до її вивчення, оскільки саме через мовну освіту відбувається духовний і культурний розвиток суспільства. Завдяки цьому формується національна ідентичність, зберігаються народні традиції, укорінюються моральні принципи та історична пам'ять, що поєднує сучасників із попередніми поколіннями [30].

Наприкінці XX століття науковці почали розрізняти не лише мовну особистість, а й мовленнєву, наголошуючи на відмінностях між цими поняттями. Друге охоплює перше, але є значно ширшим, оскільки включає особливості реального мовленнєвого спілкування.

Як зазначають М. Гриньова та О. Губарь, мова, на відміну від мовлення, залишається сталою та впорядкованою, тоді як комунікативна діяльність людей постійно зазнає трансформацій. Лінгвісти й фахівці у сфері викладання відзначають проблеми, що виникають у сучасному мовному середовищі: бідність словникового запасу, поширення паразитичних вставок,

активне використання грубої та зниженої лексики. Тому терміни слід чітко розмежовувати: мовна особистість характеризується стабільністю, тоді як мовленнєва піддається змінам під впливом обставин, соціальних умов та характеру комунікативної ситуації [38, с. 23].

Дослідження, присвячені вивченню мовленнєвого розвитку, висвітлюють цю проблему з різних аспектів. Так, питання формування мовленнєвих навичок у дітей дошкільного віку розглядали А. Богуш [17, с. 6–10] та О. Трифонова [145], Методичні підходи до розвитку мовленнєвої особистості аналізувала Л. Калмикова [62, с. 27–28], а чинники, що впливають на цей процес, досліджували В. Сухомлинський [137] та О. Трифонова [144, с. 28]. Вплив українських фольклорних традицій на мовленнєве становлення старших дошкільників став предметом вивчення О. Кисельової. Крім того, проблеми виховання мовної особистості були висвітлені у працях А. Богуш, Ж. Горіної, М. Вашуленка та інших учених.

Мовлення можна розглядати як практичну реалізацію мовних можливостей людини. На відміну від нього, мова є впорядкованою системою, що існує на рівні абстракцій. Мовленнєва діяльність має індивідуальний і психофізіологічний характер, тоді як мовна система – явище загальне й стійке. Сама мова не зазнає радикальних змін, тоді як мовленнєва практика перебуває в постійному русі, відчуваючи вплив суспільних процесів. Сучасні мовознавці відзначають загрозливі явища в мовленні людей, зокрема, часте використання стилістично невідповідної лексики, тенденцію до спрощення мовних конструкцій, поширення кліше та слів-паразитів.

На думку О. Кулик та І. Рубан, слід чітко розмежовувати поняття «мовна особистість» і «мовленнєва особистість». Перше поняття відображає знання та володіння мовною системою і має статичний характер, тоді як друге є динамічним, оскільки змінюється під впливом комунікативного середовища [84, с. 85].

М. Вашуленко визначає мовленнєву особистість як людину, яка не просто володіє мовними знаннями, а й активно застосовує їх у

повсякденному житті. Вона характеризується здатністю до мовленнєвої діяльності, рівнем засвоєння мовних норм та вмінням адаптувати свої висловлювання відповідно до конкретної ситуації [27, с. 11–14].

Таблиця 1.2.

Поняття мовної і мовленнєвої особистості – спільне та відмінне

Мовна особистість	Мовленнєва особистість
Відмінне	
Поняття включає системні знання, знання мовних правил та норм, лексики і граматики. Поняття загальне й стійке, відображає знання та володіння мовною системою і має статичний характер. Є результатом засвоєння знань, вмінь та навичок.	Містить ситуативний контекст, спрямоване на практичному застосуванні мови. Має індивідуальний і психофізіологічний характер, є динамічним поняттям, так як залежить від певного комунікативного середовища.
Спільне	
Поняття стосуються процесу комунікації, формуються через взаємодію з оточенням та впливають на комунікацію. Пов'язані з використанням мови та мають вплив на процес спілкування. Мовна особистість існує лише завдяки мовленнєвій, у той же час мовленнєва особистість може існувати завдяки правилам мови.	

Мовна особистість визначається системою психолінгвістичних уявлень про мову, знань про мову, навичок використання мови та відношення до мови. Мовленнєва особистість визначається здатністю людини ефективно використовувати мову для спілкування та досягнення комунікативних цілей. Вона включає у себе такі аспекти, як вміння мовної діяльності, комунікативні навички, діалогічні здібності тощо. Існує взаємозв'язок між мовною та мовленнєвою особистістю, проте вони є різними аспектами мовної діяльності людини. Мовна особистість охоплює систему мовних навичок та знань, тоді

як мовленнєва особистість більше фокусується на способах спілкування і вираженні думок. Спільне – це використання мови, відмінне – це акцент на різних аспектах комунікації.

Таким чином, враховуючи вищезазначене розуміємо, що виховання національно-мовленнєвої особистості необхідне ще з дошкільного віку. У підрозділі досліджено поняття «особистості», «мовної особистості», «мовленнєвої особистості», «національно-мовленнєвої особистості», саме особистість виступає провідником для спрямування освітньої діяльності на кожну дитину, як цінність – на основі цього формується мовна особистість як представник мовної спільноти, свідомо до мовного багатства особистість, натомість мовленнєва особистість буде виступати більш ширшим поняттям, де бачимо крім набутих мовленнєвих знань, вміння використовувати набуті мовленнєві знання в соціальному житті. Виникає потреба в дослідженні особливостей формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку.

1.2. Особливості формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку

Досліджуючи мовленнєвий розвиток дітей передшкільного віку, можна констатувати, що саме в цей період у них починає активно формуватися рідне мовлення. У зв'язку з цим, орієнтуючись на дослідження А. Богуш, вважаємо, що термін «мовленнєва особистість» є найбільш доцільним для опису цього етапу. Авторка визначає мовленнєву особистість як здатність дитини, активно взаємодіяти в комунікаціях, легко і природно вступати в діалоги з іншими, використовувати як мовні, так і немовні засоби виразу, а також володіння основами мовленнєвого етикету і виявлення високих комунікативних навичок [18, с. 46].

У межах дослідження «Мовленнєвий портрет п'ятирічної дитини» А. Богуш деталізує поняття «мовленнєва особистість». Авторка підкреслює,

що свідченням її сформованості у дитини буде добре розвинена фонетична, граматична і лексична компетентність, можливість адекватно спілкуватися в різних ситуаціях, а також застосовувати інтонаційні засоби та етикет у своїх висловлюваннях. Дитина також слідує за своїм мовленням і має здатність до творчого самовираження через мовлення [17, с. 6–10].

Додатково, педагогічні умови, запропоновані А. Богуш, акцентовані на важливості спрямованості навчання на розвиток мовленнєвих навичок у дітей старшого дошкільного віку. Серед основних умов виділяється необхідність залучення дітей до різних видів комунікативної діяльності – як навчальних, так і творчих, таких як театралізовані та художньо-мовленнєві вправи. Важливим аспектом є комплексний підхід до навчання, який включає інтеграцію мовних знань і навичок у повсякденну практику [21, с. 71–73].

За словами науковиці Л. Калмикової, мовленнєва особистість – це складна система, що постійно змінюється і саморегулюється. Вона формується через взаємодію різних мовленнєвих характеристик, відносин і дій, що розвиваються в процесі мовленнєвого розвитку дитини. Калмикова вважає, що процес формування мовленнєвої особистості полягає в освоєнні дитиною особливої сфери соціального досвіду, яка відрізняється від простого набуття мовних навичок і знань [63, с. 27-28].

Дослідниця також визначає кілька основних рис мовленнєвої особистості у дітей дошкільного віку. До них належать:

1) мовленнєва активність, яка проявляється в бажанні дитини розширювати можливості власної мовленнєвої діяльності, частіше вступати в комунікацію, краще передавати свої думки та активно сприймати інформацію;

2) спрямованість, яка виявляється у стабільних мовленнєвих мотивах, що відображають потреби дитини у формулюванні своїх думок і смислів;

3) глибинні смислові структури, які детермінують мовну свідомість і діяльність дитини;

4) ступінь усвідомлення дитиною її власної участі в мовленнєвих процесах [62, с. 182].

З іншого боку, О. Трифонова визначає мовленнєву особистість старшого дошкільника як цілісну якість, що включає всі аспекти мовленнєвої компетенції – від граматики і лексики до здатності вести діалог чи монолог, художньо-мовленнєві та комунікативні компетенції, такі як театральні-ігрові, емоційно-виразні та когнітивно-мовленнєві. Окрім того, О. Трифонова підкреслює, що мовленнєва особистість старшого дошкільника передбачає вільне користування мовними концептами, які формують її уявлення про світ. Ключовими чинниками розвитку є мовна свідомість, розвивальне мовленнєве середовище та мовленнєва активність, мовленнєва картина світу [144, с. 28].

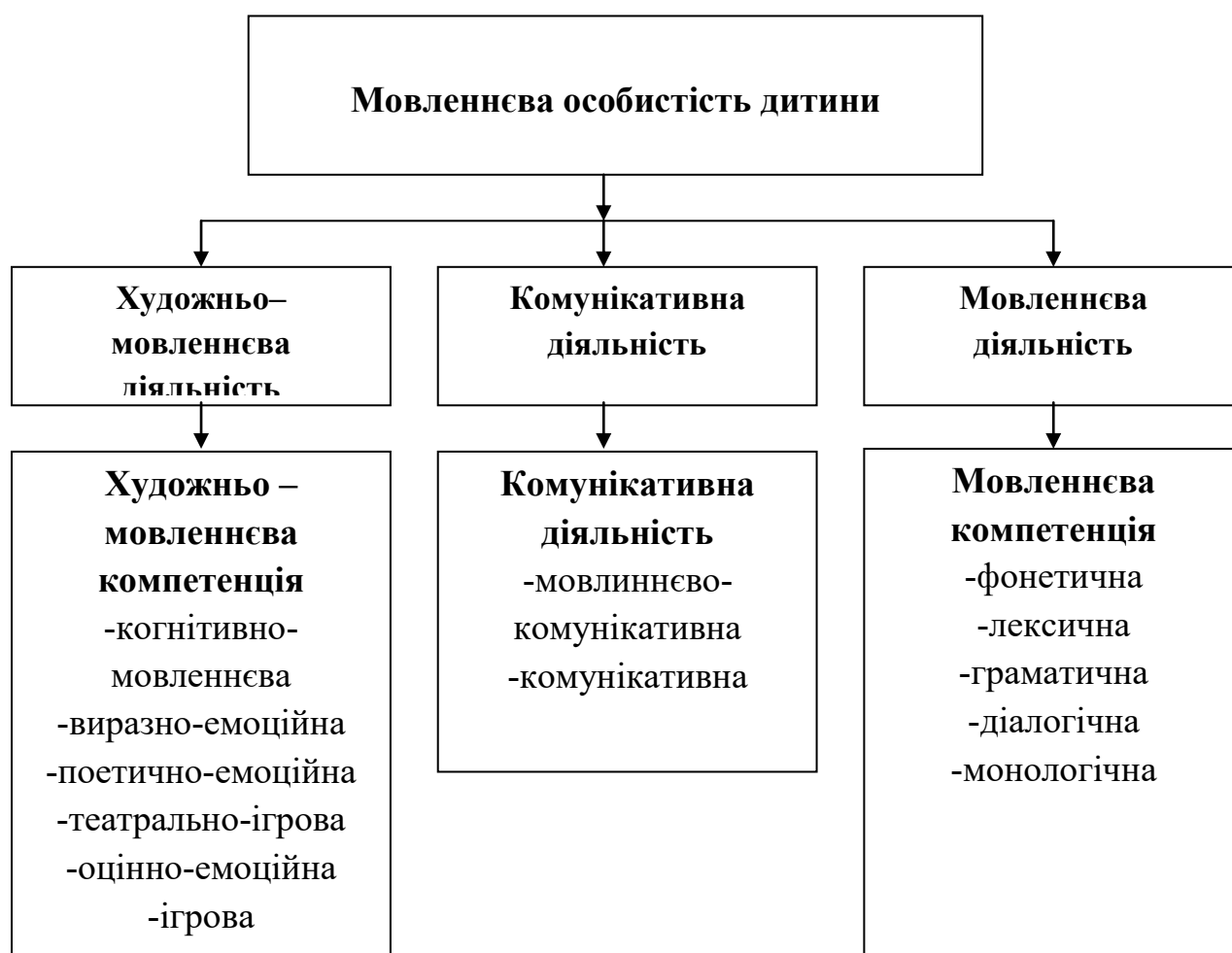

Рис.2 Структура мовленнєвої особистості дитини (за О. Трифонову)

За А. Аніщук [152] формуванню мовленнєвої особистості в дошкільному віці сприяють різноманітні фактори, серед яких основними є створення умов для активної мовленнєвої діяльності. Такі умови передбачають розвиток вмінь дитини висловлювати свої думки змістовно, логічно та виразно, вміння правильно сприймати мовлення інших, що дозволяє підвищити рівень взаєморозуміння в комунікації. Роль дорослого у процесі формування мовленнєвої особистості. Включення дорослого в ігрові стосунки через використання спеціальних запитань, нагадувань, порад і реплік дозволяє активізувати мовлення дітей. Завдяки цьому формується бажання висловлювати свої думки та відповісти на запитання, що створює умови для мовленнєвого вираження.

Важливою складовою є також активізація мовленнєвої діяльності через різноманітні форми взаємодії. Залучення дітей до різних видів діяльності, які передбачають активне мовленнєве партнерство, сприяє розвитку їхніх мовленнєвих навичок і комунікативної компетентності. Інтерактивні методи навчання, такі як укладання угоди, обґрунтування власної позиції, розв'язання конфліктів, вираження вдячності, формують у дітей здатність до аргументованого мовлення та навички ефективної комунікації в складних ситуаціях. Окрім того, збагачення словникового запасу дітей емоційно забарвленими словами й виразами, що відповідають поняттям, визначеним Базовим компонентом дошкільної освіти (радість, подив, страх, сором, гнів, інтерес, презирство тощо), дозволяє формувати емоційну виразність мовлення. Зокрема, стимулювання мовленнєвої активності хлопчиків і дівчаток з урахуванням їхніх специфічних мовленнєвих особливостей сприяє збалансованому розвитку мовленнєвих навичок у дітей різної статі.

Особливу увагу необхідно приділяти регулюванню мовленнєвого етикету та утриманню дітей від вживання неприємних, образливих чи брутальних слів, що формує у них етичне ставлення до мовлення і повагу до співрозмовників. Останнім аспектом є сприяння формуванню позитивного ставлення дітей до себе та оточуючих, в контексті розвитку їхньої соціальної

адаптації та емоційної чутливості, особливості дітей старшого дошкільного віку дозволяють формувати об'єктивне ставлення та проводити об'єктивну оцінку навіть до тих, хто їм не імпонує загалом [152, с. 96].

За Н. Гавриш [28] використання рідної мови та формування мовленнєвої особистості в дошкільному віці починається з освоєння її базових форм, які здебільшого мають побутовий характер. Це мова ситуативна, експресивна та здебільшого уривчаста. Однак, для того щоб мовлення стало більш змістовним, важливо забезпечити його розвиток через вдосконалення та розширення. Важливою складовою цього є поєднання словесної діяльності з іншими видами діяльності дитини. Мовленнєва компетентність включає кілька основних аспектів:

- лексичний (належний словниковий запас, його адекватне використання, здатність застосовувати виразні мовні форми, такі як фразеологізми, прислів'я, порівняння, епітети);
- фонетичний (правильна вимова звуків, здатність чути і відрізняти фонemi, використання інтонацій для виразності);
- граматичний (коректне застосування граматичних форм, зокрема роду, числа, відмінків та часу);
- діалогічний (розуміння зв'язного тексту, здатність до ведення бесіди, побудови запитань, складання різноманітних розповідей, переказів) [28, с. 12-14].

Наше мислення вбране в слова, а тому ми не в змозі до кінця зрозуміти свою ж власну думку доти, поки не проговоримо її вголос. Під час обговорення, для того, щоб донести свою ідею до інших, ми використовуємо невербальні і мовні засоби. Ми намагаємося знайти найбільш точні слова для того, щоб передати потрібний нам зміст. Коли ми вільно розмовляємо в колі рівних, і виражаючи себе, і слухаючи інших, ми ділимося знаннями, досвідом. Ця взаємна допомога і підтримка дозволяє нам зростати [95].

Одним із основних факторів, що впливають на формування мовленнєвої особистості у дітей старшого дошкільного віку, за

О. Полєвіковою є середовище, насичене прикладами рідної мови. Це середовище, яке супроводжує дитину постійно чи тимчасово, повинно сприяти розвитку мовлення. Важливу роль у цьому процесі відіграє атмосфера довіри, підтримки і прийняття помилок, що дозволяє дітям активно залучатися до мовної діяльності [114, с. 77-87].

За словами Н. Бабич, активний розвиток мови можливий лише за умови, що вона використовується в реальних комунікативних ситуаціях. Мова повинна бути інструментом для формулювання думок та мислення, а її розвиток безпосередньо пов'язаний з культурними традиціями та психологічними процесами народу. Якщо мова відокремлена від цих аспектів, вона не зможе розвиватися в повному обсязі [9, с. 64–65].

Сучасна українська мова, за словами фахівців, Л. Мацько є одним з основних елементів української державності. Вона не лише є засобом спілкування, але й важливим символом нації. Мова об'єднує громадян, створює єдність суспільства, відображає державний устрій і задовольняє культурні й виробничі потреби [94, с. 107-108].

Ф. де Сосюр акцентує на різниці між мовою та мовленням, що дозволяє розглядати мову як соціальний продукт, в той час як мовлення – це індивідуальне використання цієї мови. Мова не є результатом особистої діяльності, вона є готовим інструментом, що передається без потреби в попередній рефлексії, в той час як у мовленні вже відбувається певна свідомість і класифікація. Мовлення є індивідуальним актом, який виявляється через волю та свідомість людини, де можна виділити дві основні складові: перша – це комбінації, коли мовець використовує мовний код для вираження своїх думок і ідей; друга – це психофізичний механізм, який забезпечує можливість створювати та передавати ці комбінації через різні фізіологічні та когнітивні процеси [150, с. 15].

І. Синиця підкреслює важливість розмежування мови та мовлення. Мова, як найважливіший інструмент комунікації, є специфічно людським явищем, яке існує у вигляді звукових і графічних знаків, що мають певне

значення і використовуються в межах конкретної спільноти. Вона є системою, яка історично сформувалася, стабільна та структурована. Мовлення, натомість, – це конкретне застосування цієї системи для досягнення різноманітних комунікативних, виражальних і пізнавальних цілей. Це процес, через який людина здійснює взаємодію з іншими, передаючи інформацію або висловлюючи власні думки через усні та письмові форми. Крім того, мовлення включає внутрішнє мовлення, яке може проявлятися в самотійному обдумуванні або рефлексії, що не завжди потребує зовнішнього вираження. Зрозуміти відмінність між мовою і мовленням можна через аналогію з діяльністю: мова є інструментом, з яким працює людина, тоді як мовлення – це саме процес, де цей інструмент використовується для конкретних цілей. Мова є набором засобів, а мовлення – це процес їх активного застосування в реальному житті, в умовах живої комунікації та мислення [122, с. 34].

Науковиці М. Гриньова й О. Губарь доводять, що «мова і мовлення в системі наук розглядається як межа, на якій сходяться різні лінії психічного розвитку (мислення, уява, пам'ять, емоції, спілкування), як засіб й основний канал залучення до цінностей духовної культури, необхідна і першорядна умова виховання і навчання». У результаті опрацювання досліджень науковців, представимо протиставлення мовлення мові:

Таблиця 1.3

Протиставлення мовлення мові

Мовлення	Мова
мовлення є послідовністю слів, лінійне	мова має рівневу організацію
мовлення прагне до злиття слів у мовному потоці	мова зберігає індивідуальність слів
мовлення спрямоване до певної мети	мова нецілеспрямована
мовлення рухливе	мова стабільна
мовлення відбиває досвід індивідуума	мова як система значень фіксує досвід колективу

Продовження таблиці 1.3

мовлення – це мова в дії	мова – це засоби спілкування (слова, словосполучення, речення, тексти тощо)
мовлення – це спілкування за допомогою мови, тобто її мовних засобів (слів, словосполучень, речень, текстів)	мова – це сукупність засобів, які використовують для спілкування: звуки (фонетичні засоби); слова (лексичні засоби); форми слів (морфологічні засоби); словосполучення і речення (синтаксичні засоби)
мовлення – це психічний процес передачі інформації опосередкований мовою, форма, вид і засіб спілкування	мова – це система умовних знаків, які мають предметне значення

Табл. 1.3 Протиставлення мовлення мові за М. Гриньовою й О. Губарь [38, с.23].

Науковці (О. Біляев [15, с. 62], С. Єрмоленко [50; 51; 52], Л. Мацько [51; 94], В. Кононенко [70; 71; 72], Л. Паламар, М. Пентелюк [106; 107], Т. Симоненко та ін.) однією з ключових характеристик мовленнєвої особистості називають національний аспект її розвитку. Дослідження показують, що, зростаючи в середовищі свого етносу та засвоюючи мовні й культурні традиції, людина невідривно пов'язує своє мовлення з особливостями цієї культури. У процесі спілкування вона переймає традиції, що стосуються використання мовних одиниць, притаманних певній національній спільноті. Головною метою навчання рідної мови в закладі дошкільної освіти є формування особистості, здатної вільно й адекватно використовувати мовні засоби в різноманітних ситуаціях спілкування [74, с. 17].

Важливим компонентом україномовної особистості є лінгвоукраїнознавча компетентність, яка полягає у здатності особи проявляти специфічні національні риси та культуру через комунікативну поведінку.

Лінгвоукраїнознавча компетентність передбачає сприйняття мови як носія культури етносу, знання національного характеру мовних одиниць, особливостей національного мовленнєвого етикету, здатність організовувати мовленнєве спілкування відповідно до певної комунікативної ситуації [153].

Т. Степанова акцентує увагу на тому, що мовна освіта має на меті сформувати особистість, яка не тільки володіє рідною мовою, але й є глибоко національно свідомою, а також духовно багатою. Така особистість здатна не лише орієнтуватися в мовному середовищі, а й активно та відповідально використовувати мову для вираження власних переконань та позицій. Ці якості виявляються через вміння вільно користуватися мовними засобами, що дозволяють адекватно реагувати на різноманітні життєві ситуації. Важливим аспектом є здатність дитини висловлювати власну думку в унікальній, неповторній мовній формі, а також демонструвати свою ідентичність через мову як патріота і громадянина. Поняття «компетенція» і «компетентність» в цьому контексті є взаємозалежними і стають основними орієнтирами в розробці концепцій навчання мови в Україні. Ці терміни відіграють ключову роль у визначенні стандартів освіти та методологічних підходів до розвитку мовних навичок у дітей. Вони закладають основи для побудови лінгводидактичної системи в дошкільній освіті, де особливу увагу приділяють формуванню не лише технічних мовних навичок, а й вихованню глибоких патріотичних і моральних цінностей через рідну мову [134, с. 335-341].

Українська мова – не лише засіб нашого спілкування, а й визначальний чинник ідентифікації українців як нації. Останнім часом зростає престиж української мови, отже посилюється національна свідомість українського народу, адже у народу немає більшого скарбу, ніж його мова. Вона охоплює усі сфери суспільного життя: це характер народу, його пам'ять, історія і духовна могутність. Збереження рідної мови, а також пошана і любов до неї повинні стояти в основі цінностей кожної нації.

І. Огієнко підкреслює глибокий зв'язок мови з національною ідентичністю. Він зазначає, що мова є не просто засобом спілкування, а важливою ознакою нації. Вона відображає культуру, свідомість і ментальність народу. Мова визначає спосіб життя, формує культурні та національні аспекти, а також є основою для організації та розвитку суспільства. Вона є душевним скарбом нації, її цінностями, які передаються з покоління в покоління. Доки мова існує, живе і народ, його культура і традиції. Якщо мова зникає, зникає і нація, адже без мови неможлива повноцінна національна ідентичність [102, с. 7].

Згідно з думкою Л. Азарової, українська мова є не лише засобом комунікації для певної соціальної групи, а й важливим елементом національної ідентичності. Вона символізує культуру й історію цілого народу, який, здобувши своє місце серед цивілізованих країн, має невід'ємне право на подальший розвиток. Це місце закріплено і не може бути відняте іншими народами. Мова, на її думку, є живою і динамічною практикою, яка розвивається через взаємодію індивідів. Вона є продуктом колективної творчості, що в процесі спілкування не тільки зберігає досягнення попередніх поколінь, але й інтегрує нові елементи, зокрема через мовні запозичення. У цей процес залучаються як внутрішні, так і зовнішні впливи, що дозволяє мові зберігати свою культурну цінність і адаптуватися до вимог часу та цивілізаційного прогресу [5, с. 6].

Важливо окреслити, що мова є основним засобом комунікації між людьми. Комунікація, в свою чергу – необхідна умова життєдіяльності людини та одна з фундаментальних основ існування суспільства, яка безпосередньо творить його. Відповідно до філософії Ю. Габермаса, комунікація – це система, яка об'єднана мовою як основним засобом спілкування. Також суспільство об'єднує закріплені в цій мові норми і цінності. Ю. Габермас розглядає мову як вид метайнституту, від якого залежать всі інші суспільні інститути, оскільки соціальна дія здійснюється виключно в повсякденній мовній комунікації [50, с. 8].

Існує тісна взаємозалежність між мовленнєвою особистістю та національно-мовленнєвою.

Сьогодні однією з основних задач освіти є виховання національно-мовленнєвої особистості у дітей, починаючи з наймолодшого віку. Це завдання передбачає розвиток національної самосвідомості, орієнтуючи дітей на цінності, що поєднують народну культуру з універсальними людськими ідеалами. У рамках цього дослідження основну увагу буде приділено поняттю «національно-мовленнєва особистість». Незважаючи на те, що це поняття вивчене не в повній мірі, дослідники стверджують, що її розвиток залежить від фізіологічних та психологічних особливостей засвоєння мови на ранніх етапах життя. Вже на етапі становлення свідомості дитини потрібно прищеплювати важливі поняття, які відображають її національну приналежність. У цьому процесі у дитини має сформуватися любов до національної музики, літератури та традицій. Важливо, щоб у її розумінні світ був просякнутий шанобливим ставленням до народних звичаїв та культурної спадщини [68,с. 56].

Вважаємо за необхідність детально проаналізувати поняття «нація». Сучасні наукові підходи пропонують численні варіанти визначень цього терміну [54, с. 163-203]. За визначенням Академічного тлумачного словника української мови [6], нація – це історично сформована спільність людей, об'єднаних спільною мовою, територією, економічними зв'язками та культурними характеристиками. Енциклопедія сучасної України [48] розширює це визначення, додаючи, що нація – це спільнота, яка об'єднана не лише територіально та економічно, а й має спільні політичні інтереси, чітке усвідомлення своєї єдності на конкретній території, а також єдину громадянську ідентичність. До основних ознак нації відносяться її унікальний характер і менталітет, колективну пам'ять, міфологію, а також спільні духовні цінності, що передаються з покоління в покоління, формуючи основу її існування та розвитку.

Ситуація з терміном «нація» ускладнена багатьма чинниками, серед них – хаотичне та неадекватне застосування самої категорії, а також її різнотлумачення у різних мовах. У своїх дослідженнях проблем національної ідентичності, Е. Сміт виділяє кілька ключових характеристик нації, серед яких можна виділити такі основні: 1) наявність історичної території або рідного краю, який визначає географічні межі нації; 2) спільні міфи, історична пам'ять, що формують колективну свідомість та зв'язок між поколіннями; 3) спільна культура, яка охоплює масові культурні практики, звичаї та традиції; 4) права єдність; 5) здатність громадян вільно переміщатися в межах національних кордонів на основі спільної економіки; 6) ідентифікація себе через самоназву. У той же час збереження та розвиток цих ознак можливі лише за умови наявності національної держави [129, с. 11].

Поняття «мова» і «нація» є взаємопов'язаними. Мова виконує роль чинника національної консолідації, бере активну участь у процесах державотворення. «Кожен етнос, щоб збудувати повноцінну державу, має утвердити в довкіллі оптимально вигідний для себе образ, що створюється через утвердження своїх етнічних цінностей – мови, традицій, історії, міфів, культу героїв», - констатує Л. Масенко [93, с. 38-54, с. 41-42].

Тільки народ, який усвідомлює себе, який поважає і шанує свою культурно-історично мовну спадщину, може називатись нацією і зберегти свою ідентичність та цілісність для наступних поколінь. Як засіб національної ідентичності та консолідації української нації культурно-мовний чинник завжди буде принциповим питанням. М. Драгомирецька зазначає, що «українська нація постає на основі цінностей автохтонного українського етносу, його мови, символіки, віри, звичаїв, традицій, а відтак саме українська мова, а не мови меншин чи російська мова, дає підстави для національної консолідації та усвідомлення українським народом власної національної ідентичності» [44, с. 80].

Безперечно, людина, яка послуговується українською мовою всупереч потужному тиску середовища, виявляє неабияку витримку, глибоке переконання у правильності своїх дій, що є свідченням її чіткої національно-громадянської позиції, мовного патріотизму, високої мовної свідомості [84].

Національна свідомість є невід'ємною частиною формування нації, що має визначальний вплив на її розвиток. В Україні на сьогоднішній день потреба в національній свідомості є надзвичайно актуальною, оскільки вона закладає основи для єдності та згуртованості народу. Без сформованої національної свідомості нація не зможе не лише зберегти своє існування, але й бути активним учасником у процесах державотворення, втрачаючи здатність впливати на важливі соціально-політичні зміни. Саме через усвідомлення своєї належності до національної спільноти народ здатен будувати власне майбутнє та протистояти зовнішнім і внутрішнім викликам.

К. Іващенко так трактує поняття національна свідомість: це «цілісна система духовних феноменів нації, які, сформувавшись у процесі її історичного розвитку, відображають основні засади буття нації. Найважливішими складовими національної свідомості є етнічна та національна ідентичність, етнічна свідомість, національна самосвідомість, подвійна етнонаціональна свідомість, національна мрія, національна ідея, національний менталітет, характер, національні комплекси [57].

Як тип соціальної свідомості слід розглядати національну свідомість, яка формує уявлення про цінності та норми, що визначають зв'язок особистості з національною спільнотою. Вона містить у собі основні характеристики групової свідомості, які виявляються в процесах національної єдності та згуртованості. Ключовим аспектом національної свідомості є розуміння національної держави як структурованої системи політичних, правових та ідеологічних принципів, що забезпечують основу для існування та розвитку нації. Вона служить об'єднуючим фактором, що формує у громадян відчуття приналежності до єдиного національного організму [91, с. 104].

Національна самосвідомість – це усвідомлення своєї належності до певної уявної спільноти, об'єднаної за етнічним (спільна мова, «кровне» походження – у випадку етнічної нації) чи політичним (спільна територія, лояльність до інтегруючої ідеї – у випадку політичної нації) принципами. Якщо свідомість загалом можна коротко визначити як осмислення навколишнього світу (відношення суб'єкта до об'єктив. реальності), то самосвідомість – осмислення самого себе у світі (відношення суб'єкта до себе та ін. суб'єктів) [45].

У свою чергу, національна самосвідомість тісно пов'язана із національною свідомістю, яка є формуванням більш високого особистісного порядку й відображає ставлення людини до національних феноменів. Т. Поніманська розглядає національну самосвідомість як показник сформованості у дитини етнічного самовизначення, тобто здатності співвідносити себе з конкретною нацією на основі певних ознак [112, с. 255].

Ясності додає підхід М. Боришевського, який обидва феномени вважає одночасно світоглядними орієнтаціями особистості та частиною духовної сфери. Національну самосвідомість науковець визначає як ставлення особистості до себе й оцінку себе як носія національної свідомості, тобто, передусім, як відрефлексоване сприйняття. Варто зазначити, що, описуючи конструкти національної свідомості та зв'язки між ними, М. Боришевський використовує терміни, пов'язані як із нацією, так і з етносом. Це впливає з його визначення нації – етносу, що перетворився в державу. Дослідник розглядає національну самосвідомість як розуміння своєї належності, як частини конкретної національної чи етнічної спільноти, що зумовлює наявність національних чи етнічних цінностей, сформованих через багатовікову історичну еволюцію національної спільноти та її роль як активного учасника соціальної реальності [23, с. 138]. До складу національної самосвідомості особистості, вважає М. Боришевський, входять такі компоненти:

- національна ідентифікація (усвідомлення особистістю своєї належності до конкретної нації, спорідненості з нею);
- знання, а також усвідомлення індивідом типових ознак нації, до якої він себе відносить;
- усвідомлене ставлення до історії нації, так само, як і до її сьогодення чи майбутнього;
- знання особистості про національну територію;
- не лише усвідомлене, а й дійове ставлення до цінностей конкретної нації.

Ф. Шандор наголошує, що завдяки самосвідомості нація здатна до саморозвитку та самоохорони, збереження своїх унікальних культурних традицій. Національна свідомість є усвідомленням людиною своєї приналежності до певної національної спільноти, розумінням історичної єдності, спільної долі, а також взаємозв'язку в історичних, геополітичних, культурних, соціальних аспектах. Важливою складовою цього процесу є тісний зв'язок національної свідомості з ідентифікацією нації як самостійного соціального суб'єкта. Без формування національної свідомості нація не зможе правильно функціонувати в умовах сучасного світу, а її члени не зможуть активно брати участь у державному будівництві та розвитку. Національна свідомість особистості не може розвиватися ізольовано. Вона потребує систематичного виховання та цілеспрямованого впливу, особливо в ранньому віці. Як зазначає Ф. Шандор, навіть за найактивнішого використання виховних методів важливо забезпечити водночас формування в особистості інших якостей, таких як здатність до самостійного мислення, відповідальності та здатності служити інтересам спільноти. Розвиток національної свідомості має бути гармонійним і збалансованим, що дозволить індивідууму не лише усвідомлювати свою національну приналежність, але й активно діяти для блага свого народу та країни [159, с. 603].

Потрібно підкреслити, що поняття національної свідомості є однією з найбільш обговорюваних тем у сучасній філософії та соціології. Це питання набуває особливої актуальності в умовах глобалізації, коли традиційні національні ідентичності піддаються певним викликам. Виховання національної свідомості потребує створення спеціальних освітніх програм, що не лише фіксують важливі культурні цінності, а й забезпечують їх інтеграцію в усі сфери суспільного життя. Згідно з І. Бехом, виховання національної свідомості у дитини повинно починатися з перших років життя [13, с. 157]. Це важливо для розвитку її соціальних навичок та формування високих моральних цінностей. Дошкільний вік є ключовим періодом для закладання основ таких почуттів, як любов до рідної землі та повага до свого народу. Як зазначає І. Бех, принцип національної спрямованості має включати формування у дітей глибокого почуття гордості за свою країну, сприяти розумінню значення народних традицій та культури, а також прищеплювати відповідальність за збереження національних цінностей у майбутньому. Виховання таких високих почуттів є запорукою здорового розвитку національної свідомості в наступних поколіннях.

Згідно з визначенням І. Газіної: «національна самосвідомість дітей старшого дошкільного віку – це усвідомлення ними своєї належності до української нації, її ідеалів, культурних норм, мови, традицій, а також елементарне уявлення про місце своєї нації у загальному міжнаціональному соціумі. Отже, йдеться про мисленнєве виділення дитиною себе з навколишнього світу, визнання своєї унікальності й одночасно визнання унікальності інших людей. Національна самосвідомість є основою виховання патріотизму, підґрунтям якої, у свою чергу, є самосвідомість» [29, с. 5].

Особливо гостро проблема виховання національної свідомості стоїть сьогодні у дітей дошкільного віку, бо саме дошкільня є сенситивним та найбільш сприятливим для етнізації особистості періодом. У процесі розвитку та формування національної свідомості національно-мовленнєвої особистості виділяють три етапи:

1) етнічне самоусвідомлення, яке є першоосновою патріотизму. Етнізація дитини починається з раннього віку, а саме: з життя в родині, з маминої колискової чи казки, з участі дитини у народних святах. Фундаментальне значення в процесі етнізації набуває рідна мова. У ранньому дитинстві формується культ рідної домівки, родини, предків, рідного міста;

2) національно-політичного самоусвідомлення, яке формується переважно у підлітковому віці, яке передбачає усвідомлення себе як частини окремої нації. Особливо важливим на цьому етапі є формування почуття національної гідності та відновлення історичної пам'яті;

3) на громадсько - державне самоусвідомлення, на якому формуються, розуміння понять патріотизму та націоналізму, почуття національної толерантності [29, с. 9].

На основі досліджень П. Горіховського, можна виокремити ключові завдання виховання національної свідомості, що мають велике значення для розвитку особистості та нації загалом. До основних аспектів належать:

- глибоке і свідоме освоєння українознавчих дисциплін, зокрема історії України, що допомагає формувати глибоке розуміння культурних коренів та національних цінностей; опанування як національних, так і загальнолюдських принципів, що сприяють гармонійному розвитку індивідуума у суспільстві;
- виховання переконання в унікальності кожної особистості та її значущості у контексті національної спільноти;
- досягнення національної самоідентифікації, тобто глибоке усвідомлення своєї приналежності до українського народу;
- виховання любові до рідної землі, малої батьківщини, її людей та культури;
- розуміння необхідності толерантного ставлення до інших народів, які проживають в Україні;

- формування готовності працювати на благо держави, сприяти її процвітанню та зміцненню, а також бути готовим до захисту національних інтересів і суверенітету [33].

Основним елементом у цьому процесі є виховання патріотизму, яке повинно мати загальнонаціональний характер, спрямовувати увагу на ключові аспекти розвитку країни як у найближчій перспективі, так і в довгостроковому майбутньому. Підхід до патріотизму має бути простим та зрозумілим для всіх громадян, при цьому він повинен інтегрувати в себе як національні, так і загальнолюдські цінності. Важливо зазначити, що хоча ідея патріотизму повинна відображати національні інтереси та гордість за свою країну, вона не повинна обмежуватися лише етнічними основами або бути націоналістичною за своєю суттю. Патріотизм має виражати прагнення до єдності нації, зберігаючи відкритість і повагу до інших культур та народів [83, с. 43].

Академічний тлумачний словник української мови [6] визначає патріотизм як «любов до своєї батьківщини, відданість своєму народові, готовність до жертв і подвигів для свого народу». Підтримка такої національної ідеї важлива для формування поколінь, що свідомо долучаються до розвитку країни та беруть активну участь у її національному процвітанні.

Національно-патріотичне виховання в дошкільному віці – це скоординовані зусилля державних органів, освітніх закладів, сім'ї та інших соціальних інститутів для формування в дітей свідомості громадянина, здатного до патріотичних вчинків і відданості своїй країні. Виховання в дошкільників високої патріотичної свідомості включає не тільки любов до Батьківщини та рідної землі, але й бажання служити її інтересам, турбуватися про благополуччя народу, а також бути готовим захищати суверенітет країни у випадку необхідності.

Г. Останіна патріотизм розглядає як морально-духовну цінність особистості. Формування громадянської свідомості у дітей старшого

дошкільного віку є важливим завданням вихователя, який повинен вдало організувати роботу з прищеплення їм шанобливого ставлення до культурних надбань, звичаїв, обрядів та історії українського народу [104]. К. Ушинський підкреслював, що патріотичне виховання має своє коріння в рідній мові, адже саме вона є носієм народної душі, відображає духовну єдність народу, його історію та традиції. У мові втілюється вся краса рідної природи, народні обряди, традиції та культура. У мові зберігається той глибокий, емоційний зв'язок із Батьківщиною, який відчувається у народних піснях, віршах, мелодіях та образах, що передають найглибші почуття людини до її рідної землі та її народу [148, с. 557].

Педагогічна спадщина В. Сухомлинського має величезне значення для сучасної освіти, адже його методи і підходи продовжують залишатися актуальними в навчанні дошкільників. В. Сухомлинський вважав, що важливіше за все – це виховання патріотичної, свідомої молоді, яка не тільки гордиться своєю Батьківщиною, але й відчуває відповідальність за її майбутнє. Для нього ключовим фактором розвитку цієї свідомості була рідна мова, яку він порівнював із бездонною криницею, в якій зберігається душа народу. Він акцентував, що мова має бути чистою і багатою, а тому важливо розвивати її у дітей з самого раннього віку. Досягнення цього можна забезпечити через залучення дошкільнят до рідних пісень, прислів'їв, лічилок та колисанок, які допомагають відчути магію мови і глибину національної культури. Проте не менше значення має і привернення уваги до мелодійності, ритму, інтонацій, що також є частиною мовного багатства. В. Сухомлинський вірив, що в такий спосіб діти зможуть не лише вивчити мову, але й полюбити її, зрозуміти її значення, що сприятиме розвитку патріотичних почуттів [137, с. 167].

Л. Іщенко та Т. Журавко вказують на важливість створення розвивального освітнього середовища для ефективного виховання патріотичних почуттів у дітей. Вони стверджують, що це середовище має сприяти формуванню у дошкільнят глибоких почуттів любові до

Батьківщини, поваги до рідної землі та національної ідентичності. Виховання має бути орієнтоване на ціннісне ставлення до культурної спадщини, історії та традицій українського народу. Один із основних аспектів патріотичного виховання – це формування у дітей позитивного образу Батьківщини та рідної домівки. Виховання має сприяти усвідомленню дітьми своєї належності до нації, що має багатий історичний спадок і глибоку культурну традицію. Через емоційне сприйняття природи, культури та історії країни діти здатні розвивати гордість за свою землю та її унікальність.

Виховання почуття любові та поваги до родини є наступним завданням патріотичного виховання. Формування позитивного ставлення до сім'ї, піклування про її членів створює фундамент для розвитку почуття відповідальності, яке поширюється на ширші соціальні зв'язки, включаючи народ і державу. Це дає можливість виховати особистість, здатну до взаємодії з іншими, що є необхідною рисою для майбутніх громадян. Виховання ціннісного ставлення до культурної спадщини українського народу, знайомство з народними традиціями, звичаями, музикою, піснями та іншими елементами культури сприяє формуванню глибокого почуття гордості за свою національну ідентичність та спадщину. Цей процес має сприяти розвитку не тільки національної свідомості, а й емоційної прив'язаності до рідної мови та культури.

На думку дослідниць, виховання в дітей почуття власної гідності, є невід'ємною частиною патріотичного виховання. Формування самоповаги та усвідомлення своєї ролі як представника свого народу сприяє розвитку впевненості у власних силах та відповідальності за майбутнє держави. Виховання толерантності є необхідною складовою частиною патріотичного виховання, оскільки дозволяє розвивати у дітей здатність до взаємоповаги та прийняття культурного різноманіття. Патріотизм, як свідчать науковці, не передбачає ізоляціонізму, а, навпаки, сприяє розвитку співіснування різних культур і народів на принципах взаєморозуміння та підтримки миру, одночасно зберігаючи національну ідентичність [60, с. 91].

У сучасних суспільних науках питання про те, за яких умов етнічна спільнота, етнос трансформується (і чи взагалі трансформується) в етнічну націю, залишається дискусійним; відповідна оцінка залежить від дуже різних теоретико-методологічних настанов дослідників. У контексті сучасних досліджень нації та націоналізму можна говорити про певну традицію називати «етнонаціями» етноси модерної та новітньої доби, що претендують на створення або вже мають власну суверенну державність. Після 1991 етнічна нація українська в межах України є складовою політичної нації української [44].

Згідно з переконаннями дослідників Г. Білавич та І. Піддубрівної, концепція розвитку особистості на основі українознавства є надзвичайно важливою та актуальною в сучасних умовах. У цьому контексті одним із головних завдань є орієнтація виховної роботи на формування таких особистісних якостей, які б відповідали потребам громадянина України як носія духовної культури, національної ідентичності та ментальності. Ця концепція знаходить своє втілення через навчання дітей української мови та літератури, яке є фундаментом національного виховання та сприяє розвитку особистості. У своїх дослідженнях Г. Білавич та І. Піддубрівна виокремили, що процес національного виховання включає формування системи ключових компонентів духовного світу особистості. Ці компоненти охоплюють не лише морально-етичні аспекти, але й культурні, інтелектуальні та соціальні якості, які взаємодіють між собою, сприяючи розвитку національної свідомості та відчуття приналежності до свого народу. Таким чином, українська мова, культура та література стають засобами навчання, важливими інструментами для формування патріотичних переконань, почуття гордості за рідну країну та її багатство [14].

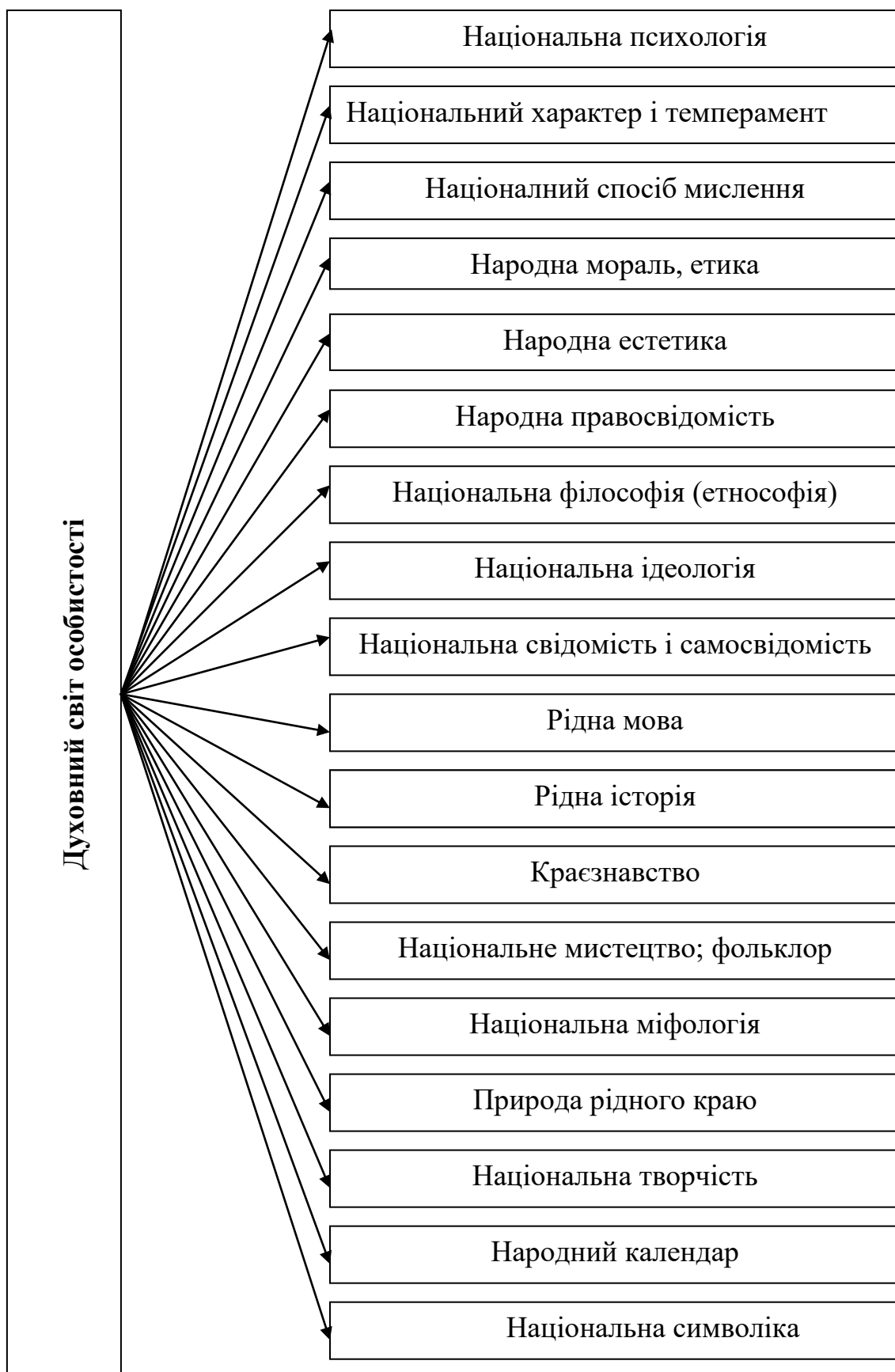

Рис.3 Основні компоненти духовного світу особистості

Згідно з дослідженнями К. Суятинової, національно-мовленнєва особистість характеризується глибоким знанням рідної мови, її красою та

здатністю знаходити естетичне задоволення в процесі спілкування українською. Важливим аспектом є те, що така особистість активно використовує широкий словниковий запас у різноманітних мовних контекстах, дотримуючись правил мовленнєвого етикету та норм поведінки. Це вказує на наявність не лише мовної компетенції, а й національної свідомості, яка виражається у відповідальному та етичному ставленні до рідної мови [138].

О. Трифонова у своїх дослідженнях підкреслює, що національно-мовленнєва особистість дитини старшого дошкільного віку має в собі сформовані основи мовленнєвої компетенції, а також усвідомлену приналежність до культурної спадщини свого народу. Дитина цього віку володіє мовними конструкціями, активно використовує фразеологізми, народні пісні, звичаї та традиції, які є частиною національного етикету. Вона бере участь у народних обрядах і святкуваннях, розуміє значення своєї національної ідентичності і виявляє глибоку прихильність до рідної землі та культури. Для формування національно-мовленнєвої особистості важливими є народні традиції, звичаї та обряди, що складають основу національної культури. Зокрема, це народні ігри, обрядова пісенність, що супроводжує різні етапи життя, а також традиційні українські іграшки, які стають невід'ємною частиною мовленнєвого виховання і сприяють розвитку національної самосвідомості у дітей старшого дошкільного віку. Ці елементи поглиблюють мовні навички, формують у дітей глибоке почуття зв'язку з національним спадком і відповідальність за його збереження [145].

Вважаємо, що **національно-мовленнєва особистість** – це особистість, яка оволоділа базовою системою, знань, умінь та навичок у процесі розвитку та пізнання; має чітко сформовані світоглядні позиції, ідентифікує себе зі своїм «Я», знає свої права та обов'язки, як громадянина своєї держави, проявляє ініціативу в різних видах діяльності, вміє знаходити способи вирішення різних життєвих задач, має навички партнерської діяльності в тому числі і вирішення конфліктних ситуацій, вільно спілкується

українською мовою, веде діалог, грамотно коригує співрозмовника залежно від ситуації, проявляє любов та інтерес до української мови.

1.3 Обґрунтування педагогічних умов формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку

Проблема дослідження дефініції «умова», «педагогічна умова» розглянута в роботах С. Борунова, Т. Грицишиної, О. Ковшар, А. Литвин, В. Манько, С. Михальської, В. Полонського, О. Пехоти, В. Семиченко, С. Татарінова, Є. Хрикова, Б.Шевель.

Незважаючи на активність уживання та різноманіття визначень поняття «умова», єдиного розуміння немає. Тому виникає необхідність уточнити поняття в контексті нашого дослідження. Проаналізуємо лише деякі з них.

У філософському словнику термінів та персоналій «умову» визначено як філософську категорію для позначення тих факторів, які є необхідними для виникнення, існування та зміни певних предметів та явищ.

Академічний тлумачний словник української мови [6] подає декілька значень слова «умова», серед яких: 2) пропозиція або вимога, яку висуває одна зі сторін під час домовленостей чи укладання договору, 3) фактор, без якого неможливе створення, реалізація або розвиток чогось, 4) сукупність обставин та особливостей реальності, в яких відбувається певний процес чи дія, 5) встановлені норми та правила, що регулюють певну сферу діяльності та забезпечують її функціонування, 6) основні дані чи положення, на яких ґрунтується щось.

У педагогіці «умова» – це сукупність чинників і дій, що впливають на результативність освітнього процесу [151].

Як вважає А. Литвин, обґрунтування педагогічних умов спирається на положення ресурсного підходу в педагогіці, який визначає сукупність умов і засобів, необхідних для розвитку потенційних можливостей людини. Ресурсами називають зовнішні (засоби й мови навчального середовища) і

внутрішні (індивідуальні, особистісні) можливості. У багатьох дослідженнях ці ресурси позначають як середовищні (соціальні) й особистісні. А. Литвин зазначає, що на сучасному етапі в ресурсному підході розглядають, переважно, структурні компоненти, що входять у поняття особистісного та людського потенціалів, тобто засоби, властивості самої особистості [86,с. 6].

Педагогічні умови визначають особливості організації освітнього процесу, створюючи зовнішнє середовище для навчальної та пізнавальної діяльності дітей. Вони впливають на результативність цієї діяльності та ґрунтуються на закономірностях психічного розвитку дитини, її допитливості, рівні розумового та фізичного потенціалу. Значну роль відіграють мотиваційні чинники, які формують уявлення дитини про саму себе, спонукають її до вдосконалення знань, умінь і навичок. Взаємодія зовнішніх педагогічних умов із внутрішніми особливостями розвитку особистості є ключовою рушійною силою освітнього процесу, а їх урахування необхідне для побудови ефективного навчального простору на всіх етапах навчання й виховання [143,с. 40].

Термін «педагогічні умови» охоплює різні методичні підходи, форми організації роботи, матеріальні ресурси та ситуації, що виникають як природним чином, так і створюються педагогами для досягнення конкретних навчальних цілей [146].

На думку Є. Хрикова, педагогічні умови є результатом діяльності педагогів, тоді як чинники існують незалежно від їхніх дій. Тому доцільніше трактувати педагогічні умови як певні обставини, що впливають на розвиток навчального процесу. Дослідник також наголошував на важливості матеріального та просторового середовища, проте не всі його можливості варто вважати педагогічними умовами – лише ті, що створені педагогом свідомо [155].

Є. Хриков також розглядав співвідношення між педагогічними правилами та умовами. Обидва поняття слугують орієнтиром у педагогічній діяльності, але відрізняються між собою. Якщо для реалізації певного

дидактичного принципу потрібно застосовувати десятки правил, то для вирішення конкретної педагогічної задачі достатньо лише кількох умов. До того ж правила мають загальнопедагогічний характер і стосуються широкого кола освітян, тоді як умови є більш вузькими та спрямовані на розв'язання конкретних завдань у межах певного освітнього контексту.

О. Єжова в своїх дослідженнях розглядає взаємозв'язок понять «умова» та «фактор». На її думку, фактором можна вважати явище чи подію, що об'єктивно існує в реальності й впливає на зміни, стабільність або розвиток певної системи чи процесу. Фактор визначає напрямок змін і є основою для трансформацій у певному середовищі. Умови ж виступають тими обставинами, які створюють необхідні передумови для реалізації можливостей, що потенційно закладені у певному факторі. Іншими словами, якщо розглядати якийсь процес як фактор, то педагогічні умови забезпечують можливість його ефективного функціонування та розвитку. Дослідниця звертає увагу на те, що умови можуть бути не тільки присутніми чи відсутніми, а й піддаватися свідомому регулюванню – їх можна формувати, комбінувати й адаптувати з метою досягнення запланованого результату. Завдяки правильному добору умов можна впливати на перебіг процесу, підвищуючи його ефективність та результативність. У сфері освіти як фактор виступає сам педагогічний процес, а педагогічні умови слугують ключовими чинниками, що визначають його якість та успішність [49, с. 40].

Згідно з концепцією О. Єжової, педагогічні умови охоплюють різні компоненти навчального процесу, які можуть впливати як на окремі його аспекти, так і на всю систему загалом. Вони можуть стосуватися будь-якого елемента освітньої діяльності. Педагогічні умови – це не просто сприятливі фактори, а необхідні передумови, без яких досягнення поставленої освітньої мети є неможливим або малоімовірним. Саме вони створюють основу для продуктивного навчального (освітнього) процесу, допомагають реалізувати потенціал освітньої діяльності та сприяють розвитку дітей [49, с. 40].

Про кореляцію категорій «умова» і «фактор» (від лат. factor – той, що робить, виготовляє) – чинник, причина, рушійна сила певного процесу, явища, що визначає його характер чи окремі риси, зазначає й А. Литвин [86]. Якщо одне явище викликає інше, то воно є причиною; якщо явище взаємодіє з іншим у процесі розвитку цілого, до якого належить, то воно є фактором; якщо явище спричиняє існування чи розвиток іншого явища, то воно є умовою. Ми погоджуємось, що причини, що впливають на перебіг і результати дидактичного процесу є чинниками (факторами) [88].

Під педагогічними умовами формування національно-мовленнєвої особистості розуміємо спеціально створені умови в соціальному світі дитини, за яких дитина в процесі свого розвитку, навчання, самонавчання та пізнання зростатиме як особистість, яка відчуває себе важливим, потрібним представником українського народу, спілкується рідною мовою, знає українські звичаї, традиції, історію і відчуває гордість та задоволення від того, що народжена та зростає саме на своїй землі і приналежна саме до своєї нації. Як результат зростає раціональна, мудра особистість, що досконало володіє рідною(державною) мовою, знає історію, цікавиться культурною спадщиною свого народу, яка любить себе в контексті представника себе, як громадянина української держави, а з любові до себе починається і любов до Батьківщини, ми правимо на своїй землі і святий обов'язок – зберегти своє нутро і бути щасливими громадянами своєї держави.

Зупинимось на обґрунтуванні доцільності визначених педагогічних умов в аспекті дослідження:

- створення у закладі дошкільної освіти розвивального мовленнєвого середовища, спрямованого на формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку;
- взаємозв'язок (інтеракція) мовленнєвої (лексичної, діалогічної, монологічної), ігрової діяльності дітей старшого дошкільного віку;
- партнерська взаємодія педагогів і батьків з метою формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку.

Обґрунтуємо вибір першої педагогічної умови – створення у закладі дошкільної освіти розвивального мовленнєвого середовища, спрямованого на формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку.

Поняття «середовище» широко вживається в різних науках (біології, географії, екології, медицині, педагогіці, психології, соціології, філософії та ін.) та в повсякденному житті.

Поняття «середовище» вперше почало використовуватися у філософії та психології у XIX столітті, коли І. Тен висунув гіпотезу, що ключову роль у розвитку особистості відіграє її належність до певного соціокультурного, духовного, психологічного та етнографічного середовища. Учений наголошував, що саме зовнішнє оточення впливає на формування здібностей людини, зокрема школяра, визначаючи напрямок його розвитку та можливості самореалізації [130, с. 12].

Ж. Ж. Руссо визначав середовище не лише як фон для розвитку, але як активний чинник, що формує особистість. Він вважав, що для гармонійного виховання дитини необхідно створити спеціальне «освітнє середовище», у якому навчання будується на балансі між природними потребами та можливостями вихованця. Специфікою такої системи є стимулювання дитини до самостійного пошуку та зсвоєння знань, на основі аналізу власного досвіду, спостережень тощо. Ж. Ж. Руссо підкреслював, що головним джерелом розвитку особистості є обсяг отриманих знань які дитина здатна ефективно використовувати у житті. Він також зауважував, що створене таким чином середовище сприяє розвитку незалежного мислення та захищає особистість від впливу суспільних стереотипів і забобонів [69, с. 180].

У науковій літературі поняття «середовище» розглядається через різні терміни, які описують його специфіку: «середовище людини», «людське оточення», «навколишнє середовище», «життєвий простір» та інші [118, с. 13]. Деякі дослідники, зокрема А. Богуш, наголошують на зв'язку

середовища з поняттям довкілля, визначаючи його як усе, що оточує дитину і з чим вона взаємодіє у процесі життєдіяльності. Вчена підкреслює, що довкілля є неподільною цілісністю, яка охоплює фізичний, соціальний та інформаційний аспекти, що разом формують світосприйняття дитини [17, с. 6].

А. Богуш також пропонує диференційований підхід до поняття середовища, поділяючи його на різні рівні: найближче (родина, друзі), віддалене (суспільний устрій), внутрішнє та зовнішнє. Крім того, середовище може бути пасивним або активним, стихійним чи стимульованим. У випадку пасивного середовища дитина отримує вплив опосередковано, взаємодіючи з оточенням у повсякденних ситуаціях – у сім'ї, на вулиці, у дитячому садку. Стимульоване середовище, навпаки, передбачає цілеспрямовану організацію освітнього процесу, де педагог створює умови для активної пізнавальної та комунікативної діяльності. Розвивальне середовище, за твердженням дослідниці, забезпечує сприятливі передумови для формування особистості, стимулюючи її інтелектуальний і соціальний розвиток через взаємодію з різноманітними факторами, які позитивно впливають на її становлення [20, с. 13].

Розглянемо поняття «освітнє середовище».

Освітнє середовище – це сукупність умов, засобів, способів, які охоплюють як фізичні, так і соціокультурні аспекти, що разом створюють умови для досягнення освітніх цілей [126, с. 165].

У презентованій у 2010 році книзі Б. Мау «Третій учитель» (The Third Teacher) продемонстровано результати міжнародного проєкту, в якому досліджували вплив фізичного середовища на освітню діяльність. Виділивши три головні елементи навчання – вчителя, здобувача освіти та освітнє середовище, автори наголошують, що розглядати освітнє середовище слід як «третього вчителя», оскільки воно безпосередньо впливає на ефективність процесу навчання та розвитку дітей [4].

О. Писарчук наголошує, що основою сучасної освіти є формування особистості через саморозвиток кожної дитини. Довгий час система дошкільної освіти в основному зводилася до передачі знань і навичок, необхідних для дорослого життя. Однак зміни, внесені в освітні стандарти 1998 року, переорієнтували цей підхід. Тепер акцент робиться на створенні умов для розвитку дітей не лише в навчальному, а й у виховному та розвивальному аспектах. Це дозволяє дітям розкривати свій потенціал не лише в контексті майбутнього, а й на кожному етапі їхнього розвитку. Система дошкільної освіти тепер більше орієнтована на створення середовища, яке сприяє фізичному, емоційному та соціальному розвитку дитини, забезпечуючи належні умови для її всебічного становлення [109].

Метою національної освіти є створення умов для гармонійного розвитку кожної дитини, надання їй можливості для самореалізації та пізнання свого потенціалу. Педагоги та вихователі більше не мають лише передавати знання, а повинні сприяти формуванню цілісної особистості через безпосередню взаємодію з дитиною в активному освітньому середовищі. Цей підхід покликаний забезпечити реалізацію індивідуальних можливостей кожної дитини, зокрема через діяльність, що сприяє розвитку її творчих здібностей і самосвідомості. У свою чергу, зміна педагогічної парадигми, що ставить на перше місце не лише навчання, а й саморозвиток дитини в різних сферах діяльності, дозволяє переосмислити роль освітнього середовища. Якщо раніше освіта розглядалася як чисто когнітивний процес, то тепер середовище, в якому ця освіта відбувається, стає важливим фактором у формуванні особистості. Освітнє середовище більше не обмежується лише груповими приміщеннями та освітніми матеріалами, воно стало активним агентом, який впливає на процеси навчання, соціалізації та розвитку дитини [118, с. 11].

На сучасному етапі феномен освітнього середовища розглядається з позиції сучасного розуміння освіти як сфери соціального життя, оскільки власне середовище є фактором освіти, виступаючи як сукупність впливів, які

змінюють і визначають розвиток життя; як все те, що оточує, пронизує, залучає в орбіту діяльності суб'єкта; як предмет, засіб, або як умова. Основні визначення, ознаки, рівень, тип, детермінанти і структура освітнього середовища дають можливість різнобічно охарактеризувати дану психолого-педагогічну реальність і сформулювати визначення, що дозволяє її описати [151, с. 6].

Поняття «освітнє середовище» є багатозначним і не має єдиного чітко визначеного значення. Воно зазвичай тлумачиться як оточення, яке впливає на суб'єкта навчання та виховання в ході його діяльності. Освітнє середовище можна розглядати як складову частину більш широкого соціокультурного контексту, що включає в себе низку історичних факторів, умов і ситуацій, а також як цілісну структуру, в якій педагогічні умови спеціально організовуються для розвитку особистості дитини [117, с. 14]. Це також є елементом соціуму, зоною взаємодії різних педагогічних систем і суб'єктів освітнього процесу, де реалізуються психолого-педагогічні завдання. Освітнє середовище виступає багатофункціональною педагогічною системою, організованою таким чином, щоб сприяти ефективному становленню особистості здобувача освіти через взаємодію з педагогами і іншими учасниками освітнього процесу [135, с. 18].

О. Ковшар підкреслює важливість освітнього середовища як одного з основних, але часто непомітних інструментів навчання і виховання, який забезпечує соціалізацію дітей дошкільного віку. Це середовище є джерелом знань, а також безпосереднього досвіду, який дозволяє дітям активно взаємодіяти з навколишнім світом, навчаючись у процесі цієї взаємодії [68, с. 177].

Останнім часом активно розвивається середовищний підхід, який з'явився як нова наукова концепція у педагогіці. В межах цього підходу підхід середовище розглядають як активний засіб вивчення особистості дитини, а також її всебічного розвитку. Це система взаємодії з різними аспектами середовища, що дозволяє використовувати його як засіб для

діагностики і прогнозування результатів виховної діяльності, а також їх безпосереднього формування [119, с. 14-15]. Середовищний підхід в контексті педагогіки розглядає середовище як не лише умову чи фактор розвитку, але й як активний засіб виховання та технологію опосередкованого управління процесом формування і розвитку особистості дитини. У межах цього підходу середовище виступає як складна система взаємодій, через яку дитина взаємодіє з навколишнім світом, що стає важливим інструментом для пізнання її потреб, а також визначення етапів та напрямків її розвитку. Цей підхід надає середовищу особливу роль у діагностиці педагогічних результатів, а також у проектуванні виховних впливів, які сприяють досягненню бажаних результатів у процесі виховання. Середовищний підхід забезпечує створення спеціально організованого простору, де активно взаємодіють різноманітні соціальні агенти, а саме: педагоги, батьки, однолітки, культурні та освітні установи. Такий простір не лише відповідає за актуалізацію потенціалу дитини, а й безпосередньо впливає на її соціальну адаптацію та розвиток. Завдяки цілеспрямованій превентивно-виховній діяльності, середовище дає можливість дитині відчувати себе частиною соціуму, інтегруватися в нього та активно впливати на його розвиток, надаючи їй роль суб'єкта соціального розвитку. У цьому контексті середовище втрачає свою роль лише як фон для виховання та навчання, стаючи активним учасником педагогічного процесу. Воно стає місцем для формування соціальних зв'язків, розвитку здатності до самовираження та самопізнання дитини. Така взаємодія між дітьми та середовищем відбувається не тільки у фізичному сенсі, через матеріальне оточення, але й через соціально-культурне середовище, в якому організовується процес сприйняття та розуміння навколишнього світу. Тому важливим є не лише те, що дитина оточується певними умовами, але й те, як ці умови організовуються та як вони сприяють розвитку соціальних компетенцій та особистісного росту через активну взаємодію з навколишнім середовищем.

У наукових джерелах часто освітнє середовище пояснюють через поняття простору, що є частиною освітнього простору (О. Будник [25, с. 175–184], Р. Малиношевський [90, с. 4–11], В. Радул [120], О. Сергієнко [124] О. Смолінська [131]) та ін. Поняття «освітній простір» у педагогіці з'явилося наприкінці 1980-х років.

І. Зязюн підкреслює, що системний підхід у педагогічній теорії дозволяє трансформувати освітнє середовище в виховний простір, де процес виховання стає більш організованим і технологічно структурованим [57, с. 26]. Така організація виховного простору забезпечує підвищення ефективності виховних впливів, сприяючи формуванню у дітей необхідних знань, навичок і ціннісних орієнтацій. Освітній простір, згідно з його підходом, є спеціально спроектованим педагогічним середовищем, яке включає різноманітні чинники та умови, що визначають розвиток дитини. І. Зязюн описує простір як багатовимірну систему з такими характеристиками, як протяжність, структурованість, взаємозв'язок елементів і здатність до суб'єктивного сприйняття. Простір не є просто фізичним оточенням, він набуває значення через те, як його сприймає та інтерпретує вихованець. Важливим є також його здатність впливати на формування особистості, організовуючи і спрямовуючи процес виховання в рамках певних соціокультурних та педагогічних умов. У контексті концепції «виховного простору» І. Зязюн порівнює його з поняттям «середовище», визначаючи його як більш комплексне і багатогранне явище. Він підкреслює, що простір охоплює фізичні, соціальні, культурні та психологічні аспекти, що взаємодіють із індивідумом, впливаючи на його розвиток через конкретні практики та взаємодії [56, с. 27].

А. Цимбалару вводить ще одне важливе уточнення щодо освітнього простору. За його визначенням, освітній простір не є лише фізичним середовищем навчання, а є складовою соціального простору, де освітні події відбуваються відповідно до соціальних і особистісних потреб і очікувань. На відміну від освітнього середовища, освітній простір характеризується

більшою динамічністю, оскільки є результатом активної діяльності особистості, яка осмислює і адаптує його до власних потреб. Це перетворює освітній простір на важливий інструмент для реалізації освітніх завдань, оскільки він вимагає постійної взаємодії та осмислення. А. Цимбалару також акцентує на важливості освітнього середовища як педагогічного інструменту для створення освітнього простору особистості. Це означає, що процес виховання і навчання відбувається не лише в межах фізичних чи соціальних умов, а й через активну взаємодію з цим середовищем. Виходячи з цього, освітній простір постає як результат конструктивної діяльності особистості, що активно освоює та модифікує середовище для досягнення власного розвитку [157, с. 12-13]. Отже, бачимо, що ототожнення понять також не відбувається.

О. Керницький відмінність між «освітнім простором» і «освітнім середовищем» пояснює тим, що освітнє середовище містить у собі характеристику матерії, як час, тобто освітнє середовище на відміну від стійких просторових структур має довжину й мінливість у часі [65].

К. Приходченко [115, с. 177-183] вважає за необхідне ототожнювати терміни «середовище» та «простір», розглядаючи їх як єдину систему, що включає взаємодію різних компонентів: школи, сім'ї, позашкільних та державних установ, а також елементів інформаційно-культурного середовища. На думку дослідниці, ефективна технологія створення освітньо-виховного середовища сприяє розвитку інтелектуальної та творчої діяльності особистості, що стає основним багатством суспільства. Це, у свою чергу, забезпечує формування і розвиток суспільства в цілому [11, с. 156-161].

О. Кошіль, вивчаючи зв'язок між процесами навчання, виховання та розвитку, вважає поняття «освітнє середовище» об'ємним і багатофункціональним, яке охоплює навчальні, виховні, розвивальні, а також предметно-розвивальні аспекти. Вона підкреслює, що це середовище має взаємодіяти з усіма компонентами освітнього процесу, забезпечуючи органічну єдність педагогічного, соціального й культурного контекстів. Для

О. Кошіль важливо, що поняття «освітнє середовище» не зводиться до простого набору умов, а є інструментом комплексної взаємодії між всіма елементами навчання і виховання, створюючи умови для гармонійного розвитку особистості. [78, с. 151].

Вперше про розвивальне середовище зазначено у Дж. Равена в розумінні «простору розвитку компетентності особистості» [132].

У словниках «компетентність» визначається як (лат. *competens, competentis* – здібний, відповідний) освічений у визначеній галузі; той, хто має право за власними знаннями чи повноваженнями виконувати або вирішувати «будь-що» [128, с. 85] якісна характеристика суб'єкта, набутого ним в процесі навчання / інформованість, обізнаність, авторитетність, професійні знання і вміння [115, с. 141];

Освітнє розвивальне середовище охоплює інтеграцію умов, які включають естетичні, санітарно-гігієнічні, ергономічні, матеріально-технічні та психолого-педагогічні аспекти, що сприяють організації повноцінного життя дітей в освітньому закладі. Це середовище має забезпечити не тільки високий рівень навчання, а й підтримувати гармонійний розвиток дитини, формуючи відчуття безпеки та психологічного комфорту [128, с. 165].

О. Писарчук визначає «освітньо-розвивальне середовище» як систему впливів і умов, що включають соціально-комунікаційний, пізнавально-мотиваційний, психолого-дидактичний і просторово-предметний компоненти, які разом створюють умови для розвитку та формування особистості дитини [109, с. 8].

На відміну від освітнього, організація освітньо-розвивального середовища має інші підходи, оскільки освітнє середовище може й не бути розвивальним. Дослідниця наголошує на необхідності проектування й організації в освітньо-розвивальному середовищі дошкільників зон найближчого та актуального розвитку, щоб у дорослому віці дитина змогла це зробити самостійно та адекватно. Вдалого спроектована й організована зона найближчого розвитку є рушійною силою освітнього процесу, містить

потужний розвивальний ефект у формуванні особистісних якостей дошкільника, його здібностей та талантів, пізнавальних потреб та інтересів. навчальних можливостей та ін. [109].

За словами О. Писарчук, освітньо-розвивальне середовище повинно відповідати певним вимогам, серед яких – якість, орієнтованість на розвиток і комфорт. Це середовище передбачає наявність базових умов для здійснення різних видів діяльності дитини, різноманітність елементів, можливість вибору та зміни діяльності. Модель освітнього простору має бути гнучкою та відкритою як для дитини, так і для дорослого, стимулюючи свободу вибору і творчості в освітньому процесі [110, с. 48]. У зв'язку з цим, соціальне оточення дитини має бути насиченим і різноманітним, з колом спілкування як з однолітками, так і з дорослими, що сприяє розвитку її самостійності та ініціативи. Освітнє середовище має бути організовано так, щоб активно стимулювати дитину до дій, відповідних її фізичним і психічним можливостям, а також відповідно до життєвого ритму дитини. Важливою функцією освітнього середовища є інтеграція освітніх і соціальних завдань на локальному рівні, забезпечення якісного соціально-освітнього замовлення [110, с. 49].

О. Ковшар підкреслює, що лише при грамотному організуванні розвивального середовища в дошкільних закладах освітній процес може стати основою для саморозвитку та вдосконалення особистості. Тільки в таких умовах у дітей проявляється активність у різних сферах – пізнавальній, ігровій, соціальній, що допомагає досягти дошкільної зрілості [68, с. 177].

Основними ознаками розвивального середовища вважають:

- модель взаємодії, орієнтована на індивідуальні потреби дитини, має на меті не лише забезпечення психологічної безпеки, а й сприяння формуванню її особистості, з урахуванням специфіки розвитку кожної дитини;
- ЗУН виступають не метою цілеспрямованої діяльності, а як інструменти, що підтримують загальний процес розвитку особистості;

- основою спілкування є взаєморозуміння та визнання унікальності кожної дитини, здатність дорослого усвідомлювати та ставити себе на місце дитини при сприйнятті її точки зору. Дитина не просто адаптується до середовища, а активно взаємодіє з ним, постійно змінюючись та розвиваючись, відштовхуючись від того, що вже було, і рухаючись до нового [119, с. 21].

К. Крутій розглядає розвивальне освітнє середовище як систему умов, спеціально розроблених для підтримки різноманітних варіантів розвитку дитини. За таких умов дитина здатна свідомо вибирати напрямки власного зростання та адаптації до життєвих ситуацій. У цьому середовищі дитина має можливість виявити ініціативу, спрямувати свої зусилля на саморозвиток і всебічно реалізувати власний потенціал, що сприяє її становленню як особистості [80].

І. Карабаєва зазначає, з метою оцінки ефективності розвивального освітнього середовища використовуються протилежні характеристики, які дозволяють визначити рівень розвитку та взаємодії в ньому. Сюди варто віднести баланс між демократичними та авторитарними відносинами, активність і пасивність дитини в процесі навчання, а також перевагу творчого або репродуктивного підходу до навчання, рівень культурного наповнення середовища – від його обмеженості до багатства змісту.

З огляду на ці характеристики, основними критеріями для оцінки розвивального освітнього середовища є:

1. Способи, якими середовище сприяє комплексному та гармонійному розвитку дитини, враховуючи її індивідуальні здатності.
2. Рівень успішності дітей у здійсненні творчих та дослідницьких завдань у межах освітнього процесу.
3. Можливості для самовираження особистості в різних формах творчої діяльності, що дозволяють дитині реалізувати свій потенціал.

4. Здатність середовища задовольняти широкий спектр потреб дитини, від фізичних до духовних, та формувати у неї систему основних соціальних та культурних цінностей [64].

Розглядаючи підходи до формування розвивального середовища в дошкільних установах, О. Кошіль підкреслює важливість створення в освітньому просторі умов, що наближені до реального середовища життєдіяльності дітей. Її концепція базується на ідеї інтеграції традиційних виховних практик з такими, що максимально відповідають повсякденним умовам дитячого світу. З цієї точки зору, поняття «освітнє середовище дошкільного закладу» має свої специфічні особливості, що відрізняють його від освітнього середовища в інших типах закладів освіти [78 с. 156].

У своєму трактуванні О. Кошіль підкреслює, що освітнє середовище ЗДО – це комплекс факторів, які безпосередньо сприяють психологічному і особистісному розвитку дітей. Середовище відіграє ключову роль у реалізації індивідуальних можливостей дитини, її природних нахилів і програм, а також у формуванні її самовизначення та самоактуалізації. За словами дослідниці, таке середовище має бути багатофункціональним, доступним і змінюваним відповідно до потреб дитини. Це дозволяє забезпечити цілісну і гармонійну освіту, що максимально відповідає індивідуальним потребам і сприяє розвитку всіх аспектів особистості дошкільника [78, с. 158].

Т. Андрющенко визначає освітнє середовище ЗДО як різноаспектну, поліфункціональну систему, що знаходиться в постійному розвитку і потребує координації та модернізації. Основою освітнього середовища ЗДО є комплекс психолого-педагогічних, матеріально-технічних, санітарно-гігієнічних, економічних, естетичних умов тощо. Вони сприяють збереженню здоров'я вихованців, забезпечують ефективність освітнього процесу та органічне включення дітей в систему соціальних відносин [7, с. 27].

Розглядається освітнє середовище ЗДО Т. Андрющенко в трьох площинах: особистісній, організаційній, предметно-просторовій:

- особистісна площина передбачає ефективну взаємодію суб'єктів освітнього процесу;
- організаційна площина спрямована на збереження здоров'я дітей, забезпечує реалізацію педагогічних умов формування життєвої компетентності дітей дошкільного віку;
- предметно-просторова площина стимулює активність дітей на закріплення і застосування отриманих знань, умінь і навичок [7, с. 27].

С. Маршицька зазначає, що освітнє середовище в закладі дошкільної освіти набуває своєї сутності лише за умови виконання важливих функцій: воно повинно сприяти розвитку дітей, забезпечувати їхнє здоров'я, а також враховувати специфіку інклюзивного навчання, здійснювати корекцію розвитку та підтримувати саморозвиток кожної дитини. Важливим аспектом ефективності середовища є взаємодія між педагогом і дитиною, орієнтована на розвиток особистості та її потреби [92, с. 184-188].

Оскільки предметом дослідження є педагогічні умови формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку, то увага наша звернена на розвивально мовленнєве середовище в ЗДО.

Як зазначає А. Богуш, мовленнєве середовище визначається як сукупність різноманітних умов, що виникають у межах взаємодії дитини з навколишнім світом – від родинного та побутового оточення до соціально-педагогічних аспектів, що можуть бути як неформальними, так і цілеспрямованими. Це середовище формується через комунікацію між дорослими та дітьми, а також між самими дітьми, в процесі яких розвивається мовлення та навички взаємодії [21, с. 59-62].

Згідно з підходом К. Крутій, ефективне створення мовленнєвого середовища передбачає поєднання двох ключових аспектів: предметно-мовленнєвого та мовленнєво-просторового. Реалізація першого з них вимагає врахування фізіологічних та психологічних характеристик дітей, що дозволяє створити простір, який не тільки відповідає їхнім потребам, але й активно стимулює розвиток мовлення. Це середовище повинно бути багатим на

різноманітні предмети, іграшки, природні та соціальні елементи, що допомагають дитині розвивати мовленнєві навички, а також повинно забезпечувати комфорт, безпеку та естетичну привабливість. Основними вимогами є багатство мовленнєвих стимулів, що відповідають віковим потребам, наявність різних засобів для стимулювання творчої активності дитини та баланс між традиційними і новітніми методами, що створюють гармонійну взаємодію між різними елементами мовленнєвого середовища [82, с. 113].

Мовленнєвий розвиток дитини, згідно з цією концепцією, не є ізольованим процесом, а інтегрується у загальний контекст взаємодії дитини з її оточенням. Мовленнєве середовище повинно бути організовано таким чином, щоб забезпечити динамічну та гнучку взаємодію між дитиною та її соціальним контекстом, що включає як дорослих, так і інших дітей. Це дозволяє створити простір для розвитку комунікативних навичок, де дитина не лише вчиться говорити, а й активно взаємодіє з іншими, обмінюючись думками, ідеями, емоціями. Саме через цю комунікацію дитина розвивається, оскільки мовлення є не лише засобом передачі інформації, але й важливим інструментом пізнання світу та самовираження [82, с. 107].

Мовленнєвий розвиток у дошкільному віці є надзвичайно важливим для формування основних психічних процесів та розвитку особистості. Це становить важливу частину загального розвитку дитини, адже всі психічні функції дитини – від пам'яті та уваги до мислення та уяви – активно розвиваються через мовлення. У цьому процесі мовленнєве середовище не просто підтримує розвиток, а є основним фактором, який забезпечує взаємодію дитини з навколишнім світом. Це середовище, створене для стимулювання мовленнєвої активності, є важливим елементом у становленні комунікативних навичок, що, в свою чергу, сприяє подальшому розвитку особистості і соціалізації дитини [59, с. 80-82].

Л. Іщенко та Т. Журавко наголошують, що для створення розвивального мовленнєвого середовища важливо забезпечити такі умови, де

діти можуть вільно виражати себе через спілкування, активно обмінюватися думками як з однолітками, так і з дорослими. Вони мають можливість бути залученими до нових знань і відкриттів, розвивати мовленнєві вміння через взаємодію з літературною мовою, обирати партнерів для спільної діяльності, що включає не лише гру, а й творчі, трудові заняття. Створення такої атмосфери дозволяє дитині вільно розвивати свої комунікативні навички і адаптуватися до нових мовних умов.

Г. Ватаманюк звертає увагу на важливість формування мовленнєвого середовища через активну взаємодію дитини з різноманітними складовими навколишнього світу – від предметів до соціальних обставин. Завдяки такому середовищу, дитина не лише вдосконалює мовлення, а й долучається до багатства культури, переживаючи різноманітні заходи: від святкувань до ознайомлення з традиціями, національними обичаями, костюмами, їжею та етикетом. Це мовленнєве середовище сприяє розвитку культурної ідентичності та комунікативної активності дитини, що дозволяє їй більш органічно входити в соціокультурний контекст [26].

Визначаючи важливість мовленнєвого розвитку, Г. Ватаманюк вказує, що головним завданням освітнього середовища є не тільки підтримка мовленнєвих навичок, а й створення комфортних умов для психоемоційного благополуччя дітей. Для цього в ЗДО необхідно створити оптимальне мовне навантаження, яке допоможе уникнути перевантажень і сприятиме гармонійному розвитку кожної дитини. Важливими елементами є залучення дітей до загальних культурних цінностей і активна співпраця з їхніми родинами. Освітній процес організовується через різні форми діяльності, включаючи спеціалізовані мовленнєві заняття, організацію вільного часу, а також інші форми активності, що дозволяють досягнути оптимального балансу між індивідуальними та колективними мовленнєвими процесами. Це забезпечує всебічний розвиток дитини, сприяючи її соціалізації, пізнавальному зростанню і формуванню внутрішніх сил [26, с. 217].

Підтримуємо думку Г. Ватаманюк щодо ефективності впливу мовленнєвого середовища на дошкільника та його мовлення за умови коли вся сукупність чинників (умов) розвитку які впливають на дитину розглядається як розвивальне середовище. Розвивальним вважається мовленнєве середовище, яке підтримує позитивну атмосферу, в якій дитина активно проявляє себе у спілкуванні, як з іншими дітьми, так і з дорослими. У такому середовищі діти мають можливість не лише ділитися своїми думками, а й вчитися новому, розвивати свої мовленнєві навички, слухати літературну мову, а також вибирати партнерів для різних видів діяльності — від ігор до творчості та праці. Воно є сприятливим для розвитку мовлення, адже стимулює самостійне пізнання світу та особистісне зростання. Окрему увагу варто приділити тому, щоб організація такого середовища враховувала інтереси та потреби дитини, її вікові можливості, підтримувала соціальний розвиток, а також зберігала особливості дитячої субкультури [29, с. 217].

Основними складовими мовленнєвого середовища є кілька видів мовленнєвої діяльності: спеціально організовані заняття, партнерська взаємодія дорослого та дитини, а також самостійна діяльність малечі. Спеціально організована мовленнєва діяльність включає різні форми роботи: слухання, говоріння, підготовку до письма, елементи грамоти. Всі ці види діяльності мають спільну мету — розвиток мовлення, що проходить через різні етапи пізнання. Партнерська мовленнєва діяльність, що здійснюється разом з дорослим, передбачає спільну роботу над розвитком мовних вмінь, де вміння дітей поступово змінюються й удосконалюються в процесі постійної взаємодії [26, с. 218].

О. Трифонова визначає розвивальне мовленнєве середовище як середовище, що здатне надавати багатогранний вплив на мовленнєвий розвиток дитини через поєднання різних форм діяльності. Це може бути як мовленнєва, так і навчальна, художня, театралізована чи комунікативна діяльність, що взаємодіють між собою, забезпечуючи ефективне формування мовленнєвих та комунікативних навичок. Таким чином, мовленнєвий

розвиток є результатом інтеграції різних видів діяльності, які в сукупності створюють основи для формування мовленнєвої особистості у дітей дошкільного віку. Важливо, щоб ці форми діяльності були взаємопов'язаними та сприяли гармонійному розвитку, створюючи умови для інтеграції набутих мовних навичок у різні аспекти життя дитини [145, с. 251].

Поширення мовленнєвого середовища на всі аспекти життя дитини включає не лише навчальний заклад, але й родину, що створює цілісну систему взаємодії між педагогами, батьками та дітьми. Така інтеграція забезпечує більш глибокий і стійкий мовленнєвий розвиток дитини, адже батьки, як активні учасники освітнього процесу, повинні бути залучені до підтримки та розвитку мовних навичок у повсякденному житті. Цей комплексний підхід дозволяє створити умови для всебічного розвитку дітей та інтеграції мовленнєвих навичок у всі сфери їх діяльності [61].

Обґрунтуємо вибір другої педагогічної умови – взаємозв'язок (інтерація) мовленнєвої (лексичної, діалогічної, монологічної), ігрової діяльності дітей старшого дошкільного віку.

З'ясуємо значення поняття «інтерація». У науковий обіг це поняття ввели німецькі вчені Б. Крафт і К. Менг, під якими вони розуміють здатність до оволодіння мовленнєвою взаємодією; це спільна діяльність двох або декількох осіб [21, с. 11].

Інтерація, у словнику це повсякденна взаємодія людей. Соціальна інтерація – процес взаємообумовленого впливу індивідів, соціальних груп і систем один на одного [127].

Психологічний словник [126] визначає «інтерацію» як взаємодію та взаємовплив людей / одні на одних / в процесі спілкування.

Поняття «інтерація» пов'язане з технологією інтерактивного навчання, яке розуміється як навчання побудоване на взаємодії учнів із навчальним оточенням, навчальним середовищем, які виступають сферою досвіду, що освоюється. Учні стають повноправними учасниками освітнього процесу, його досвід є основним джерелом навчального пізнання [128].

О. Пометун тлумачить інтерактивне навчання як активний процес взаємодії учнів, де кожен учасник не лише слухає, а й активно включається у діяльність: висловлюється, управляє, створює, малює, пише. Це не просто пасивний процес спостереження, а форма навчання, що передбачає творчий вклад кожного. Важливим є те, що навчання реалізується через безперервну і активну взаємодію серед усіх учнів. Інтерактивний підхід будується на принципі співпраці, де як учень, так і вчитель є рівноправними учасниками процесу, обидва залучені до роздумів і аналізу своїх знань, навичок і того, як ці знання втілюються в навчальній діяльності [113, с. 13].

Звертаємо увагу, що О. Пометун описала педагогічні умови організації освітнього процесу при інтерактивному навчанні:

- організація освітнього процесу як багатогранної, партнерської, інтенсивної комунікації;
- сприятлива, позитивна атмосфера в класі;
- спеціальна організація освітнього простору [113, с. 21].

Реалізація умов є обов'язковою при застосуванні даної технології, причому усі вони є однаково важливими.

Також акцентовано увагу на тому, що учитель при використанні такої технології виступає організатором процесу навчання, консультантом, фасилітатором, який ніколи не «замикає» освітній процес на собі [113, с. 13].

Т. Грачова, М. Жукова зазначають, що дитина з раннього віку активно входить у світове інформаційне поле за допомогою різних гаджетів і в неї з'являються нові потреби в способах отримання інформації, шляхів її засвоєння [35, с. 25]. Погоджуємося з цією думкою, адже фактично від самого народження дитина потрапляє в насичене інформаційне середовище, в якому батьки починають активно залучати дітей до використання інформаційно-комунікативних технологій. Проте в більшості випадків інформаційний контент має протилежний ефект, наприклад, сприймання інформації не за віком, не українською мовою та ін.

Пізнання навколишнього світу дитиною розпочинається з безпосереднього споглядання живої реальності. Через спостереження, аналіз, осмислення та відчуття дитина освоює нові знання, що є важливим етапом її розвитку. Вивчення навколишнього світу дає їй можливість засвоїти цінності, які передаються через різні форми мовленнєвої діяльності, знаки, символи та взаємодію з іншими людьми. Педагог, у свою чергу, на основі мовленнєвих здібностей дитини і її соціокультурного досвіду може створювати ситуації для стимулювання мовленнєвої активності, сприяти розвитку її розумових і мовленнєвих умінь [82].

А. Богуш [17, с. 5-6] вказує, що в дошкільному дитинстві відбуваються зміни у змісті, напрямі і формах активностей дітей, завдяки яким вони вступають в дієві відносини з довколишніми предметами і в спілкування з людьми. А протягом дошкільного дитинства активність дошкільника набуває форм різних видів діяльності: предметної діяльності, гри, виконання окремих трудових, фізичних і навчальних дій. Кожен віковий період розвитку дитини дошкільного віку характеризується відповідним типом провідної діяльності. а саме:

- спілкування – провідний вид діяльності немовлячого віку;
- предметно-маніпулятивна – провідний вид діяльності дітей раннього віку;
- ігрова діяльність – провідна діяльність дітей дошкільного віку [17, с. 7].

Взаємодія дитини з навколишнім середовищем може бути або активною, або пасивною. У випадку пасивної діяльності дитина не отримує належного розвитку, натомість при активній взаємодії вона не лише реагує на зовнішні дії, а й управляє ними, активно бере участь у процесах та самостійно вирішує завдання, відповідно до своїх вікових можливостей [20, с. 9].

Як зазначають Н. Луцан і А. Богуш, життєвий шлях дошкільника не може бути відокремлений від таких різноманітних видів діяльності, як:

1. Пізнавальна діяльність, включаючи різні підвиди, такі як, логіко-математична, комунікативна, навчальна, мовленнєва та їх взаємодії.
2. Художні види діяльності, серед яких образотворче мистецтво, творчі заняття, театральне мистецтво, художньо-продуктивні завдання і мовленнєві форми.
3. Ігрові види діяльності, до яких можна віднести навчально-ігрові, креативно-ігрові та мовленнєво-ігрові форми, театральні-ігрові.
4. Музичні види діяльності, зокрема музична діяльність, інтеграція музики з мовленням, музичні ігри та театралізації [20, с. 7-8].

Мовленнєве спілкування є основою для розвитку дитини, адже воно формує особистість та забезпечує її соціалізацію в ранньому віці. Через інтеракцію у різних видах діяльності дитина не лише пізнає навколишній світ, але й розвиває свої внутрішні стани, самосвідомість, ставши активним учасником культурних і соціальних процесів [21, с. 4].

Вивчення діяльності є важливим напрямом психолого-педагогічних досліджень. Це питання досліджували багато вчених, серед яких філософи В. Іванова, Є. Ільєнков, М. Каган, П. Копнін, Е. Юдін, та психологи Л. Долинська, О. Запорожець, З. Огороднійчук, О. Скрипченко.

Н. Бабич підкреслює, що основою людської діяльності є різноманітні потреби, серед яких важливе місце займають комунікативні потреби. З кінця 70-х років ХХ століття в західній психології розвивається концепція «комунікативної діяльності» («communication activity»), яка, в свою чергу, впливає на звуження визначення терміну «мовленнєва діяльність» (О. Шахнарович). Згідно з цим підходом, мовленнєва діяльність орієнтована на відтворення мовлення як процесу, що є основним мотивом діяльності [9, с. 27].

Інтеракційний підхід до діяльності дітей дошкільного віку, на думку А. Богуш та Н. Луцан, передбачає, що мовлення та комунікація є складовими будь-якої інтелектуальної чи практичної діяльності. Однак для дошкільнят найбільш значущим є ігровий процес. Саме в межах гри мовленнєвий

розвиток дітей має розвиватися, адже саме в грі відбувається активна взаємодія, що стимулює розвиток мовлення і комунікації [20, с. 33].

Н. Луцан також зауважує, що гра є процесом, в якому дитина обов'язково взаємодіє як з іншими людьми, так і з навколишніми предметами. Важливе значення має вплив дитини на предмети та оточуючих, а також її здатність реагувати на зміни, які виникають завдяки її діям. Взаємодія в грі має бути взаємною, адже навіть предмети можуть «відповідати» на дитячі дії. Дитина, яка пасивно спостерігає або слухає, не бере участі в грі. Гра має бути вільною, природною і без примусу, з можливістю вибору виду діяльності дитиною або за пропозицією вихователя, але завжди на умовах свободи [20, с. 174].

Вважаємо ідеї Н. Луцан щодо гри важливими, оскільки в процесі гри діти мають можливість діяти, що сприяє активізації мовлення та одночасно впливає на розвиток гри. Дитина, позначаючи свої дії словами, усвідомлює їх і доповнює власну діяльність мовними засобами. У грі між дітьми формується особливий мовленнєвий зв'язок, здатний вийти за межі конкретної ситуації. Гра виступає як етап, що поєднує мовлення, яке залежить від об'єктів та дій, із мовним самовираженням. У процесі «звільнення слова» гра з однолітками набуває ключового значення для розвитку мовлення дітей. Під час гри діти не лише маніпулюють предметами, а й обов'язково пояснюють, що вони роблять, додаючи новий зміст їх діям і об'єктам, що дозволяє їм освоювати ролі і уявний простір гри. Такий процес взаєморозуміння є важливим елементом гри, без якого вона втрачає сенс [20, с. 178].

Н. Луцан також підкреслює, що використання різноманітних ігор створює умови для мовленнєвого розвитку дітей. Однак надмірно акцентувати увагу на тому, що гра сама по собі може розвивати мовлення, не можна. Ігрові ситуації можуть відвести дитину від стандартних літературних норм мови, повертаючи її до побутових мовних звичок, діалектів чи вікових помилок, що утворюють неправильні мовні стереотипи. Тому низка

дослідників, зокрема А. Богуш, вважає, що перед тим як активно використовувати гру для мовленнєвого розвитку, дитину слід навчити правильному мовленню у навчальних ситуаціях. Спочатку необхідно сформувати навички правильного мовлення (згідно з К. Ушинським), а вже потім використовувати гру для активізації мовлення. Отже, інтеракція діяльності дітей дошкільного віку включає складні взаємозв'язки, які потребують обов'язкового врахування в освітньому процесі [20, с. 182].

Н. Луцан тлумачить мовленнєво-ігрову діяльність як інтеграцію двох основних складових, де розвиток мовлення дітей відбувається через гру. Це явище є складним педагогічним процесом, в основі якого лежать ігрові методи, що виступають допоміжними при навчанні дітей дошкільного віку [20, с. 181-182].

Між мовленнєвою та ігровою діяльністю простежується тісний зв'язок, що був досліджений багатьма вченими (А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Луцан, Ш. Амонашвілі та ін.), через прояви мовленнєвої активності дітей у процесі гри.

Обґрунтуємо третю педагогічну умову – партнерська взаємодія педагогів і батьків з метою формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку.

Уперше поняття «партнерство» було введено у науковий обіг американською дослідницею Джойс Л. Епштейн на початку 90-х років XX століття [2].

С. Жданенко здійснила соціально-філософський аналіз поняття «партнерська взаємодія», з'ясувавши, що воно має самостійний значеннєвий статус, не зводиться до змісту таких подібних понять як «комунікація», «спілкування», «співробітництво» і має концептуальне значення, оскільки воно точніше передає специфіку взаємодії суб'єктів як автономних і рівноправних [53].

О. Коханова підкреслює, що партнерство є високим рівнем співпраці, який не є автоматичним процесом. Вона вважає, що взаємодія між людьми,

сформована в процесі соціалізації, дозволяє засвоїти важливий соціальний досвід через взаємодію та спільну діяльність. За її словами, у створенні партнерських відносин слід надавати пріоритет педагогічному впливу, що сприяє розвитку вміння свідомо вибирати важливе і відкидати непотрібне у взаємодії з іншими людьми [77, с. 196-197]. Партнерство, таким чином, є важливим етапом у формуванні особистості, адже допомагає людині відкривати власні можливості для самореалізації та самовираження [77, с. 177].

У сучасному освітньому словнику «партнерство» описується як форма взаємодії, що побудована на засадах рівності та добровільності між учасниками процесу. У навчальній діяльності, організованій за принципами партнерства, дорослий і дитина працюють разом, спільно вирішуючи завдання та приймаючи рішення [126, с. 134].

Партнерство можна описати такими характеристиками:

1. це система взаємин, що виникають під час спільної діяльності;
2. взаємодія, заснована на добровільності, рівності і доповнюваності результатів дій учасників;
3. організаційна форма спільної діяльності, що передбачає координацію зусиль для досягнення спільної мети;
4. взаємовідносини, що дозволяють зберегти інтереси кожної сторони і забезпечити співпрацю на основі рівноправ'я та взаємної вигоди [126].

У словнику під редакцією А. Семенової термін «взаємодія» описується як процес, у якому дві або більше сторін впливають одна на одну, що призводить до формування їхніх спільних дій і взаємозалежності [128, с. 37].

У словнику термінів і понять сучасної освіти «взаємодія» – це взаємозалежний обмін діями, організація людьми взаємних дій, спрямованих на реалізацію спільної діяльності [126, с. 20].

У психологічному словнику «взаємодія» подається як процес безпосереднього або опосередкованого впливу об'єктів / суб'єктів / один на одного, що породжує причинну обумовленість їхніх дій і взаємозв'язку.

Процес взаємодії потребує активності та взаємної спрямованості дій учасників цього процесу. В психології взаємодія розглядається як процес впливу людей одна на одну, який породжує їх взаємозв'язки, стосунки, спілкування, спільні переживання та спільну діяльність. Взаємодія людини з людиною в суспільстві - це і взаємодія їх світоглядів: обмін думками, ідеями, образами, вплив на різні наміри і потреби, на оцінку іншого індивіда, його емоційний стан. Взаємодія людей виступає провідним чинником в регуляції їх самооцінок і поведінки в суспільстві [117, с. 43-44].

Актуальність проблеми співпраці між дошкільними закладами та сім'ями дітей є беззаперечною з огляду на сучасні рекомендації та потреби освітнього процесу. Звернімо увагу на рекомендації щодо організації навчальної роботи у дошкільних закладах на 2016–2017 навчальний рік [58]. У документі підкреслюється необхідність поглибленої співпраці між освітніми установами та сім'ями дітей. Ключові аспекти цієї роботи включають:

1. Активну участь батьків, а також осіб, які їх замінюють, у навчальному процесі, а також їх медичне, психологічне та педагогічне навчання.
2. Початкове залучення батьків через знайомство з роботою дошкільного закладу та груп, спостереження за роботою вихователів і поступовий перехід до спільної діяльності з педагогами через організацію різних освітніх заходів, включаючи ігри, прогулянки, екскурсії та інші активності.
3. Поширення важливої інформації серед родин шляхом різноманітних форм консультацій: індивідуальних, групових, онлайн-форматів, а також організація лекцій, «батьківських шкіл» тощо. Для цього створюються спеціальні сторінки на сайтах дошкільних закладів [58].

Вищезазначені аспекти підкреслюють важливість всебічного залучення батьків до освітнього процесу. Активна участь батьків не лише сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу дітьми, але й забезпечує їхній гармонійний розвиток. Співпраця між дошкільними закладами та сім'ями є

запорукою успішного формування особистості дитини, її соціалізації та адаптації до подальшого навчання.

У листі Міністерства освіти і науки «Щодо організації діяльності закладів освіти, що забезпечують здобуття дошкільної освіти» [87] на 2019 – 2020 н.р. наголошується, що організація освітнього процесу, зокрема пізнавальної діяльності, повинна здійснюватися через партнерство між дорослими та дітьми. Це передбачає:

1. Залучення вихователів до спільної діяльності з дітьми на рівних умовах.
2. Добровільну участь дітей без примусу або психологічного тиску.
3. Сприяння активному включенню батьків у навчальний процес.
4. Дозвіл на вільне переміщення дітей і свободу спілкування під час навчання, а також грамотну організацію простору для навчальних матеріалів.
5. Гнучкість у завершенні завдань, дозволяючи дітям працювати в індивідуальному темпі [87].

Особливу увагу у вищезгаданому документі приділено саме педагогіці партнерства, співпраці з дітьми та батьками, яка має будуватися на взаємній довірі й повазі. Партнерську взаємодію визначено потребою часу, усвідомленням факту, що поодиноці складно досягати вагомих результатів. Погоджуємось із даним фактом, вважаємо актуальністю партнерської взаємодії є можливість забезпечення позитивних результатів через організацію ефективної співпраці між усіма учасниками освітнього процесу, а також з іншими навчальними закладами, установами, місцевими органами влади, виконавчими структурами та громадськими організаціями. Ключовим є те, що кожен учасник партнерства має усвідомлювати свою відповідальність за кінцеві результати спільної роботи. Партнерські відносини ґрунтуються на принципах взаємної вигоди, прозорості, добровільності, чітких нормах та використанні різноманітних методик і технологій [86].

У Концепції освіти дітей раннього та дошкільного віку (2020) акцентується увага на неперевершеному значенні родинних стосунків як чинника особистісного розвитку дитини раннього та дошкільного віку [76]. Спільно з педагогами, батьки відіграють ключову роль у вихованні та навчанні своїх дітей. Ця співпраця ґрунтується на розумінні того, що кожен з батьків несе відповідальність за життя, здоров'я, всебічний розвиток та формування особистості дитини. Підкреслено також, що здобуття дошкільної освіти не звільняє батьків від їхніх першочергових обов'язків щодо виховання, піклування та навчання дитини [76].

У БКДО наголошується важливість родини та необхідність активної участі батьків у процесі становлення особисті дитини, де створюються такі умови, що дитина відчуває себе повноцінним членом родини, відчуває повагу до себе, до своїх бажань, безпеку та захищеність, саме завдяки родині дитина набуває соціального досвіду. Саме через родину закладається фундамент, в якому поважають права дитини через повагу до її особистості, створюються умови для міжособистісної толерантної взаємодії дитини та батьків. Спілкуючись літературною мовою, коригуючи мовлення дитини, батьки підтримують процес формування мовлення дитини. Читаючи книжки, збагачується літературний досвід, розвиваються комунікативні навички, де батьки обговорюють ситуації, які сталися з дитиною, батьки вправляють у навичках етикету, демонструють навички грамотної комунікативної взаємодії [8]. Ефективність освіти дошкільників у 2023-2024 н.р. залежить від партнерської взаємодії педагогів і батьків [76]. Оскільки освітній процес може бути організований у різних форматах (очному, дистанційному, змішаному), чіткі правила й алгоритми для всіх його учасників робить даний процес гнучким.

Поняття «взаємодія» використовують у різних галузях науки, а його розуміння залежить від предмета й напрямку дослідження.

Партнерська взаємодія стала об'єктом уваги численних наукових розвідок: психолого-педагогічні аспекти взаємодії вихователя ЗДО з

батьками вихованців (І. Балицька, Г. Беленька, Л. Врочинська, Т. Дронова, В. Новікова, Ж. Петрова, Л. Сухарева), формування педагогічної культури батьків дітей раннього віку в умовах ЗДО (І. Деснова), партнерська взаємодія як важливий елемент розвитку комунікативної компетентності майбутніх педагогів у магістратурі (О. Дубасенюк). спільна діяльність закладів дошкільної освіти та родини як ключова у мовленнєвій підготовці дітей старшого дошкільного віку до школи (А. Богуш, Н. Гавриш, Т. Котик), взаємодія між дошкільною та початковою освітою як умова для організації передшкільного навчання п'ятирічних дітей (О. Ковшар), підготовка майбутніх педагогів до ефективної співпраці з батьками як важливий аспект професійної діяльності в галузі дошкільної освіти (Н. Стаднік, Ю. Волинець [132], партнерська взаємодія в діаді «сім'я – школа» (Т. Ціпан), методологічні підходи до визначення поняття «партнерство» (Г. Татаринцева), сутність та особливості педагогічної взаємодії вихователів і батьків у забезпеченні соціалізації дошкільників (О. Кононко, С. Курінна, І. Макаренко), взаємодія закладу дошкільної освіти з різними типами сімей (С. Кампов, О. Семеног, І. Трубавіна, Т. Шульга, О. Шаповалова), умови оптимізації партнерства закладу дошкільної освіти й сім'ї (В. Гребеннікова, С. Івах, Ф. Карагозлю, В. Новікова, Т. Рожко-Павлишин, Т. Пантюк) та ін.

Водночас паралельно використовують терміни «співробітництво» та «співпраця». У тлумачному словнику української мови співробітництво трактується як спільна діяльність, спільні дії, а співпраця – як спільна з ким-небудь діяльність [127, с. 519–520].

Одними із перших теоретичні та практичні аспекти співпраці батьків і школи дослідили Н. Becker та J. Epstein [1], в результаті чого було встановлено залежність якості освіти від ефективності співпраці батьків, педагогів й адміністрації школи.

У 2002 році J. Epstein та її послідовники узагальнили умови, що включають шість основних типів активностей батьків, які поєднують відносинами партнерства сім'ю, школу та громаду [1].

Г. Татаринцева описує «партнерську взаємодію» як процес, у якому самостійні, рівні сторони працюють разом для досягнення спільних цілей. Така взаємодія ґрунтується на добровільному бажанні, взаємному визнанні та довірі, а також на взаємній відповідальності за досягнення поставлених результатів, орієнтуючись на спільний інтерес [139, с. 145-150].

В. Хрипун [156, с. 39-41], розглядаючи аспект взаємодії в системі «педагог – здобувач освіти», зазначає, що партнерство можливе за гуманістичного підходу до здобувачів освіти на противагу авторитарному, за якого взаємодія будується з позиції «Я – над іншими». Гуманний підхід базується на «олюдненні» стосунків, коли люди сприймаються як рівні у спілкуванні між собою, незалежно від віку, статусу, посади, статі. А тому бажання педагога перейти на партнерську взаємодію з учнями потребує його відмови від авторитарного підходу і опанування принципів гуманної педагогіки [156, с. 40].

На єдності, узгодженості системи освітньо-виховних впливів дорослих на дитину при всебічному розвитку дитячої особистості акцентувала І. Деснова [42]. Так, заклад дошкільної освіти є першим суспільним закладом, який активно взаємодіє з батьками і виступає першою ланкою системи неперервної освіти, що поряд із сімейним вихованням закладає основи соціокультурного становлення особистості. Перераховуючи переваги ЗДО (наявність дитячого співтовариства, завдяки якому формується соціальний досвід дитини, відбувається пізнання себе порівняно з іншими, здійснюється засвоєння засобів спілкування і взаємодії з однолітками; наявність й використання програм та науково-методичних посібників у здійсненні навчання й виховання дітей; цілеспрямованість характеру навчання й виховання дітей; побутові умови, що відповідають віковим потребам дитини; застосування методів навчання й виховання відповідно віковим особливостям і можливостям дошкільників; урізноманітненість змісту діяльності дитини в колективі однолітків, можливості грати та спілкуватись з великою кількістю дітей), І. Деснова зауважила, що

ефективність створених умов буде низькою без урахування педагогічними працівниками сімейного оточення [42, с. 53].

Причинами, які зашкоджують встановленню партнерської взаємодії між батьками і ЗДО А. Назаренко виокремлює звичку вихователів до монологу, зловживання керівною функцією, переважання авторитарного стилю спілкування [100, с. 14–22].

Основними засадами партнерської взаємодії є принципи добровільності, тривалості та спільної відповідальності [68, с. 320]. О. Ковшар виділяє партнерську взаємодію між вихователями та батьками майбутніх першокласників як одну з ключових умов організації передшкільної освіти [68, с. 193]. Вона розглядає педагогічну взаємодію як процес, що відбувається між усіма учасниками освітнього процесу (вихователями, вихованцями, батьками, іншими педагогами) і спрямований на розвиток особистості кожного учасника цього процесу. Таку взаємодію можна визначити як партнерську [68, с. 202].

Партнерська взаємодія в дошкільній освіті охоплює активну комунікацію всіх учасників процесу, яка може варіюватися за формами, видами та засобами. Важливим аспектом є роль соціального оточення, зокрема сім'ї, яка є рівноправним партнером поряд із ЗДО в процесі виховання та формування особистості дитини. Партнерська взаємодія організовується на основі взаємної поваги та гуманних педагогічних відносин, що сприяє досягненню єдності всіх компонентів освітнього процесу, де в центрі уваги перебуває дитина. Кожен учасник цієї взаємодії – будь то дитина, батьки чи педагоги – є рівноправним партнером, що спільно працює над досягненням поставлених цілей, зокрема забезпеченням рівних стартових можливостей для дитини перед її вступом до школи [68, с. 203].

О. Ковшар також підкреслює, що найвищою цінністю в передшкільній освіті є розвиток особистості дошкільника, і цей процес можливий тільки за умови одночасного розвитку всіх учасників партнерської взаємодії.

Взаємодія між ЗДО і сім'єю стає основою для цілеспрямованого формування особистості дитини [68, с. 203].

Дошкільна освіта об'єднує всіх учасників освітнього процесу. Вона має на меті формування рівних стартових можливостей для дітей, які мають різний рівень підготовки, також формує соціальну, інтелектуальну готовність до навчання в школі. Дошкільна освіта – відкрита освітня система, що направляє свою діяльність на підтримку, розвиток, формування та становлення дитини старшого дошкільного віку, набуття нею дошкільної зрілості і входження у подальше навчання в початковій школі, спрямування на подальшу навчальну діяльність [68].

Передшкільний вік є активним етапом розвитку творчих здібностей, а педагог має створити всі умови для їх розвитку. У дитини передшкільного віку активно розвивається музичний слух, уміння сприймати твори мистецтва, співпереживати персонажам літературних творів, відчувати добро та зло, прекрасне й потворне [58]. А залучаючи до української культурної спадщини дітей передшкільного віку, тим самим розвиваємо та формуємо національно-мовленнєву особистість.

Передшкільний вік є важливим етапом у розвитку дитини, є фундаментом для подальшого розвитку. У цей час старший дошкільник активно пізнає світ, вчиться спілкуватися, розвиває свої фізичні та когнітивні здібності. Якісно організований освітній процес сприяє успішному навчанню в школі, розвитку соціальних навичок, формуванню позитивного ставлення до себе та світу.

Вважаємо, що національно-мовленнєва особистість дітей передшкільного віку – це особистість, яка оволоділа базовою системою, знань, умінь та навичок у процесі розвитку та пізнання; має чітко сформовані світоглядні позиції, ідентифікує себе зі своїм «Я», знає свої права та обов'язки, як громадянина своєї держави, проявляє ініціативу в різних видах діяльності, вміє знаходити способи вирішення різних життєвих задач, має навички партнерської діяльності в тому числі і вирішення конфліктних

ситуацій, вільно спілкується українською мовою, веде діалог, грамотно коригує співрозмовника залежно від ситуації, проявляє любов та інтерес до української мови.

Партнерство в сфері дошкільної освіти можна розглядати як спільну діяльність різних соціальних груп, які об'єднані однією метою та прагнуть досягнути спільних результатів. Така діяльність може призводити до позитивних змін, якщо всі учасники активні та залучені до процесу. Партнерство в освіті може набувати різних форм залежно від конкретних завдань та часу їх реалізації.

Зокрема, співпраця може бути регулярною, якщо завдання, які стоять перед партнерами, не мають чітких часових меж і потребують постійного виконання, як, наприклад, забезпечення безпеки та здоров'я дітей, яке є безстроковим завданням для закладів дошкільної освіти та медичних установ. Таке партнерство здійснюється на постійній основі протягом навчального року.

Іншим варіантом є тимчасова співпраця, яка передбачає обмежений період взаємодії між партнерами, наприклад, співпраця з педагогічними закладами вищої освіти для реалізації інноваційних проєктів.

Також існує ситуаційне партнерство, яке активується лише на конкретний час, коли ЗДО бере участь у різних акціях або проєктах. Наприклад, взаємодія з виставковими центрами для організації дитячих виставок або інших подібних заходів, які мають конкретний період реалізації [68, с. 204].

На думку Т. Ціпан, є потреба у створенні атмосфери взаємопідтримки та спільності інтересів, сприятливої взаємодії у системі «педагоги – батьки», а ціннісною основою такої підтримки – це успішна самореалізація дитини, її особистісне зростання, сформована мотивації до навчання, збереження фізичного та психічного здоров'я, соціальної адаптації [158, с. 178]. Т. Ціпан називає партнерську взаємодію як комплексний процес що вимагає ретельного підходу до його організації та контролю. Для досягнення

бажаного ефекту необхідно сформувати спеціально спроектоване освітнє середовище, яке сприяє ефективній взаємодії між закладом освіти та родиною. Важливо, щоб це середовище було побудовано на основі чітко поставлених цілей і результатів, забезпечуючи умови для розвитку кожного учасника цього процесу, враховуючи їхні особисті можливості, мотивацію, готовність і інші характеристики [158, с. 178-179].

У дослідженні О. Дубасенюк партнерську взаємодію трактують як важливий педагогічний процес, що базується на гуманістичних засадах і передбачає безпосередній контакт між учасниками освітнього процесу. Це співробітництво є фундаментальним для змін у поведінці, діяльності та мотивації учасників, сприяючи формуванню нових якостей і відносин між ними. Партнерська взаємодія в педагогічному контексті визначається як спільна діяльність, де досягнення успіхів одними з учасників стимулює інших до активнішої та ефективнішої роботи. Важливою умовою успішності такої взаємодії є рівноправний статус усіх її учасників, які мають рівні можливості і знання, що дозволяють їм бути партнерами. Під час цього процесу важливим аспектом є досягнення поставлених цілей та розвиток природного потенціалу кожного з учасників, що дозволяє їм реалізувати свої можливості у подальшій професійній діяльності та особистісному зростанні. Взаємодія між учасниками різних комунікативних ситуацій сприяє не тільки досягненню конкретних цілей, але й розвитку індивідуальних якостей, що дозволяє максимально розкрити потенціал особистості у педагогічному процесі [43].

Аналіз досліджень О. Ковшар, М. Бадіци, К. Суятинової дозволяє засвідчити інше бачення партнерської педагогічної взаємодії, розглядаючи її як процес спільної діяльності різних учасників освітнього процесу, зокрема педагогів, батьків, вихованців та вчителів початкової школи. Вона спрямована на досягнення певного результату в навчально-пізнавальній діяльності, при цьому забезпечуючи інтереси всіх залучених учасників. Така взаємодія полягає у плануванні, коригуванні, координації та контролі за

процесами, що відбуваються в межах дошкільної та початкової освіти, а також забезпечує комплексне формування цінностей у дитини. Важливим аспектом цього процесу є взаємодія між вихователями, адміністрацією дошкільних навчальних закладів, вчителями початкової школи та батьками, що дозволяє організувати єдину лінію співпраці, яка допомагає готувати дітей до шкільного навчання. У результаті такої партнерської взаємодії відбувається гармонійний перехід дитини з дошкільної ланки до школи, що забезпечує безболісний та ефективний процес адаптації до нових умов навчання [3].

Отже, партнерська взаємодія педагогів і батьків з метою формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку в контексті дослідження розуміється як гармонійний тандем поєднання методів навчання, виховання та розвитку національно-мовленнєвої особистості дітей в гармонії з собою та навколишнім (мовленнєвим) світом.

1.4. Аналіз освітніх програм для дошкільників у контексті положень про формування національно-мовленнєвої особистості

Нами проаналізовано чинні освітні програми та Базовий компонент дошкільної освіти [8], який є державним стандартом дошкільної освіти. У документі вміщено основні вимоги, норми, положення до обов'язкових компетентностей та результатів освіти дитини дошкільного віку. Державним стандартом передбачено, що дитина виступає, активним суб'єктом освітнього процесу. Стандарт складає з двох частин – інваріантної та варіативної. Так, інваріантна частина БКДО складається з освітніх напрямів: «Особистість дитини», «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі», «Дитина у світі мистецтва», «Гра дитини», «Мовлення дитини», «Дитина в природному довкіллі», «Дитина в соціумі».

В освітньому напрямі «Особистість дитини» формується особистісна компетентність, «освітній потенціал реалізується у творчій активності

дитини у всіх специфічно дитячих видах діяльності (ігровій, пізнавальній, образотворчій). Особистісну компетентність характеризує сформованість самосвідомості: ідентифікація себе зі своїм «Я», позитивної самооцінки, домагання визнання іншими її чеснот, уміння співвідносити «хочу», «можу», «буду», здатність уявляти себе в минулому, теперішньому, майбутньому часі; орієнтування у своїх основних правах і обов'язках» [8].

Проаналізуємо освітній напрям «Дитина в соціумі» та віднайдемо тісний зв'язок із проблемою формування національно-мовленнєвої особистості дошкільника. Освітній напрям «Дитина в соціумі» реалізує засвоєння дошкільниками соціально-громадянської компетентності, яка має за мету сформувати в особистості вміння ціннісного ставлення до себе, знання та повагу до своїх прав та прав інших, любов до своєї Батьківщини, цікавиться культурою українського народу, виявляє повагу до культурних надбань, виявляє почуття власної гідності, як представника українського народу [8, с. 16].

Освітній напрям «Мовлення дитини», представлений мовленнєвою, комунікативною та художньо-мовленнєвою компетентностями, де вказані необхідні критерії й показники сформованості знань та навичок. Згідно цього напрямку дитина здатна в своєму мовленні вільно виражати свою думку за допомогою вербальних та невербальних засобів спілкування; виявляє любов до рідної мови, повагу до державної мови, мов представників національних меншин, мов міжнародного спілкування [8 с.18], виявляє зацікавленість до української мови як державної.

Проаналізувавши освітні програми розвитку дітей дошкільного віку: «Українське дошкілля» [116], «Впевнений старт» [103], «Я у Світі» [161], парціальну програму «Україна – моя Батьківщина» [147], можемо прийти до висновку, що поняття «мовна особистість», «мовленнєва особистість», «національно-мовленнєва особистість» у програмах не зустрічаються.

Робота ЗДО відбувається згідно чинної освітньої програми, рекомендованої на навчальний рік. Освітня програма є систематизованим

набором освітніх компонентів, розроблених відповідно до стандарту дошкільної освіти. За програмою вихованці набувають різноманітних знань і вмінь, розвиваються фізично, емоційно, соціально та розумово. В Україні ЗДО самостійно обирають комплексну освітню програму розвитку, навчання та виховання дітей, затверджених Міністерством освіти і науки України, а також можуть розробляти і впроваджувати власні.

Розглянемо освітні програми під призмою завдань розвитку національно-мовленнєвої особистості.

Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» [116] передбачає реалізацію особистісно зорієнтованої моделі дошкільної освіти шляхом залучення дитини до системи цінностей, культури та традицій українського народу, формування у неї цілісної картини світу. Освітній напрям «Дитина в соціумі» передбачає формування у дошкільників соціально-громадянської компетентності, яка включає в себе: розуміння та орієнтування у правах і обов'язках, повагу до прав інших людей, формування ціннісного ставлення до себе, інших людей та суспільства в цілому, уміння будувати позитивні стосунки з оточенням, знання правил поведінки в різних соціальних ситуаціях та ціннісне ставлення до культурного надбання свого народу та інших народів.

Задля ефективного розвитку соціально-громадянської компетентності, важливою складовою виступає особистісно-орієнтована взаємодія між педагогам та дошкільниками. Значний вплив на цей процес відргає життєвий досвід та особистісні орієнтири педагогів .

В освітньому напрямі «Мовлення дитини», що представлений мовленнєвою, комунікативною, художньо-мовленнєвими компетентностями результатом мовленнєвої компетентності є розуміння старшим дошкільником, що офіційною мовою є українська, дошкільники мають розвинений фонематичний слух і мовленнєве дихання – для розпізнавання звукового складу рідної мови, володіють широким словниковим запасом, що дозволяє обирати найбільш відповідні словосполучення та речення для

певної мовленнєвої ситуації; усвідомлюють і вміють називати властивості, ознаки предмета, явища, події. В активному словнику дошкільника наявні фразеологічні звороти, багатозначні слова, слова усіх частин мови, діти знають: скоромовки, загадки, прислів'я та приказки [116].

Хрестоматія для дошкільнят з національно-патріотичного виховання «Моя країна – Україна», включає широкий масив літературних і фольклорних творів, пов'язаних тематично, що є ефективним засобом формування національно-мовленнєвої особистості, соціально-громадянської компетентності [99].

Аналізуючи змістове наповнення хрестоматії можемо виокремити такі напрями національного виховання: формування знань про родину, народознавство, історія України, державні символи, знання про культуру та традиції. Згідно структури хрестоматії створено робочий зошит. Робочий зошит та хрестоматія можуть використовуватися, як окремо так і разом. У посібнику описано методику використання літературних творів в національному вихованні дошкільників. [99].

У програмі розвитку дитини від народження до шести років «Я у Світі» в освітній лінії «Іноземна мова», є окремі показники *мовленнєвої компетентності* – «За належної уваги вихователя дитина починає критичніше ставитися до мовлення (власного та інших людей), намагається говорити чітко, точно, правильно. В організації освітнього процесу педагог бере до уваги, що індивідуальні особливості мовленнєвого розвитку дитини відображаються в темпах оволодіння зв'язним мовленням» та *мовної компетентності*: «Педагог спрямовує увагу на те, щоб дитина ставилася до іноземної мови як до предмета вивчення. Він сприяє розвитку інтересу до звуковимови... Освітній процес спрямовано на збагачення когнітивного, практичного, соціального досвіду дитини та досвіду її творчої мовленнєвої діяльності» [161, с. 384]. Відзначимо, що в програмі розвитку дитини від народження до шести років «Я у світі» 2008 року вперше з'явилося поняття «мовна особистість» і приділяється увага мовленнєвому розвитку

дошкільників, а завдання програми спрямовані на розвиток особистості дошкільника.

В освітній програмі для дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт» у розділі «Мовленнєва діяльність», вказано, що «Рівень розвитку мовлення дитини вказує наскільки ефективно дорослий збагачує знання дітей про навколишній світ, лише комплексний підхід реалізує всі завдання мовленнєвого розвитку. Це є запорукою якісного психічного розвитку, що проявляється єдністю вольових, емоційних, інтелектуальних якостей, а також мовленнєвої поведінки дошкільника» представлені освітні завдання: розвиток звукової культури, словника, граматична побудова мовлення, монологічне мовлення, навчання основ грамоти та інші суміжні завдання [103, с. 17-19]. Також дана освітня програма містить такий розділ, – «комунікативна діяльність», в якому «...спілкування, комунікація старших дошкільників викоремлена, як самостійна діяльність де відбувається розвиток, комунікативних навичок...» [103, с. 6].

У парціальній програмі з національно-патріотичного виховання для дітей середнього та старшого дошкільного віку «Україна – моя Батьківщина» описані особливості національно-патріотичного виховання, цей розділ містить такі пункти: «урахування вікових особливостей дітей в організації системи національно-патріотичного виховання» та «основні напрями й зміст освітньої роботи педагога з реалізації національно-патріотичного виховання» «Реалізація програми передбачає створення у ЗДО відповідного розвивального середовища» [147, с. 19]. Парціальна програма містить розділ «Форми методичної роботи з педагогами з питань національно-патріотичного виховання» та «Сімейне середовище як основа виховання громадянина-патріота України».

Аналіз програми розвитку дитини «Українське дошкілля», освітньої програми для дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт», програмі розвитку дитини від народження до шести років «Я у Світі», парціальної

програми з національно-патріотичного виховання для дітей середнього та старшого дошкільного віку «Україна – моя Батьківщина» засвідчив, що в тексті відсутній термін «мовленнєва особистість», хоча розглянуто складники мовленнєвого розвитку.

Таким чином, проаналізувавши зміст чинних освітніх програм розвитку дітей дошкільного віку з метою визначення окремих положень щодо формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку, можемо визначити, що зміст програм в цілому визначає завдання з національно-мовленнєвого розвитку особистості, але потребує конкретних уточнень, необхідних показників сформованості, критеріїв знань та навичок.

Висновки до першого розділу

У першому розділі розглянуто сутність понять «особистість», «мовна особистість», «мовленнєва особистість», «національно-мовленнєва особистість». Розглянуто структурні компоненти мовної особистості, загальні характеристики мовної особистості в працях відомих науковців, вчених, психологів. Проведена паралель та чітке розмежування понять «мовна особистість» та «мовленнєва особистість». Мовленнєва особистість є більш глибоким поняттям, що відображає мовленнєве середовище сучасності, а мовна особистість більш усталене поняття, людина, яка володіє певним рівнем знань і вмінь в контексті мови. Досліджено поняття «мова» та «мовлення», поняття «комунікації та мови» в освітньому просторі. Визначено, що формування «національно-мовленнєвої особистості» є одним з основних освітніх завдань сьогодення, виявлено, що поняття «мова» і «нація» є взаємопов'язаними, також взаємозв'язок мають і поняття «національна свідомість і самосвідомість» де національна свідомість виступає більш вищим рівнем розвитку особистості у контексті відношення до національних феноменів, а самосвідомість виявляється в приналежності індивіду до певної нації і як результат формування національної свідомості. Мовна особистість є результатом засвоєння знань, вмінь та навичок, мовленнєва включає вміння свідомо застосовувати ці знання та вміння в особистому просторі. Національно-мовленнєва особистість виступає більш широким узагальненим поняттям, яка включає в собі поняття і мовної і мовленнєвої особистості. Саме передшкільний вік виступає найбільш сприятливим періодом для розвитку національної свідомості, національно-мовленнєвої особистості зокрема, де є доцільним зробити дослідження понять «патріотизму» та «національно-патріотичного виховання», яке тісно пов'язане і не можливе без вивчення рідної мови.

Визначено сутність поняття «умова», «педагогічні умови» доведено, що розвиток національно-мовленнєвої особистості здійснюється якісно та

ефективно за умови реалізації та дотримання педагогічних умов. Під педагогічними умовами формування національно-мовленнєвої особистості розуміємо спеціально створені умови в соціальному світі дитини за яких дитина в процесі свого розвитку, навчання, самонавчання та пізнання особистісно зростатиме.

Досліджено поняття «середовище», «освітнє середовище», «розвивальне середовище». Оскільки предметом дослідження виступає формування національно-мовленнєвої особистості, то основну увагу звертаємо на розвивальне мовленнєве середовище, як сукупність спеціально створених педагогічних умов для розвитку національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку. З'ясоване поняття «інтерації», що пов'язане з технологією інтерактивного навчання, виступає взаємодією та взаємовпливом людей один на одного, уточнено поняття гри, як провідної діяльності, яка виступає одним з головних компонентів розвитку національно-мовленнєвої особистості, в процесі мовленнєвої ігрової діяльності дитина пізнає себе та навколишній світ, розвиток мовлення і відбувається в процесі ігрової діяльності.

Досліджено поняття «партнерство і партнерська взаємодія», які виступють як постулат і ефективна умова розвитку національно-мовленнєвої особистості при взаємодії закладу дошкільної освіти та батьків, які в свою чергу постійно розвиваються і вдосконалюються задля ефективного й гармонійного розвитку себе й підростаючого покоління, в нашому випадку, задля розвитку національно-мовленнєвої особистості.

Таким чином, нами зроблений теоретичний аналіз основних понять дослідження, на основі аналізу розроблено педагогічні умови формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку, здійснено аналіз діючих освітніх програм. Наголошено доцільність та ефективність створених педагогічних умов, сформоване поняття «національно-мовленнєва особистість».

Список використаних джерел до першого розділу

1. Becker H. J., Epstein J. L. Parent involvement : A survey of teacher practices. *The Elementary School Journal*. 1982. № 83. P. 85–102. URL : https://www.researchgate.net/publication/249134215_Parent_Involvement_A_Survey_of_Teacher_Practices
2. Epstein J. School and Family Partnerships // in Encyclopedia of Educational Research, edited by M. Alkin. New York : McMillan, 1992. P. 8. URL : <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED343715.pdf> (дата звернення: 14.11.2021).
3. Kovshar O., Baditsa M., Suiatynova K. Implementation of the Technology: «Pedagogical Partnership of Pre-School and Primary Stages of Education». *International Journal of Engineering and Advanced Technology*. 2019. Vol. 9. № 1. URL : https://www.researchgate.net/publication/364095882_Implementation_of_The_Technology_Pedagogical_Partnership_of_Pre_School_and_Primary_Stages_of_Education (дата звернення: 15.12.2021).
4. The Third Teacher: 79 Ways You Can Use Design to Transform Teaching & Learning / Bruce Mau. March 1, 2010. 254 p. URL : <http://isp.poippo.pl.ua/article/view/135715/136753> (дата звернення: 17.08.2024).
5. Азарова Л. Є. Мова як головна ознака ідентичності української нації. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. Київ, 2018. URL <https://core.ac.uk/download/pdf/195353155.pdf> (дата звернення: 17.02.2024).
6. Академічний тлумачний словник української мови. URL : <https://sum.in.ua/s/umova> (дата звернення: 19.02.2024).
7. Андрющенко Т. Пріоритетні аспекти модернізації освітнього середовища дошкільного навчального закладу. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2018. № 2, С. 24–32. URL : <http://znp.udpu.edu.ua/article/view/134380> (дата звернення: 31.05.2022).

8. Базовий компонент дошкільної освіти / нова редакція 12.01.2021.
URL : <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti-derzhavnogo-standartu-doshkilnoyi-osviti-nova-redakciya> (дата звернення: 09.03.2024).
9. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення. Львів : Світ, 1990. 232 с.
10. Бабич Н. М. Формування комунікативних навичок у старших дошкільників з порушенням зору та інтелекту. 2016. URL : http://ispukr.org.ua/articles/16/16122712_d_old.pdf (дата звернення: 26.09.2024).
11. Баль А. Середовищний підхід у вихованні особистості. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2014. Вип. 50. С. 156-161.
URL : https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/50/25.pdf (дата звернення: 17.02.2024).
12. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підруч. Київ : ВЦ «Академія», 2004. 344 с. URL : https://document.kdu.edu.ua/info_zab/061_123.pdf (дата звернення: 28.07.2024).
13. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2-х кн. кн.1.: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: навч.-метод. видання. Київ, 2003. 280 с.
14. Білавич Г., Піддубрівна І. Розвиток національно-мовної особистості учня першого класу на уроках навчання грамоти : навч.-метод. посіб. Івано-Франківськ : ПП «ТУР-ІНТЕЛЕКТ», 2021. 140 с.
URL : <http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/11880/1/%D0%BF%D0%BE%D1%> (дата звернення: 30.04.2024).
15. Біляєв О. М. Лінгводидактика рідної мови: навч.-метод. посіб. Київ : Генеза, 2005. 180 с.
16. Богуш А. М., Грама Н. Г., Лучан Н. І. Розвиток особистості дитини дошкільного віку у різних видах діяльності. Одеса: Вид. Букаєв В. В., 2013. 236 с.
17. Богуш А.М. Мовленнєвий портрет п'ятирічної дитини. *Дошкільне виховання*. 2013. № 7. С. 6 – 10.

18. Богуш А. М. Розвиток мовленнєвої особистості дитини в полікультурному середовищі: теоретичний аспект. *Наука і освіта*. 2007. № 1-2. С. 59-62. URL : <http://dspace.pdpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/4164> (дата звернення: 15.03.2022).
19. Богуш А., Гавриш Н. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі : підручник. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2010. 408 с.
20. Богуш А. М., Луцан Н. І. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи. 2 -ге вид, доп. : навч. посіб. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2012. 304 с.
21. Богуш А. М., Трифонова О. С., Кисельова І., Горіна Ж. Д., Черкасов М. П. Формування мовної особистості на різних вікових етапах : монографія. Одеса, 2008. 272 с.
22. Боринштейн Є. Соціокультурні особливості мовної особистості. *Соціальна психологія*. 2004. № 5. С. 63-72.
23. Боришевський М. Й. Національна самосвідомість та ідентифікація громадян як чинник демократичних перетворень в українському суспільстві. Соціально-психологічний вимір демократичних перетворень в Україні. Київ : Український центр політичного менеджменту, 2003. С. 138–144.
24. Бородин Н., Каленюк С. Формування мовної особистості учнів як провідне завдання мовної освіти. *Studia methodologica*. 2015. № 41. URL : <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/7216/1/Borodina%2C%20Kalenyuk.pdf> (дата звернення: 08.02.2024).
25. Будник О. Етновиховне середовище педагогічного навчального закладу: теоретико-методологічний аспект. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2012. № 5. С. 175–184.
26. Ватаманюк Г. Науково-методичний супровід організації розвивально-мовленнєвого середовища в закладі дошкільної освіти. 2019.

URL : <http://pedosv.kpnu.edu.ua/article/view/168965> (дата звернення: 19.12.2022).

27. Вашуленко М. С. Формування мовної особистості молодшого школяра в умовах переходу до 4-річного початкового навчання. *Початкова школа*. 2000. № 4. С.11-14.

28. Гавриш Н. Розвиток мовлення та навчання дошкільнят рідної мови: мета і завдання. *Дошкільнє виховання*. 2003. № 7. С. 12-14.

29. Газіна І. О. Формування першооснов національної самосвідомості у дітей старшого дошкільного віку засобами української народної музики: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.08. Ін-т пробл. виховання. Київ, 2008. 20 с.

30. Гаопич І. Чинники формування національно-мовної особистості в Україні. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави*. URL : <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8ad78a86-c641-4a61-9998-5a40f06ca615/content> (дата звернення: 18.12.2024).

31. Голуб Н. Б. Риторика у вищій школі : монографія. Черкаси : Брама-Україна, 2008. 400 с.

32. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу. Київ : Логос. 282 с.

33. Горохівський П. І. Формування національної самосвідомості учнів 7 – 9 класів на уроках історії України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.02. Київ. 2005. 19 с.

34. Глазова О. П. Мовна особистість як homo loquens – людина, яка творить і сприймає висловлювання. *Методичні діалоги*. 2014. URL : https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/9052/1/O_Glazova_MD_1-2_IPPO.pdf (дата звернення: 18.12.2024).

35. Грачова Т. М., Жукова М. Л. Інтеракція на уроках української літератури у сучасній школі. *Молодий вчений*. 2018. № 9. С. 24-27. URL : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_9\(1\)__9](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_9(1)__9) (дата звернення: 24.12.2021).

36. Гриджук О. Є. Мовна особистість як актуальний об'єкт дослідження в сучасній лінгводидактиці. URL : <https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/03/Language-Personality-as-an-Object-of-Study-in-Modern-Linguistic-Didactics-Hrydzhuk-O..pdf> (дата звернення: 06.08.2024).

37. Гриджук О. Є. Science and Education a New Dimension. *Pedagogy and Psychology*. 2016. № IV (42). URL : <https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/03/Language-Personality-as-an-Object-of-Study-in-Modern-Linguistic-Didactics-Hrydzhuk-O..pdf> (дата звернення: 06.08.2024).

38. Гриньова М. В., Губарь О. Г. Формування мовленнєвої компетентності молодших підлітків в інклюзивному навчальному середовищі основної школи (перехідному етапі НУШ) : навч.-метод. посіб. Полтава : Астроя, 2021. 273 с. URL : <http://elcat.pnpu.edu.ua/docs/Гриньова,%20Губарь.pdf> (дата звернення: 19.10.2024).

39. Грицишина Т. І. Соціалізація дітей старшого дошкільного віку як соціально-педагогічна проблема. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2016. № 12. С. 12–15.

40. Грушевський М. С. Про українську мову і українську школу. 2-ге вид. Київ: Веселка, 1991.

41. Давидова В. Фактори формування національної мовної особистості. *Пам'ять століть*. 1997. № 4. С.117 – 120.

42. Деснова І. С. Формування педагогічної культури батьків дітей раннього віку в умовах дошкільного навчального закладу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / РВНЗ «Крим. гуманіт. ун-т». Ялта, 2011. 185 с. URL : <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/1660/1/%d0%94%d0%95%d0%a1%d0%9d%d0%9e%d0%92%d0%90%20%d0%86%d0%a0%d0%98%d0%9d%d0%90%20%d0%a1%d0%95%d0%a0%d0%93%d0%86%d0%87%d0%92%d0%9d%d0%90%20%281%29.pdf> (дата звернення: 23.01.2024).

43. Дубасенюк О. А. Партнерська взаємодія як базова складова комунікативної компетентності майбутніх педагогів в умовах магістратури.

Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка педагогічні науки. 2022. № 1, Ч.ІІ.

URL : <http://eprints.zu.edu.ua/35602/1/%D0%94%D1%83%D0%B1%D0%B0%D1%81%D0%B5%D0%BD%D1%8E%D0%BA%20%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B1%D1%96%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%8C%D0%BA%20%20%20%20.pdf> (дата звернення: 13.12.2022).

44. Дрогомирецька М. Мова як засіб національної ідентичності та консолідації. URL : https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/32622/2/TSDNM_2020_Drohomiretska_M-Mova_yak_zasib_natsionalnoi_79-80.pdf (дата звернення: 01.09.2024).

45. Дроздова І. П. Наукові основи формування українського професійного мовлення студентів нефілологічних факультетів ВНЗ : монографія. Харків, 2010. 320 с.

46. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; (головний ред. В. Г. Кремень). Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с. URL : https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/39233/1/%D0%95%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%BA%D0%BB%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D0%B4%D1%96%D1%8F%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B8_.pdf (дата звернення: 18.11.2022).

47. Енциклопедія історії України: Т. 7. Мл - О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ : Наукова думка, 2010. 728 с. URL : <http://resource.history.org.ua/item/0005647> (дата звернення: 16.04.2024).

48. Енциклопедія сучасної України. URL : <https://esu.com.ua/article-71029> (дата звернення: 10.11.2022).

49. Єжова О. Сутність організаційно-педагогічних умов педагогічного процесу психолого-педагогічні науки. *Наукові записки*. 2014. URL : <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstreamdownload/123456789/50609/1/Yezhova.pdf> (дата звернення: 06.02.2024).

50. Єрмоленко А. М. Комунікативна практична філософія : підручник. Київ : Лібра, 1999. 488 с.
51. Єрмоленко С. Я., Мацько Л. І. Навчально-виховна концепція вивчення української (державної) мови. *Початкова школа*. 1995. № 1. С. 33-37.
52. Єрмоленко С. Я. Українська мова : Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С. Я. Єрмоленко, С. П. Бирик, О. Г. Тодор. – К. : Либідь, 2001. 222 с. URL : <https://archive.org/details/terminy2001> (дата звернення: 15.11.2022).
53. Жданенко С.Б. Партнерська взаємодія у процесі становлення громадянського суспільства (соціально-філософський аналіз). Автореферат 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії. URL : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&Image_file_name=DOC/2003/03jsbsfa.zip&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=(дата звернення: 19.07.2024).
54. Жижко С. Нація як спільнота. Київ : Видавництво «Дніпро». 2008. с. 163-203.
55. Загальна психологія: [Підручник] / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук, Т. М. Лисянська. К.: Либідь, 2005. 464 с.
56. Зязюн І. Педагогічна психологія чи психологічна педагогіка Естетика і етика педагогічної дії. 2012. Вип. 3. С. 20-37. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/eepd_2012_3_4 (дата звернення: 28.02.2024).
57. Іващенко К. В. // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2020. URL : <https://esu.com.ua/article-71029>. (дата звернення: 23.09.2022).
58. . Іншаков А. Є., Іншакова І. Є Розвиток художньо-творчого потенціалу дітей передшкільного віку засобами народознавства. *Інноваційна педагогіка*. 2022. № 51, т. 2. С. 172-174.

59. Іщенко Л., Журавко Т. Створення мовленнєвого освітнього середовища в закладі дошкільної освіти С. 80-82. URL : https://lib.iitta.gov.ua/717743/1/%D0%97%D0%B1_%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84_10-11.10.19.pdf#page=81 (дата звернення: 24.02.2024).

60. Іщенко Л., Журавко Т. Художнє слово як засіб патріотичного виховання Актуальні питання гуманітарних наук. Вип 34, том 3, 2020. С.91. URL : http://www.apfn-journal.in.ua/archive/34_2020/part_3/33.pdf (дата звернення: 24.02.2024).

61. Казанцева Л. І. Теоретичні і методичні засади навчання дітей старшого дошкільного віку: дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02 наук. консультант А. М. Богуш; МОН України, ДЗ «Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського». Одеса, 2014. 490 с. URL : <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/1238> (дата звернення: 10.12.2022).

62. Калмикова Л. О. Психологія формування мовленнєвої діяльності у дітей дошкільного віку: монографія К.: Фенікс, 2008. 497 с.

63. Калмикова Л.О. Формування у дітей старшого дошкільного віку мовленнєвої діяльності: діагностико-розвивальний комплекс : навч.-метод. посіб. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2016 384 с.

64. Карабаєва І. Сучасні підходи до понятійно-термінологічного забезпечення процесу створення розвивального освітнього середовища ДНЗ. Вісник Інституту розвитку дитини. Серія: Філософія, педагогіка, психологія. 2014. Вип. 31. С. 129-134.: URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vird_2014_31_27 (дата звернення: 14.10.2023).

65. Керницький О.М. Освітнє середовище вищого навчального закладу як педагогічний феномен. 2013. URL : <http://repo.uipa.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2559/1/%D0%9A%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B8%D1%86%D0%BA%D0%B8%D0%B9.pdf> (дата звернення: 25.12.2021).

66. Кириченко В. І. Організація партнерської взаємодії навчального закладу і батьків учнів. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді № 1 2013: 319-326. URL : [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Tmpvtd_2013_17\(1\)_37.pdf](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Tmpvtd_2013_17(1)_37.pdf) (дата звернення: 14.09.2022).

67. Ковальчук В.А. Педагогіка партнерства у професійній діяльності вчителя: навч. посіб. Житомир : Вид-во ЖДУ, 2023. 100 с. URL : http://eprints.zu.edu.ua/36145/1/%D0%9A%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%B%D1%8C%D1%87%D1%83%D0%BA_%D0%9D%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1.pdf (дата звернення: 10.02.2024).

68. Ковшар О. В. Теоретико-методичні засади організації передшкільної освіти: монографія / Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ «Криворізький національний університет» МОН України. Кривий Ріг : Вид. Р. А. Козлов, 2015. 244 с.

69. Кондратюк С.М Створення освітнього середовища для становлення особистості дитини дошкільного віку с.58-82. URL : https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/13587/3/teoriia%20ta%20metodyka_monohrafiia.pdf#page=58 . (дата звернення: 16.05.2024).

70. Кононенко В. І. Національно-культурний компонент у системі формування сучасної мовної особистості. Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992-2002. Зб. наук. пр. до 10-річчя АПН України / Академія педагогічних наук України. Ч. 2. Харків : ОВС, 2002. 416 с.

71. Кононенко В. І. Особистісно орієнтована модель докільної освіти: суть та стратегія впровадження у практику / Зб. Наук. Пр.. до 10-річчя АПН України / Академія педагогічних наук України. Ч. 1. Харків М.: «ОВС», 2002. 6400с.

72. Кононенко В. І. Українська лінгвокультурологія: навч. посібник / В. І. Кононенко. – К.: Вища школа, 2008. 327 с.
73. Концепції освіти дітей раннього та дошкільного віку, URL: http://tvogovt.zp.ua/sites/default/files/koncepciya_osvity_ditey_rannogo_ta_doshki_lnogo_viku_vid_09_07_2020.pdf . (дата звернення: 06.11.2024).
74. Концепція навчання державної мови в школах України / О.М. Біляєв, Л.В. Скуратівський, Л.М. Симоненкова, Г.Т. Шелехова // *Дивослово*. 1996. С.17
75. Космеда Т.А. Мовна спроможність, комунікативна компетенція, мовна особистість як проблемні питання сучасного українського мовознавства / Лінгвістична палітра : зб. наук. пр. з актуальних проблем лінгвістики / за заг. ред. Л.А. Лисиченко. – Х., 2009. С. 129–140.
76. Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку / Національна академія педагогічних наук України. Київ: ФОП Ференець В.Б., 2020. 44 с.
77. Коханова О. Партнерство як фактор соціалізації особистості URL:http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/pptp_2013_2_24.pdf С. 196-197 (дата звернення: 06.02.2024).
78. Кошіль О. П. Освітнє середовище дошкільного навчального закладу: генеза та сутнісний зміст поняття. Освітологічний дискурс. 2017. № 3-4. С. 150-162. URL :http://nbuv.gov.ua/UJRN/osdys_2017_3-4_14 (дата звернення: 18.09.2024).
79. Кресіна І. О. // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2020. URL : <https://esu.com.ua/article-71053> (дата звернення: 13.07.2024).

80. Крутій К. Л. Освітній простір дошкільного навчального закладу : монографія : у 2 ч. Запоріжжя : ЛПІС Лтд, 2009. Ч. 1 : Концепції, проектування, технології створення. 320 с.

81. Крутій К. Л. Проектування освітнього простору дошкільного навчального закладу як умова розвитку здібностей дитини / К. Л. Крутій. – URL: https://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp1/Krutij.pdf (дата звернення 24.02.2024).

82. Крутій К.Л. Зданевич Л.В., 2018 Механізм практичної реалізації створення полікультурного мовленнєвого середовища в закладі дошкільної освіти URL:<https://ojs.itup.com.ua/index.php/iiu/article/view/26/5>(дата звернення: 02.02.2024).

83. Кузьмін О. С. Патріотизм як фактор консолідації українського суспільства. на шляху до суспільної злагоди / упорядник: Ю. Ж. Шайгородський. – Київ : український центр політичного менеджменту, 2000. с. 42–47.

84. Кулик О. Рубан І. Мова й мовленнєва особистість. Проблема дефініцій. URL:http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Tidf_2014_17_9.pdf (дата звернення: 10.07.2022).

85. Лагдан С.П. Роль української мови у формуванні ціннісних орієнтацій студентської молоді URL : <https://crust.ust.edu.ua/server/api/core/bitstreams/830a5fff-b04d-4fe7-8e31-b602a6b2ab09/content> (дата звернення: 15.01.2021).

86. Литвин А.В. Методологічні засади поняття «педагогічні умови» : практ. посібник. – 2-е вид., доп. і перероб. Львів : ЛДУБЖД, 2018. 88 с. URL : https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/4898/1/%d0%9b%d0%b8%d1%82%d0%b2%d0%b8%d0%bd%20Recom%d0%9f%d0%b5%d0%b4%d1%83%d0%bc%d0%be%d0%b2%d0%b8%d0%b4%d1%80_2.pdf (дата звернення: 11.02.2024).

87. Лист МОН «Щодо організації діяльності закладів освіти, що забезпечують здобуття дошкільної освіти» № 1/9-419 від 02 липня 2019 URL : <https://mon.gov.ua/npa/shodo-organizaciyi-diyalnosti-zakladiv-osviti-sho-zabezpechuyut-zdobuttya-doshkilnoyi-osviti-u-20192020-navchalnomu-roci> (дата звернення: 13.02.2024).

88. Лист МОН № 1/12490-23 від 21.08.23року «Про окремі питання діяльності закладів дошкільної освіти» у 2023/2024 навчальному році URL : <https://osvita.ua/legislation/doshkilna-osvita/89818> (дата звернення: 13.02.2024).

89. Мала енциклопедія етнодержавознавства / Редкол. : Ю.І. Римаренко (відп. ред.) та ін. Київ : Довіра : Генеза, 1996. 942 с, URL: <https://archive.org/details/etnoderzhavoznavstvo/page/n369/mode/2up>(дата звернення: 06.02.2024).

90. Малиношевський Р. В. Взаємозв'язок понять «виховний простір» та «виховне середовище» / Р. В. Малиношевський // Соціальна педагогіка: теорія і практика. 2009. № 2. С. 4–11.

91. Мамчур Л. Розвиток мовної особистості – пріоритетний напрям сучасної лінгводидактики. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми лінгводидактики: реалії та перспективи» [Електронний ресурс] / за заг. ред. І.В. Гайдаєнко. Херсон, 2016 С.105 - 111. URL:<https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/6388/1/Mamchur%20L.%20Rozvutok%20movnoi%20osobustosti.pdf> (дата звернення: 17.11.2022).

92. Маршицька В.В. Освітнє середовище закладу дошкільної освіти: сутність поняття. Зростаюча особистість у смислоціннісних обрисах: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. 2019, Видавництво "НАІР", м. Івано-Франківськ, Україна, С. 184-188 URL : <https://lib.iitta.gov.ua/717798/> (дата звернення: 29.02.2021).

93. Масенко Л. Т. Мова і свідомість. Український смисл : науково-популярний лінгвокультурологічний щоквартальник. 2008. - № 1-2. С. 38-54.

94. Мацько Л. І. Українська мова в освітньому просторі : [навч. посіб.] К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. 607 с.

95. Мигуля В. Філософське підґрунтя поняття «мови» та «комунікації» крізь призму дослідження національно-мовленнєвої особистості / Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / [редактори-упорядники М. Пантук, А. Душний, В. Ільницький, І. Зимомря]. – Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2023. – Вип. 59. Том 2. – 382 с. С. 315-321 Режим доступу: http://www.apfn-journal.in.ua/archive/59_2023/part_2/47.pdf (дата звернення: 14.11.2024).

96. Михальська С. Соціальна інституційна ситуація розвитку дитини старшого дошкільного віку. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2019/3_2019/9.pdf (дата звернення 03.02.2024).

97. Михальська С. Мовленнєва поведінка дитини як реалізований у взаємодії з оточенням вимір особистісної активності. URL : <https://apsijournal.com/index.php/psyjournal/article/download/753/463>(дата звернення: 17.02.2021).

98. Мовна особистість як актуальний об'єкт дослідження в сучасній лінгводидактиці О. Є. Гриджук Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, IV (42), 2016 .

99. Моя країна – Україна: хрестоматія для дошкільнят з національно-патріотичного виховання / автори і укладачі — Наталя Гавриш, Ольга Косенчук. Харків: Ранок, 2022. 96 с. URL: <https://mon.gov.ua/staticobjects/mon/sites/1/doshkilna/2022/04/01/Khrestomatiya.Moya.krayina-Ukrayina-RANOK.31.03.2022.pdf> (дата звернення: 18.02.2024).

100. Назаренко К. В. Інтернаціональне виховання старших дошкільників в дитячому садку. Дошкільна педагогіка і психологія : республік. наук.-метод. зб. – К. : Рад. школа, 1982. – Вип. 12. С. 14–22.

101. Навчально-виховна концепція вивчення української мови.// *Початкова школа*. – 1995. – №1., В. Кононенко, Л. Паламар, М. Пентелюк, Т. Симоненко та ін.
102. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки. Львів: Фенікс, 1995. 72 с.
103. Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку / [Н. В. Гавриш, Т. В. Панасюк, Т. О. Піроженко, О. С. Рогозянський, О. Ю. Хартман, А. С. Шевчук]; За заг. наук. ред. Т. О. Піроженко. – К. : Українська академія дитинства, 2017. – 80 с. URL : https://vstart.com.ua/files/programa_vpevnenii_start_2017.pdf (дата звернення: 17.12.2021).
104. Останіна Г. Г. Формування громадянської свідомості дітей старшого дошкільного віку. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2023. Вип. 34. URL : <http://pedosv.kpnu.edu.ua/article/view/283956/278131> (дата звернення: 06.02.2024).
105. Папуча М. В., Наконечна М. М. Теоретичні основи психології особистості : навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2018. – 60 с.
106. Пентилюк М.І. Мовна особистість майбутнього вчителя-словесника в контексті професійної підготовки.Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету, 2014. – Ч.2. С. 290–295.
107. Пентилюк М.І. Формування мовної особистості учня – важлива проблема сучасної лінгводидактики. Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики : зб. статей. – К. : Ленвіт., 2011. – С. 57–63.
108. Петлюченко Н. В Харизматика : мовна особистість і дискурс : моногр. Одеса : Астропринт, 2009. 464 с.
109. Писарчук О. Т. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до організації освітньо-розвивального середовища : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти” / Писарчук Оксана Тарасівна ; Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2016. 21 с.

URL:https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/19081/1/Pysarchuk_O_T.pdf (дата звернення: 13.06.2024).

110. Писарчук О. Т. Особливості формування освітньо-розвивального середовища дошкільних освітніх закладів. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка.* 2012. № 2. С. 44-51. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPU_ped_2012_2_10 (дата звернення: 10.03.2023).

111. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій: Навч.посіб./ О.М.Пехота та ін. – К.: В-во А.С.К., 2003.- 240с. URL : https://library.udpu.edu.ua/library_files/389615.pdf (дата звернення: 10.03.2023).

112. Поніманська Т. Дошкільна педагогіка: підручник. 3-тє вид. випр. Київ: Академвидав, 2015. 448 с.

113. Пометун О.І., Пироженко Л.В. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід: [метод. посіб.] / авто-уклад.– К. : А.П.Н. 136 с. URL : https://nvk-licey.at.ua/_ld/0/2_BTn.pdf (дата звернення: 08.02.2024).

114. Полєвікова О.Б., Шурда Ж.І. Мовленнєва особистість у лінгводидактичному просторі довкілля // The 12th International conference «Science and society» (June 7, 2019) Accent Graphics Communications & Publishing, Hamilton, Canada. 2019. P.77-87.

115. Приходченко К. І., Люрина Т. І., Капацина Н.М. Творче освітньо-виховне середовище: теоретичні дослідження дефініцій. Наукові праці Вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет». Сер. : Педагогіка, психологія і соціологія. - 2014. - № 1(1). С. 177-183. URL : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npdntu_pps_2014_1\(1\)_41](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npdntu_pps_2014_1(1)_41) (дата звернення: 12.08.2021).

116. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля»/ О. І. Білан. Вид. 2-те, зі зм. і дон. Тернопіль : Мандрівець, 2022. 216 с.

117. Психологічний словник / Авт.-уклад. В.В.Синявський, О.П.Сергеєнкова/ За ред. Н.А.Побірченко URL : https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5980/3/O_Serhieienkova_IL.pdf
118. Рейпольська О. Д., Гудим І. М., Зайцева Л. І., Луценко І. В., Луценко В. О., Цветкова Г. Г. Освітнє середовище закладу дошкільної освіти: технології проєктування : навч.-метод. посібник /; за ред. Рейпольської О. Д. - Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2021.— 222 с.
119. Рейпольська О. Д., Гудим І. М., Зайцева Л. І., Луценко І. В., Луценко В. О. Цветкова Г. Г Розвиток старшого дошкільника в освітньому середовищі закладу дошкільної освіти :методичні за заг. ред. О. Д. Рейпольської. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2021. 178 с.
120. Радул В. В. Соціальна зрілість молодого вчителя : монографія / В. В. Радул. – К. : Вища школа, 1997. – 269 с.
121. Русова С.Ф. Вибрані педагогічні твори / Софія Федорівна Русова. – К. :Освіта, 1996. – 304 с.
122. Синиця І.О. Дошкільна лінгводидактика. Хрестоматія. Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. / Упорядник Богущ А.М. Частина I та II. — К. : Видавничий Дім «Слово», 2005. — 720 с. URL : https://library.udpu.edu.ua/library_files/409473.pdf (дата звернення: 06.07.2021).
123. Семенюк О. А. Основи теорії мовної комунікації : навч. посіб. / О. А. Семенюк, В. Ю. Паращук. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – 240 с.
124. Сергієнко О. О. Соціалізаційний простір сучасного ліцею як чинник формування пізнавальної культури старшокласників : автореф. дис. . канд. пед. наук : 13.00.05– Луганськ, 2014. – 20 с.
125. Скотна Н. Особа в розколотій цивілізації: освіта, світогляд, дії. Львів: Укр. технології, 2005. 384 с.
126. Словник термінів і понять сучасної освіти / уклад. : Л. М. Михайлова, О. В. Пагава, О. В. Проніна. За заг. ред. Л. М. Михайлової. Сєвєродонецьк, 2020. 194 с.

127. Словник української мови: в 11 т. Київ: Наукова думка, 1978. Т. 9. 918 с.

128. Словник-довідник з української лінгводидактики / за ред. М. Пентиліук. К.: Ленвіт, 2003. 149 с., с. 120].,словнику-довіднику з професійної педагогіки за ред. А. Семенової URL : <https://www.pedagogic-master.com.ua/public/semenova/slovnik.pdf> С. 193 (дата звернення: 07.02.2024).

129. Сміт Ентоні Д. Національна ідентичність / пер. з англ. П. Таращука. Київ : Основи, 1994. 224 с. URL:<http://dontsov-nic.com.ua/wp-content/uploads/2016/02/Smit-Entoni.-Natsionalna-identychnist.pdf> (дата звернення: 19.01.2021).

130. Смолюк С.В. Організаційно-педагогічні умови становлення розвивального освітнього середовища в системі початкової освіти України (кінець XX – початок XXI ст.) дисерт., Луцьк – 2017 URL:<https://ra.vnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/07/Smolyuk-S.V.-dysertatsiya.pdf>(дата звернення: 13.08.2024).

131. Смолінська О. Є. Теоретико-методологічні засади організації культурно-освітнього простору педагогічних університетів України : дис... доктора пед. наук ; 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Дрогобич, 2015. – 598 с. та ін.

132. Стаднік Н.В., Волинець Ю.О. Підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти до партнерської взаємодії з батьками вихованців. URL : http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/NarOsv_2018_2_8.pdf (дата звернення: 12.10.2023).

133. Степанова Т. М. Проблема виховання мовленнєвої особистості дитини в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського / Т. М. Степанова // *Наука і освіта*. 2013. № 1-2. С. 216-218. URL : http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21F

MT=ASP_meta&C21COM=S&2 S21P03=FILA=&2 S21STR=NiO 2013 1-2_58(дата звернення: 11.08.2022).

134. Степанова Т. Роль змісту освіти у формуванні мовної особистості дитини- дошкільника Збірник наукових праць. Частина 3, 2014. С.335-341
URL : https://library.udpu.edu.ua/library_files/zbirnuk_nayk_praz/2014/3/45.pdf
(дата звернення: 26.04.2022).

135. Струганець Л. В. Культура мови. Словник термінів. Тернопіль : Навчальна книга. Богдан, 2000. 88 с.

136. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник / О. О. Селіванова. Полтава: Довкілля-К, 2008. 711 с. URL: http://irbisnbuv.gov.ua/cgibin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0001595(дата звернення: 05.11.2021).

137. Сухомлинський В. Як виховати справжню людину. Вибрані твори : у 5 т. / В. Сухомлинський. Київ : Радянська школа, 1976. Т. 2. С. 167.
URL : https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3551/1/%D0%91%D0%BB%D1%96%D1%85%D0%B0%D1%80_%D0%9C.%C2%A0%D0%90.%D0%A4%D0%9B%D0%E%D0%A1%D0%9E%D0%A4%D0%AF.%D0%A1%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%282%29.pdf (дата звернення: 06.02.2024).

138. Суятинова К. Є. Національно-мовленнєва особистість: стан дослідження дефініції. URL : https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/40073/Suiatynova_204-207.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 08.04.2024).

139. Татаринцева Г. Методологічні підходи до визначення поняття «партнерство». *Наука молода*. 2007. № 8. С. 145–150.

140. Татаринова С. О. Формування логіко-математичних понять у старших дошкільників у процесі пізнавальної діяльності : дис. канд. пед. наук : 13.00.08 / Світлана Олексіївна Татаринова; наук. кер. О. О. Фунтікова; Мелітопол. держ. пед. ун-т ім. Б. Хмельницького. Мелітополь, 2008. 221 с. URL : <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/435>(дата звернення: 03.04.2022).

141. Трифонова О. С. Вплив розвивального мовленнєвого середовища на формування мовленнєвої особистості старшого дошкільника. *Наука і освіта*. 2013. № 6. С. 133-137. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/NiO_2013_6_31 (дата звернення: 15.08.2022).

142. Трифонова О.С. Формування мовленнєвої особистості старшого дошкільника. Навчально-методичний посібник. Миколаїв: Вид-во «Іліон», 2017. 135 с.

143. Трифонова О.С. Формування мовної особистості на різних вікових етапах: монографія / А. М. Богуш, О. С. Трифонова, О. І. Кисельова, Ж. Д. Горіна, М. П. Черкасов; за ред. А. М. Богуш. Одеса: ПНЦ АПН України, 2008. 271 с.

144. Трифонова О.С. Формування мовленнєвої особистості старшого дошкільника. Навчально-методичний посібник. – Миколаїв: Вид-во «Іліон», 2017. 135с. URL: http://dspace.mdu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/389/1/Трифонова_Формування%20мовленнєвої%20особистості%20старшого%20дошкільника.pdf (дата звернення: 15.08.2022).

145. Трифонова О. С. Теоретико-методичні засади формування мовленнєвої особистості дітей старшого дошкільного віку : автореф. дис. .д-ра пед. наук : 13.00.02 / Олена Сергіївна Трифонова; наук. консультант А. М. Богуш; ДЗ «Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського». Одеса, 2013. 44 с.

146. Трифонова О., Самделова Ю. Реалізація принципу народності у формуванні національно-мовленнєвої особистості старшого дошкільника

засобами української народної іграшки. Науковий вісник мну імені В. О. Сухомлинського. педагогічні науки, № 2 (53), травень 2016 URL: http://irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN (дата звернення: 13.02.2021)

147. Україна – моя Батьківщина. Парціальна програма національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку / О. М. Каплуновська, І. І. Кичата, Ю. М. Палець; за наук. ред. О. Д. Рейпольської. — Тернопіль : Мандрівець, 2016. 72 с. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/programy-rozvytku-ditey/8ukrayina-moya-batkiyshhina-rejpolska.pdf> (дата звернення: 17.05.2022).

148. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори. Т. 1. Київ: Рад. школа, 1983. 488 с.

149. Федій О. А., Підготовка педагогів до використання засобів естетотерапії: теорія і практика, монографія, Полтава, Україна: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2009.

150. Фердінан Де Сосюр, Місце мови серед явищ мовної діяльності Дошкільна лінгводидактика. Хрестоматія. Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. / Упорядник Богущ А.М. Частина I та II. — К. : Видавничий Дім «Слово», 2005. — 720 с. С.15 URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/409473.pdf (дата звернення: 04.08.2024).

151. Формування безпечного освітнього простору закладу освіти в діяльності працівників психологічної служби / авт. кол: В. В. Байдик, Ю. П. Гопкало, І. О. Корнієнко, Н. В. Лунченко, Ю. А. Луценко, Р. А. Мороз, М. В. Саврасов, І. І. Ткачук; за наук. ред. Н. В. Лунченко, І. І. Ткачук. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2023. 111 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/738709/1/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%91%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%D1%80_2023.pdf?fbclid=IwAR12frjebk9iL2ahdLy4Lh10eOKig0UxB-FQfgHdaDcwJsv238Lx5p9Rqf8 (дата звернення: 18.04.2024)

152. Формування мовленнєвої особистості в дошкільному дитинстві. Аніщук А. Ніжинський державний університет. URL: <http://lib.ndu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/35/1/%D0%A4%D0%BE%D1%80%D0%BC%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%94%D0%B2%D0%BE%D1%97%20%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96.pdf> (дата звернення: 08.02.2024).

153. Формування україномовної особистості майбутнього вчителя початкових класів НУШ URL: <http://erpub.chnpu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/7334/1/%D0%A4%D0%BE%D1%80%D0%BC%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%20%D0%BC%D0%B0%D0%B9%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%B2%D1%87%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8F%20%D0%BF%D0%BE%D1%87%D0%B0%D1%82%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%85%20%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%96%D0%B2%20%D0%9D%D0%A3%D0%A8.pdf> (дата звернення: 17.02.2022).

154. Харченко Н. В. Розвиток мовної особистості дошкільника в контексті аудіювання: авторський підхід. / Психолінгвістика. Психолінгвістика. Psycholinguistics: [зб. наук. праць ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»]. –Переяслав-Хмельницький: ФОП Домбровська Я. М., 2016. – Вип. 19 (1). 216 с.

155. Хриков Є.М. Педагогічні умови в структурі наукового знання. . Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.
 Серія: «Педагогічні науки»,2020, № 4), 5–10. URL:

<https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/download/4716/4967> (дата звернення: 06.02.2024).

156. Хрипун В. Партнерська взаємодія вчителя й учнів – ключ до саморозвитку успішного педагога. Рідна школа. - 2010. - № 1-2. - С. 39-41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsh_2010_1-2_11(дата звернення: 06.04.2024)

157. Цимбалару А. Д. Теоретичні та дидактико-методичні засади педагогічного проектування освітнього простору в школі І ступеня : автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.09 / А. Д. Цимбалару. – К. ; НАПН України, 2014. 41 с.

158. Ціпан Т. Партнерська взаємодія в діаді "сім'я – школа". Інноватика у вихованні. 2021. Вип. 13(2). С. 176-185. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/inuv_2021_13\(2\)_19](http://nbuv.gov.ua/UJRN/inuv_2021_13(2)_19) (дата звернення: 09.06.2024).

159. Шандор Ф. Проблема національної ідентичності, як абстрактної та багатомірної конструкції. гуманітарний вісник №28 URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/gvpdpdpu_2013_28_2_110.pdf (дата звернення: 18.15.2021).

160. Шевель Б.О. Формування фахових компетенцій майбутніх педагогів засобами інформаційно-комунікативних технологій: автореф. дис. На здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04. «Теорія і методика професійної освіти» Національний університет біоресурсів і природокористування України. – К., 2011. –20 с.

161. Я у Світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років / О. П. Аксьонова, А. М. Аніщук, Л. В. Артемова [та ін.] ; наук. кер. О. Л. Кононко. Київ : ТОВ «МЦ ФЕР-Україна», 2019. 488 с. URL:<https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/programy-rozvytku-ditey/programma-ya-y-sviti.pdf> (дата звернення: 14.02.2024).

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ НАЦІОНАЛЬНО-МОВЛЕННЄВОЇ ОСОБИСТОСТІ ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1 Організація і проведення констатувального етапу експерименту.

Метою констатувального етапу педагогічного експерименту було теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка педагогічних умов формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку.

Експеримент передбачав роботу протягом 2022-2024 років. У констатувальному та формувальному експериментах з метою констатування рівня сформованості національно-мовленнєвої особистості у дошкільників взяли участь вихованці старшого дошкільного віку, а саме: Комунальний заклад Гейківський ЗДО «Оберіг» Лозуватської сільської ради, Комунального закладу дошкільної освіти (ясла-садок) комбінованого типу № 71, № 121, № 264, № 216, № 220, № 77, № 227 Криворізької міської ради (далі – КМР), Комунального закладу дошкільної освіти (ясла-садок) № 270, № 15, № 246 № 199 КМР, № 255, № 257 Комунального закладу дошкільної освіти (ясла-садок) компенсуючого типу № 156, № 220 КМР. До експериментальної роботи залучено 180 дітей Дніпропетровської області (97 дітей експериментальної групи і 83 дитини контрольної групи).

Завданнями констатувального етапу дослідження виступили:

1. з'ясувати обізнаність вихователів та батьків із поняттями «мовна особистість», «мовленнєва особистість», «національно-мовленнєва особистість»;
2. проаналізувати планування вихователів з формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку в різних видах діяльності.

З метою визначення обізнаності вихователів та батьків із основними поняттями нами було проведено анкетування для них. Для цього нами розроблено анкету для вихователів (додаток А) та анкету для батьків (Додаток Б). В анкетуванні взяли участь 280 вихователів Дніпропетровської області.

На перше запитання анкети «Як Ви розумієте поняття «мовна особистість» отримали наступні відповіді: людина, яка вміє висловлювати свої думки і почуття за допомогою мови – 60 %, людина, яка ідентифікує себе з певною мовною спільнотою – 40 %.

На друге запитання анкети «Як Ви розумієте поняття «мовленнєва особистість» вихователі відповіли: людина, яка виступає творцем мовного середовища – 45 %; людина, яка через мову відчуває себе особистістю, яка приналежить до представника певної культури та нації, де мова виступає основою світогляду – 55 %.

На третє запитання анкети «Як Ви розумієте поняття «національно-мовленнєва особистість» отримали відповіді: особистість, яка знає мову, культуру, традиції, цінності – 47 %; особистість, яка має високий інтелектуальний рівень мовленнєвих знань – 23 %; особистість, для якої мова виступає ідентифікатором свідомості та генетичним кодом – 30 %.

На четверте запитання «Чи використовуєте Ви ці поняття у своїй професійній діяльності», лише 20 % відсотків вихователів використовують поняття «мовна особистість», «мовленнєва особистість» та «національно-мовленнєва особистість» у своїй професійній діяльності.

На п'яте запитання «Як ви розумієте поняття «мовленнєва компетентність» отримали відповіді: набір знань, умінь та навичок, якими має володіти дошкільник – 85 %; уміння використовувати мовні засоби в мовленні – 25%.

На шосте запитання «Назвіть обов'язкові складові національно-мовленнєвої особистості» отримали відповіді: розвинута національно-мовленнєва свідомість й самосвідомість, грамотність, вміння виражати

думки рідною мовою – 87 %; високий рівень знань з української мови та культури – 23 %

На запитання під номером сім «Які умови необхідно створити для формування національно-мовленнєвої особистості дітей дошкільного віку» вихователі відповіли, що необхідне спілкування українською мовою у повсякденному житті – 20 %, використання художнього слова – 11 %, наявність достатньої кількості дидактичних ігор з даної тематики – 10 %, комунікативні ігри з дорослим – 2 %, розвивальне мовленнєве середовище – 33 %, використання різних методів навчання – 5 %, поєднувати вивчення рідної мови з культурно-національними традиціями та цінностями для формування повноцінної національно-мовленнєвої особистості – 10 %, спілкування з однолітками, в родині, в соціумі – 1 %, якісна освіта, мотивуючі види діяльності – 0 %, національно-культурна освіта для дітей у ЗДО – 3 %, активна участь батьків: важливість взаємодії з батьками для підтримки вивчення рідної мови та культурних традицій удома – 5 %.

Отже, аналіз проведеного анкетування для вихователів показав, що більшість вихователів знайомі з поняттями «мовна особистість», «мовленнєва особистість» та «національно-мовленнєва особистість», але не використовують їх у своїй професійній діяльності. 87 % вихователів обрали, що обов'язковими складовими національно-мовленнєвої особистості є: розвинута національно-мовленнєва свідомість й самосвідомість, грамотність, вміння виражати думки рідною мовою, а важливими умовами формування національно-мовленнєвої особистості більшість вихователів обрали розвивальне мовленнєве середовище, спілкування українською мовою в повсякденному житті. Отож вважаємо за необхідне, сформулювати для вихователів конкретні умови та поняття формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку.

Анкетування батьків (Додаток Б) проводилося серед 136 батьків Дніпропетровської області.

Таблиця 2.1

Анкетування на виявлення обізнаності батьків із поняттями «мовна особистість», «мовленнєва особистість», «національно-мовленнєва особистість»

Запитання	Варіанти відповіді	Відсотки
1. Чи стикалися Ви раніше з поняттями «мовна особистість», «мовленнєва особистість», «національно-мовленнєва особистість»?	А. Так. Б. Ні.	А. 9 %. Б. 91 %.
2. Як ви розумієте поняття «особистість»?	А. Стійка сукупність якостей, що являють собою сформованого індивіда, який з призми власного розвитку здатен освоювати та змінювати світ. Б. Людина, яка є представником певного суспільства, займається конкретним видом діяльності, усвідомлює своє ставлення до навколишнього світу і наділена певними індивідуально-психологічними відмінностями.	А. 41 %. Б. 59 %.
3. Як Ви розумієте поняття «мовна особистість»?	А. Людина, яка вміє висловлювати свої думки і почуття за допомогою мови. Б. Людина, яка ідентифікує себе з певною мовною спільнотою.	А. 35%. Б. 65%.
4. Як Ви розумієте поняття «мовленнєва особистість»?	А. Людина, яка виступає творцем мовного середовища. Б. Людина, яка через мову відчуває себе особистістю, яка приналежить до представника певної культури та нації, де мова виступає основою світогляду.	А. 21 %. Б. 79 %.

Продовження таблиці 2.1

5. Як Ви розумієте поняття «національно-мовленнєва особистість»?	А. Особистість, яка знає мову, культуру, традиції, цінності. Б. Особистість, яка має високий інтелектуальний рівень мовленнєвих знань. В. Особистість для якої мова виступає ідентифікатором свідомості та генетичним кодом.	А. 47 %. Б. 13 %. В. 40 % .
6. Яку роль, на Вашу думку, відіграє мова в житті дитини?	А. Знання мови, важлива складова загального розвитку дитини. Б. Мова важливий засіб спілкування.	А. 74 %. Б. 26 %.
7. Чи вважаєте Ви важливим розвиток мовленнєвих навичок у дошкільному віці?	А. Так. Б. Ні.	А. 97 %. Б. 3 %.
8. Чи може мовлення впливати на формування особистості дошкільника?	А. Мовлення формує особистість, закладає світоглядні позиції дитини Б. Спілкування, комунікація сприяють формуванню особистості дитини. В. Не впливає.	А. 68 %. Б. 32 %. В. 0 %.

Таким чином, аналіз проведеного анкетування для батьків виявив, що батьки малознайомі із запропонованими поняттями 59 % батьків поняття «особистість» вважають – людина, яка є представником певного суспільства, займається конкретним видом діяльності, усвідомлює своє ставлення до навколишнього світу і наділена певними індивідуально-психологічними відмінностями. Поняття «мовна особистість» 65 % опитуваних обрали варіант: людина, яка ідентифікує себе з певною мовною спільнотою, а поняття «національно-мовленнєва особистість» 47 % вважають: особистість, яка знає мову, культуру, традиції, цінності. Більшість опитуваних вважають важливим розвиток мовленнєвих навичок та мови в дошкільному віці, також 68 % вважає, що мовлення формує особистість, закладає світоглядні позиції дитини. Уважаємо за необхідне вести активну роботу з батьками дітей

передшкільного віку через тісну співпрацю з педагогічними працівниками ЗДО, які в свою чергу будуть вести необхідну просвітницьку діяльність з питань основних умов формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку.

Наступним етапом було проаналізувати планування вихователів в різних видах діяльності – ігровій, пізнавальній, образотворчій. Усього було проаналізовано 38 планів. Проаналізовано перспективний план вихователів на місяць, поточне календарне планування на кожний день, річний план закладу, наявність завдань формування національно-мовленнєвої особистості дітей старшого дошкільного віку.

Проаналізувавши планування вихователів щодо наявності завдань формування національно-мовленнєвої особистості дітей старшого дошкільного віку в різних видах діяльності, визначивши чи вміють вихователі в освітньому процесі формувати національно-мовленнєву особистість, можемо зробити висновки. Так, аналізуючи планування вихователів, нами визначено, що систематично планується робота з національного виховання та мовленнєвого розвитку. Планування відповідає Базовому компоненту дошкільної освіти, складене на основі однієї з комплексних програм розвитку в ЗДО («Українське дошкілля», «Впевнений старт», «Я у Світі»). Кожного дня вихователі планують у роботі з дітьми мовленнєві ігри та вправи, один раз на тиждень проводиться заняття з мовленнєвого розвитку, плануються народні ігри, планується розвага, присвячена українській національній тематиці, екскурсії в ЗДО, віртуальні подорожі, вихователі планують роботу з українською народною казкою, це, наприклад, читання казок, театралізована діяльність тощо, є індивідуальна робота з дітьми, наприклад, дидактична гра «Прикрасимо український віночок». У своїй роботі вихователі використовують і онлайн-квести, розробляють ігри на сучасних платформах. Значною мірою робота з національного виховання, висвітлена де вихователі використовують парціальну програму «Україна – моя Батьківщина».

Педагоги співпрацюють з батьками, оперуючи такими видами роботи, як: онлайн анкетування, консультації, дні відкритих дверей, онлайн зустрічі, майстер-класи, батьківські збори. У групах ЗДО обладнані куточки українських державних символів.

Таким чином, можемо констатувати, що всі вихователі організовують процес розвитку і засвоєння дітьми старшого дошкільного віку певних знань з питань національного виховання та мовленнєвого розвитку. Передусім робота вихователів спрямована більше на розвиток національного виховання, патріотизму та розвиток мовленнєвих знань, умінь та навичок з рідної мови, багато вихователів знайомі з поняттям «національно-мовленнєвої особистості», використовують необхідну освітню роботу для формування національно-мовленнєвої особистості, але не мають чіткого розуміння, які педагогічні умови необхідно створити в ЗДО для формування національно-мовленнєвої особистості та, те, що формування національно-мовленнєвої особистості, крім отримання базових знань, умінь та навичок несе за собою формування свідомої особистості, де рідна мова і приналежність себе до певної нації виступає однією з основ світоглядної позиції.

На другому етапі роботи, поставили перед собою такі завдання:

- 1) розробити критерії та показники формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку;
- 2) дібрати діагностичні матеріали та запровадити їх у зміст експериментальної роботи;
- 3) проаналізувати та узагальнити отримані результати, виявивши рівні формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку.

Основними компонентами сформованості національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку визначено: емоційно-ціннісний, діяльнісний, когнітивний. Добір критеріїв формування відбувався на основі

аналізу БКДО, наукового доробку І. Беха, О. Висоцької, С. Світличної, О. Трифонової [20].

Визначимо сутність поняття «критерій». Критерій це еталон оцінки, умова проявлення або наявності певного явища чи процесу [2].

Підставою для вибору емоційно-ціннісного компоненту було розуміння того, що в дошкільному віці відбувається становлення дитячої особистості, самосвідомості, формування ціннісного ставлення до себе. Зважаючи на факт, що в кожному освітньому напрямі БКДО [1] у межах компетентостей описано його емоційно-ціннісний зміст, який впливатиме на ціліспрямоване формування у здобувачів освіти системи значимих ціннісних орієнтацій, на розвиток емоційно-вольової сфери, потребово-мотиваційної сфери, вважаємо виокремити цей компонент. Дошкільний вік – це фундамент для формування особистості. Емоції, як невід’ємна частина людської природи, відіграють у цьому процесі ключову роль [3]. Емоції не лише супроводжують дитину у всіх видах діяльності, але й безпосередньо впливають на формування її особистості. Протягом дошкільного періоду емоції стають більш складними, а їхній вияв – більш усвідомленим. Зростаюча складність емоційного світу дитини вимагає особливої уваги до її ставлення до себе. Адже саме в дошкільному віці закладаються основи самооцінки та самосвідомості, які супроводжуватимуть людину протягом усього життя. Саме тому вивчення емоційно-ціннісного ставлення дитини до себе є надзвичайно важливим, оскільки воно відображає загальні процеси становлення особистості, які починаються саме в цей період [4].

В українській науці діяльність розглядається як основа людського буття, що дозволяє людині розвиватися і створювати щось нове. Діяльність – це не просто зайнятість, а фундаментальний спосіб існування людини, який дозволяє їй розвиватися і створювати нові можливості. Тобто кожна особистість, приймаючи активну участь у різноманітних видах діяльності, розвивається. Діяльнісний підхід в освіті означає, що саме через активну діяльність набуваються необхідні знання, уміння і навички. Тому в педагогіці

застосовується діяльнісний підхід, який тісно пов'язаний із формуванням особистості, а провідні види діяльності здійснюють вплив на психіку дитини, що також впливає на формування особистості [15]. Діяльність - це рушійна сила становлення особистості, яка сприяє її всебічному розвитку.

Розвиток таких пізнавальних процесів як увага, пам'ять, мислення є необхідною умовою для успішного оволодіння мовою, розуміння мовних значень і побудови власних висловлювань. Когнітивний компонент є невід'ємною частиною розвитку дитини дошкільного віку, яка безпосередньо впливає на формування її мовлення і, відповідно, на становлення національно-мовленнєвої особистості. Когнітивний аспект формування національно-мовленнєвої особистості вбачаємо в систематичній творчій активності дошкільників у всіх видах діяльності. В результаті розвиватимуться особистісні якості особистості; формуватиметься самосвідомість, статево-рольова соціалізація, розширюватиметься світогляд; виховуватимуться толерантні партнерські взаємовідносини.

Критеріями оцінювання сформованості національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку із відповідними показниками обрано [5; 10; 16]:

особистісний (показники: уміння співвіднести «хочу» (мотиви, наміри), «можу» (знання, вміння, навички); сформованість самосвідомості: ідентифікація себе зі своїм «Я», здатність усвідомлювати себе; орієнтування у своїх правах та обов'язках);

діялісно-поведінковий (показники: активність в різних видах діяльності (ігровій, пізнавальній, мовленнєвій); здатна управляти собою, власною поведінкою в різних життєвих ситуаціях; узгодження своєї дії з партнерами по спільній діяльності, виходити з конфлікту з найменшою затратою зусиль);

когнітивно-мовленнєвий (виявляє інтерес та позитивне ставлення до української мови як державної; прагнення до вільного спілкування з іншими дітьми і дорослими українською мовою; виявляє власне емоційне ставлення

до предмета розмови і співрозмовника та корегує його залежно від ситуації спілкування).

Таблиця 2.2

**Схема сформованості національно-мовленнєвої особистості дітей
передшкільного віку**

Компоненти	Критерії	Показники	Методики
Емоційно-ціннісний	Особистісний	Уміння співвідносити «хочу» (мотиви, наміри), «можу» (знання, вміння, навички).	Методика «Характер взаємин та поведінки дитини протягом дня».
		Сформованість самосвідомості: ідентифікація себе зі своїм «Я», здатність усвідомлювати себе.	Дидактична вправа «Гарний чи поганий». Бесіда про наявність національної самосвідомості.
		Орієнтування у своїх правах та обов'язках.	Бесіда за ілюстраціями «Права дитини», «Обов'язки дитини».
Діяльнісний	Діяльнісно-поведінковий	Активність в різних видах діяльності (ігровій, пізнавальній, мовленнєвій).	Педагогічне спостереження за дітьми на заняттях та в повсякденному житті. Мовленнєва вправа «Підтримай розмову».
		Здатність управляти собою, власною поведінкою в різних життєвих ситуаціях.	Методика «Проблемна ситуація», «Визначення рівня самоконтролю».

Продовження таблиці 2.2

		Узгодження своєї дії з партнерами по спільній діяльності, виходити з конфлікту з найменшою затратою зусиль.	Методика «Малюємо разом».
Когнітивний	Когнітивно-мовленнєвий	Виявлення інтересу та позитивне ставлення до української мови як державної.	Бесіда «Спілкуємося про українське».
		Прагнення до вільного спілкування з іншими дітьми і дорослими українською мовою.	Мовленнєва гра «Вгадай слово».
		Виявлення власного емоційного ставлення до предмета розмови і співрозмовника та корекція його залежно від ситуації спілкування.	Бесіда.

Було визначено й схарактеризовано рівні сформованості національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку: високий, достатній, середній, низький. Схарактеризуємо їх.

Високий рівень – дошкільник самостійно і впевнено виконує завдання; створює роботу за задумом, схемою, уміє відображати діяльність та взаємини дорослих, знає норми поведінки; чітко усвідомлює наслідки своєї емоційної поведінки для інших; розповідає повно, аргументовано; чітко і правильно вимовляє слова; має багатий словниковий запас, використовує образні вислови, правильно будує речення; має думку про себе, судження про себе; уміє налагоджувати партнерські стосунки завдяки діалогічному спілкуванню; активно спілкується українською державною мовою;

достатній рівень – невпевнено діє, але послідовно, припускається незначних помилок; виявляє інтерес до своїх думок; використовує у своєму мовленні образність; будує дружні взаємини, але не з усіма; може повторити

за іншими дітьми; для аргументації потребує допомоги вихователя; вільно користується мовними формулами;

середній рівень – завдання виконує за допомогою дорослого, частково; потребує заохочення до бесіди; правильно повторює слова; розуміє значення більшості висловів, але мало, вживає їх нечасто; не може швидко подолати свій стан; відповідає на запитання невпевнено і з допомогою дорослого; користується мовними формулами з нагадування дорослими;

низький рівень – не виявляє цікавості до свого внутрішнього життя, до діяльності; не виявляє емоцій; потребує постійної допомоги дорослого; на запитання відповідає лише з допомогою дорослого.

Простежити рівні сформованості національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку можна на матеріалі експериментального аналізу констатувального етапу.

Представимо одержані дані.

З метою організації діагностичного зрізу в межах дослідження, в констатувальному експерименті, проведено обстеження. Відповідно до кожного показника було проведено експериментальні завдання.

Подаємо результати виконання завдань дітьми передшкільного віку за кожним критерієм.

Перший показник емоційно-ціннісного компонента особистісного критерію – *уміння співвідносити «хочу» (мотиви, наміри), «можу» (знання, вміння, навички).*

Завдання 1. «Характер взаємин та поведінки дитини протягом дня».

Мета: дослідження рівня контролю дошкільника над власною поведінкою та емоціями.

Інструкція: дослідник спостерігає за групою.

Процедура проведення: проводиться під час ігрової діяльності та інших режимних моментах, фіксуючи труднощі контролю над емоціями та поведінкою.

Критерії оцінювання:

4 бали – високий рівень (дитина добре володіє самоконтролем в різних випадках під час гри та спілкування з однолітками та дорослими);

3 бали – достатній рівень (дитина, переважно, володіє самоконтролем в різних випадках під час гри та в спілкуванні з однолітками і дорослими);

2 бали – середній рівень (прояви випадкові, поодинокі);

1 бал – низький рівень (дитина виявляє високий рівень імпульсивності, нестриманості у всіх проблемних випадках спілкування та спільних іграх).

Із 100 % обстежених дітей щодо сформованості особистісного критерію і на високому рівні 19,89 % дітей, на достатньому 14 %, на середньому 30,27 % дітей, на низькому 35,84 %.

Другим показником особистісного критерію є *сформованість самосвідомості: ідентифікація себе зі своїм «Я», здатність усвідомлювати себе.*

Завдання 1. Дидактична вправа «Гарний чи поганий»

Мета: виявити уміння дошкільників справедливо оцінювати себе, бачити свої позитивні та негативні риси.

Інструкція: пропонуємо дітям продовжити речення: «Я гарна, тому що в мене... «Мені не зовсім подобається, що я...»

Методичний коментар: якщо виникають труднощі, спочатку пропонуємо оцінити іншу людину, навести приклади про себе: «Які люди подобаються, чому? Чому деякі люди неприємні для тебе?». Дитина має сказати не менше трьох позитивних та негативних якостей.

Діти, які легко впоралися із завданнями називали вчинки, які, на їхню думку, добрі чи погані (приклади відповідей: друг поділився іграшкою / цукеркою / шоколадкою; допоміг чергувати; взяти тваринку з вулиці додому; годує вуличних тварин; говорить правду; знає ввічливі слова; вітається з вихователями; може допомогти; миє руки; прибирає іграшки; прибирає зі столу; не ділиться іграшкою; ображає інших; не слухає вихователів; забирає іграшки; б'ється; обзивається; скаржиться вихователям;

ламає іграшки; не допомагає нікому; не виконує завдання; розкидає іграшки в куточку; псує книжки).

Діти, які неадекватно себе оцінюють: діти дошкільного віку завжди прагнуть привернути до себе увагу, при цьому вдаються не завжди до позитивної поведінки. Проте всі бажають бути «хорошими» і чекають на визнання. Часто не вдавалось отримати чітке пояснення за які саме вчинки діти вважають себе або хорошими, або поганими. Наприклад: «Я охайний / гарний, тому я хороший. Я поганий, тому що іноді буваю поганий».

Деякі діти ідеалізували себе і називали лише позитивні якості, заперечуючи наявність негативних

На нашу думку, вправа є ефективним інструментом для розвитку самосвідомості дітей старшого дошкільного віку. Виконання подібних завдань дозволяє дошкільникам визначати свої сильні / слабкі сторони, дає простір для роботи вихователя над тими проблемами, з якими необхідно попрацювати.

Завдання 2. Бесіда про національну самосвідомість (модифікована).

Мета: виявити наявність елементів національної самосвідомості у дітей передшкільного віку.

Опитувальник:

1. Хто за національністю ти є? Чому вважаєш себе українцем/українкою?
2. Чи відчуваєш ти радість за те, що народився в Україні? Що саме в тебе викликає радість?
3. Чи хотів би ти жити в іншій країні? Якій? Чому?
4. Чи пишаєшся тим, що ти є українцем / українкою?
5. Якою мовою ти спілкуєшся з батьками, друзями? Чи потрібна тобі українська мова?

Методичний коментар: якщо дитина запитує, що відповісти, то їй повторюють запитання ще раз. Враховуючи індивідуальні особливості дітей

та безпекову ситуацію, береться до уваги такий варіант, як небажання відповідати або втома. В такому випадку бесіда припиняється для попередження негативного ставлення до неї.

Аналіз відповідей дітей під час бесіди дав можливість визначити, що українцями себе вважає 42,2 % (наприклад, «я українець / я українка»; «вся моя родина є українцями»; «мої батьки українці»; «у мене є вишиванка»; «я співаю українські пісні»; «я розмовляю українською мовою»); радість від народження в Україні відчуває 19,5 % дітей («я люблю Україну», «я пишаюся Україною», «мені подобається наш президент»; «у нас є багато друзів і часто зустрічаємося»; «моє улюблене свято це Пасха»; «мені подобається день ЗСУ»; «я мірю стати військовим і захищати країну, як мій тато / брат / дядько / дідусь»); бажання жити в країні виявили 11,3 % («ми виїжджали з країни, але повернулися додому»; «наша медицина найкраща»; «ми любимо подорожувати, але Україна це наш дім»; «у нас дуже привітні люди»); пишаються тим, що є українцями 18,5 % («так»; «дуже пишаюся»; «пишаюся нашими захисниками / воїнами»); спілкування українською мовою з батьками, друзями відбувається у 8,5 % досліджуваних («ми перейшли на українську мову з початку війни», «розмовляю українською мовою»; «іноді розмовляю російською»). Отже, високий рівень показали діти, які орієнтуються в назві своєї країни, сусідніх країн, знайомі з традиціями, літературою, святами, іграми, символікою, музикою; знають народні казки та персонажів; розмовляють українською мовою і мають позитивне ставлення до національної приналежності. Достатній рівень мають діти, які знають назву країни, можуть заспівати фрагмент пісні; обізнані з казками, символікою, знають декілька українських народних ігор; називають себе українцями, проте не можуть без допомоги дорослого пояснити причини радості; українську мову використовують і вважають рідною. Дошкільники, які мають середній рівень, на запитання відповідають за допомогою дорослого; відчувають труднощі при називанні народних казок і персонажів; у народні ігри грають тільки в садочку; українських дитячих книжок вдома

немає; пісні не співають, тільки сучасні попсові; мультфільми дивляться, але часто російськомовні; щодо національної приналежності вагаються, хоча й погоджуються, що народилися в Україні і є українцями. Діти з низьким рівнем національної самосвідомості не проявляли активності при відповідях; відповідали коротко і не завжди стверджувально, часто вживали «не знаю».

Третім показником особистісного критерію є *орієнтування у своїх правах і обов'язках*.

Завдання 1. Бесіда за ілюстраціями «Права дитини»,
«Обов'язки дитини» (Додаток В).

Мета: виявити рівень знань дітей про свої основні права та обов'язки.

Матеріал: ілюстрації прав та обов'язків.

Інструкція: запропонувати дитині дати відповіді на запитання та відповісти на запитання за ілюстраціями.

Опитування:

1. Що зображено на малюнку?
2. Що таке права?
3. Що таке обов'язки?
4. Чи є у ваших батьків права ?
5. Чи є у дітей права?
6. Чи є у дітей обов'язки?
7. Які ви знаєте права дітей?
8. Які ви знаєте обов'язки дітей?
9. Як що порушуються права дітей, що потрібно робити?
10. Чи можна людині жити без прав та обов'язків?

Методичний коментар: якщо дитині важко відразу відповісти на запитання, то навести приклад прав чи обов'язків, які є наприклад у вихователя, чи вказати, що «кожен українець має право на..» , таким чином направити дитину до змісту бесіди.

Бесіда за ілюстраціями про права та обов'язки, дозволяє нам зробити висновки, що 20,7 % дітей знає право дитини на сім'ю мають розуміння

поняття сім'ї, родини, 12,1 % дітей знає право на ім'я, право на відпочинок 11,1 % про право на навчання відповідає 22,2 %, про право на лікування 25,8 %, про право на захист розуміється лише 8,1 %.

Таблиця 2.3

Рівні виявлення за першим особистісним критерієм

Група	Кількість дітей	Рівні			
		Високий	Достатній	Середній	Низький
ЕГ	97	27,8 % (27 осіб)	37,1 % (36 осіб)	24,7 % (24 особи)	10,3 % (10 осіб)
КГ	83	25,3 % (21 особа)	37,3 % (31 особа)	26,5 % (22 особи)	10,8 % (9 осіб)
Узагальнений відсоток	180	26,6 %	37,2 %	25,6 %	10,6 %

Як видно з таблиці, за першим особистісним критерієм високий рівень виявили 27,8 % експериментальної групи та 25,3 % контрольної групи, достатнього рівня досягли 37,1 % дітей ЕГ та 37,3 % КГ, на середньому рівні 24,7% ЕГ та 26,5 % КГ і на низькому рівні перебувають 10,3 % ЕГ й 10,8 % КГ.

Перший показник діяльнісного компонента діяльнісно-поведінкового критерію – *активність в різних видах діяльності (ігровій, пізнавальній, мовленнєвій)* – діагностували за допомогою педагогічного спостереження за дітьми на заняттях та в повсякденному житті; використали педагогічне спостереження за дітьми на заняттях та в повсякденному житті; мовленнєву вправу «Підтримай розмову».

Завдання 1. Педагогічне спостереження за дітьми на заняттях та в повсякденному житті.

Мета: виявити рівень і характер активності дітей у різних видах діяльності (ігровій, пізнавальній, мовленнєвій) для оцінки сформованості їхнього емоційно-ціннісного компонента особистості.

При аналізі звертали увагу:

- які види діяльності є для дітей найбільш привабливими?
- як діти ініціюють і підтримують різні види діяльності?
- чи ставить дитина запитання з метою дізнатися щось нове?
- чи має бажання привернути до себе увагу?
- які емоції супроводжують дітей під час різних видів діяльності?
- як діти реагують на успіх та невдачі в різних видах діяльності?
- як діти взаємодіють з іншими дітьми та дорослими в процесі діяльності?
- які засоби спілкування використовують?
- з ким контактують найчастіше – однолітки чи дорослі?
- чи уважно слухають співрозмовника, або недослухавши ставлять запитання / переключаються на новий вид діяльності?

Оцінці підлягала самостійність, ініціативність дітей у різних видах діяльності, здатність до співпраці, емоційну реакцію на різні ситуації та розвиненість мовлення, їхня здатність висловлювати думки, почуття, спілкування українською мовою.

Результати отриманих даних дали змогу констатувати, що дошкільники передшкільного віку надають перевагу ігровій діяльності (72,2 %): сюжетно-рольовим іграм на різну тематику, конструкторсько-будівельній діяльності, режисерським іграм. Вони проявляли здатність до самостійного створення ігрових сюжетів, демонстрували розвинену уяву. Пізнавальній діяльності віддали перевагу 19,6 % (розглядання картинок, читання дитячої літератури, розгляд ілюстрацій, продовження речень, фантазування за казками, сюжетоскладання, діалоги-бесіди за змістом казок тощо), ставили багато запитань. Однак рівень самостійності у пошуку інформації різний, виявляють інтерес до знань, але потребують додаткової мотивації – 8,2 %, деякі діти потребували додаткової підтримки дорослих.

Щодо мовленнєвої діяльності, то значна частина дітей невпевнені в ситуації спілкування (32,2 %), обирають невеличкі групи «одномумців» – 11,7 %, більше спостерігають за іншими дітьми – 4,3 %, українською мовою

спілкується лише 17,1 % дітей, активно використовують мовлення як засіб спілкування – 13,1 %, легко висловлюють свої думки – 10,3 %; розвинене мовлення, але сором'язливі діти – 11,3 %.

Щодо ініціювання різних видів діяльності – самостійно ініціюють – 51,5 % (50) дітей передшкільного віку, потребують допомоги вихователя / дорослого – 30,9 % (30 дітей дошкільного віку), пасивними виявилось 17,5 % (17 дітей дошкільного віку).

Щодо запитань дітей з метою отримання нової інформації, то відповіді поділилися 72,2 % (70) на 27,8 % (27).

Бажання привернути на себе увагу спостерігалось у всіх видах діяльності у 25,8 % (25) дітей, у деяких видах діяльності – у 63,9 % (62) досліджуваних, і не мали бажання привернути до себе увагу лише 10,3 % (10 осіб). Така ситуація пояснюється розвитком емоційно-вольової сфери, наближенням і / або переживанням кризи напередодні вступу дитини до школи, перехід дітей до завдань, які потребують бажання та ініціативи.

Діти по-різному проявляють емоційні реакції реагують на освітні або побутові ситуації. Більшість дітей радіють успіхам і засмучуються при невдачах. Однак у деяких дітей спостерігається підвищена тривожність або агресивність. Так, емоції радості, задоволення, піднесеності відчували 54,6 % (53 дошкільника); зацікавленість, врівноваженість – 35,1 % (34 дошкільника), страх, тривогу, невпевненість – 10,3 % (10 досліджуваних). Нас цікавило питання реагування дошкільників на успіх чи невдачі в різних видах діяльності (ігровій, пізнавальній, мовленнєвій). Дослідження показали, що 62 дитини (63,9) % дітей радіють успіху і засмучуються невдачі, 11,3 % (11 осіб) не звертають уваги, 15,5 % (15 дітей) проявили агресію (це і агресивна поведінка, вербальна агресія, фізична агресія); відмова від діяльності спостерігалася у 9 дітей (9,3 %). Важливим результатом виявилася оцінка взаємодії дітей з однолітками та дорослими в процесі різних видів діяльності: більшість дітей здатні до співпраці, але у деяких спостерігаються

труднощі у встановленні контактів (22,7 %), не готові до взаємодії, ізолюються 10,3 % дошкільнят (10 осіб).

Серед засобів спілкування переважають вербальні засоби (85,5 %), невербальні становлять 15,5 %, поєднання мовленнєвих та немовленнєвих засобів становить 93,8 %. Найчастіше контактують дошкільники з однолітками. Значний відсоток вибору партнером по спілкуванню однолітка пояснюється задоволенням потреб, мотивів спілкування (ділових, особистісних, пізнавальних), спільних інтересів, особистісних якостей, появи між дітьми дружби.

Ще одним важливим аспектом була увага до співрозмовника. Зафіксовано, що уважно слухають 59,8 %, не дослуховує 30,9 %, не звертають уваги – 9,3 % досліджуваних.

Отже, на основі отриманих даних можна зробити висновок про високий рівень розвитку ігрової діяльності дітей. Більшість дітей проявляють активність, ініціативність та здатність до співпраці. Однак у деяких дітей передшкільного віку спостерігаються труднощі у пізнавальній діяльності та соціалізації.

Завдання 2. Мовленнєва вправа «Підтримай розмову»

Мета: виявити вміння дошкільників розпочинати розмову з однолітками й дорослими, підтримувати ініціативу спілкування, відтворювати діалог персонажів дитячих творів, самостійно обираючи собі партнера.

Матеріал: іграшки, дитячі журнали, дитяча література.

Процедура виконання: Дитині пропонують обрати собі пару. Першого учасника, який розпочне виконувати вправу обирають за допомогою лічилки. Йому дозволяється поставити необмежену кількість запитань. Друга дитина має давати відповідь на кожне запитання. Коли вона не має відповіді, відповідає: «Я не знаю». Після слів першого учасника: «У мене більше немає запитань», – розмову продовжує другий учасник.

Враховуючи індивідуальні особливості дітей, береться до уваги такий варіант, як небажання відповідати або втома. У такому випадку бесіда припиняється для попередження негативного ставлення до неї.

Результати виконання мовленнєвої вправи показали, що діти активно та із задоволенням виконували дану вправу, ставили запитання та давали розгорнуті відповіді, підтримували діалог. Тематика обговорення була різноманітною: обговорювали події життя, ситуацію в країні, побутові питання, подорожі, іграшки, казки, домашніх тварин. Спочатку самі формували пари, але діти почали пропонувати вибір партнера самостійно. Їхні пропозиції підтримували, оскільки в таких випадках активність дітей була вищою. Відчувалося, що дошкільникам комфортно спілкуватися і це сприяє розвитку дружніх відносин. Мовлення дітей було насичено невербальними засобами спілкування, що додавало розмові емоційності та цікавості. Також спостерігали труднощі, серед яких відзначимо небажання відповідати – діти або не знали, що говорити, або їм не подобався співрозмовник, або були незацікавлені в питаннях. У таких випадках мовленнєва вправа припинялася. Іншими труднощами була сором'язливість дитини; невміння чітко формулювати свої думки, ставити цікаві запитання; недостатній словниковий запас; невпевненість. Можемо сказати, що деякі діти не відповідають повним реченням, в мовленні зустрічається «суржик». Після закінчення діалогу з дітьми вчилися повторити цей діалог, але повними реченнями, так, як говоримо на занятті та повністю українською мовою. Були діти, які не відразу виявили бажання вступати в діалог, але поспостерігавши за своїми однолітками, також згодилися вести діалог. В цілому дітям сподобалась мовленнєва вправа, але найбільше труднощey траплялося у виборі запитань, діти запитували підказки у вихователя, це могло бути спричинене, як і тим, що діти соромляться, так і не достатнім рівнем розвитку навичок спілкування, активного словникового запасу. Дані, які отримали під час мовленнєвої вправи, показали різні рівні розвитку мовлення дітей, що засвідчує мовленнєві проблеми. Як правило, в старшому

дошкільному віці мовлення досягає високого рівня розвитку, проте ситуація в країні під час проведення дослідження наклала свій негативний відбиток.

Наведемо приклад виконання вправи:

Діалоги між дітьми (перша пара):

1. Який у тебе настрій?

– Гарний настрій.

2. Що в дитячому садку тобі саме більше подобається?

– Мені подобається ранкова гімнастика та гратися з м'ячем.

3. А яка в тебе улюблена іграшка?

– Я не знаю, в мене їх багато.

Друга пара:

1. Хочеш зі мною поговорити?

– Так.

2. Яка твоя улюблена гра?

– Гра «Потяг» та у яку ми у музичному залі граємо, а ще люблю розмальовувати машини.

3. В тебе вдома є собачка?

– Немає, є котик.

4. Як його звати?

– Мого kota звати Цитрус.

5. А ти ходиш гуляти з котом?

– Так, кіт часто гуляє в моєму дворі, ще він любить доганяти листочки, що падають з дерева.

6. Хочеш собі іще і собаку?

– Хочу, але мама каже, що може пізніше візьмемо собаку, а може і ні.

Третя пара:

1. А чому тебе так довго не було в садочку?

– Я їздила до Львова.

2. Для чого?

– Ми їздили гуляти.

3. Тобі сподобалось?

– Так, я бачила великий акваріум з рибами, що живуть в морі.

4. Що іще цікавого було у Львові?

– Я там спробувала страву банош.

5. Він смачний?

– Ні, я таке не люблю, там каша, а я більше люблю овочі чи сирники.

6. А як ти їхала до Львова?

– Ми їхали на потязі дуже довго, навіть цілу ніч.

7. Клас, я теж хочу у Львів поїхати, в мене вже немає питань.

Четверта пара:

1. Що тобі найбільше подобається робити вдома?

– Я люблю гратися в планшеті і ліпити вареники з мамою і татом.

2. Які вареники тобі подобаються?

– З вишнями і з полуницею.

3. Аліна, ти граєш на планшеті в «HotWheels»?

– Ні, я граюсь в розмальовку з поні та в ігри в які говорять в садочку погратись, ти ж вчора також квест проходив.

Самостійне виконання мовленнєвої вправи, інтерес до розмови, мовленнєва активність, повні відповіді на запитання, чіткість вимови, правильна будова речення, впевненість, уміння спілкувати українською мовою; формулювали близько 10 запитань показали 31,9 %; невпевненість при відповіді, активність, будова речення з незначними помилками, вибіркова дружність у стосунках, необхідність допомоги від вихователя, формулювали близько 6-8 запитань – 43,2 % потребували заохочення до розмови, проявляли пасивність, відповідали активно, проте невпевнено, часто відволікалися; формулювали близько 4-5 запитань -20,8 % виконували завдання разом із вихователем, без інтересу, мовлення збіднене, відсутність емоційності, відповіді неповні, короткі, речення прості, не вимовляють або спотворюють звуки, дикція нечітка, уникають спілкування сором'язливі; формулювали від 1 до 4 запитань – 4,1 %.

Другий показник діяльнісного компонента діяльнісно-поведінкового критерію – *здатність управляти собою, власною поведінкою в різних життєвих ситуаціях* – перевіряли методиками «Проблемна ситуація», «Визначення рівня самоконтролю».

Завдання 1. Методика «Проблемна ситуація»

Мета: критеріальне оцінювання умінь дитини в орієнтації на правильно доцільну поведінку в упорядкуванні простору навколо себе.

Матеріал: запитання вихователя.

Інструкція: проводиться індивідуально.

Процедура виконання: дитині пропонується відповісти на питання.

1. Уяви собі таку ситуацію. У групі ти пропонуєш одноліткам погратися з тобою певну гру (твоєю улюблену), а вони не хочуть. Що ти зробиш, для того, щоб діти зацікавилися твоєю грою?

2. Уяви собі випадок, коли б'ють твого ровесника. Що ти зробиш? Скажеш?

3. Під час гри тебе навмисно влучили м'ячем Тобі боляче. Що ти зробиш?

4. Всі діти гралися, хтось із них розкидав іграшки ігровому куточку. Що зробиш?

Критерії оцінювання:

4 бали - високий рівень (дитина орієнтується на правильно доцільну поведінку, формулює відповіді відповідно до соціальних вимог);

3 бали - достатній рівень (дитина частково орієнтується на правильно доцільну поведінку з незначними корективами дорослого виконує завдання);

2 бали - середній рівень (виконує завдання лише з допомогою, не вміє самостійно вирішувати проблемні ситуації);

1 бал - низький рівень (не орієнтується на правильно доцільну поведінку, не може дати відповідь навіть з допомогою дорослих).

Із 100 % опитаних дошкільників високий рівень (4 бали) показала невелика частина дітей (15,5 %). Ці діти мають розвинені комунікативні

навички, вміють співпрацювати з однолітками, вирішувати конфлікти мирним шляхом та дотримуватися правил поведінки.

Більшість дітей (51,6 %) продемонстрували достатній рівень (3 бали) розвитку соціальних навичок. Вони здатні вирішувати прості соціальні проблеми, але можуть потребувати допомоги дорослих у більш складних ситуаціях.

Значна частина дітей (25,8 %) має середній рівень розвитку соціальних навичок. Ці діти часто потребують допомоги дорослих у вирішенні соціальних проблем і мають труднощі з розумінням емоцій інших людей.

Незначна частина дітей (7,1 %) продемонструвала низький рівень розвитку соціальних навичок. Ці діти зазвичай мають труднощі з комунікацією, співпрацею з однолітками та дотриманням правил поведінки.

Завдання 2. Методика «Визначення рівня самоконтролю».

Мета: критеріальне оцінювання умінь дитини в орієнтації на правильно доцільну поведінку в упорядкуванні простору навколо себе.

Матеріал: 4 картинки із зображенням різних ситуацій.

Інструкція: проводиться індивідуально.

Процедура виконання: дитині пропонується по черзі розглянути картки та описати зображені в них ситуації, запропонувати їм свої варіанти вираження.

Оцінювання: якщо дитина пояснює, що причинами невдач є гойдалка, фарби, гірка, тобто невдача не залежить від персонажів, це означає, що дитина не вміє оцінювати себе та контролювати свої дії. Якщо дитина бачить причину невдачі в самому герої і пропонує потренуватися, покликати на допомогу, отже, у неї є навички самоконтролю, самооцінки та правильно доцільної поведінки.

Критерії оцінювання:

4 бали - високий рівень (дитина розуміє, що причини невдач залежать від їх власних помилок, пропонує правильно доцільні варіанти (потренуватися, бути охайніше та інше);

3 бали - достатній рівень (дитина частково орієнтується на правильно доцільну поведінку з незначними корективами дорослого виконує завдання);

2 бали - середній рівень (виконує завдання лише з допомогою, не вміє самостійно вирішувати причини невдач персонажів);

1 бал - низький рівень (не орієнтується на правильно доцільну поведінку, не може дати відповідь навіть з допомогою дорослих).

На картинках було зображено дітей в різних ситуаціях: дошкільник не поділився іграшкою з однолітком; одна дитина тримала іграшку, а інша дитина плакала. Дошкільник не прибрав іграшки і вони були розкидані по всій підлозі. Дитина сидить за столом в процесі малювання і на малюнок розлилася вода. Один дошкільник штовхнув іншого з гойдалки.

Високий рівень (4 бали) навичок самооцінювання та самоконтролю продемонстрували 13,4 % дітей. Вони пов'язали невдачі персонажів з їхніми власними діями та запропонувати конструктивні способи вирішення проблем. Наприклад, «я думаю, що дитина не хоче ділитися іграшками. Можна попросити погратися разом, або обмінятися іграшками. Або можна гратися по черзі»; «дитина забула прибрати іграшки, а щоб бути охайним іграшки слід прибрати».

Достатній рівень (3 бали) самоконтролю показали 46,4 % опитаних дошкільників. Вони частково усвідомлювали свою відповідальність за дії, але після додаткових підказок формували правильних висновки. Додатковими запитання були, наприклад, «як ти думаєш, чому персонаж так вчинив?», «щоб ти зробив / зробила на місці персонажа?», «як можна виправити ситуацію?».

Середній рівень (2 бали) самоконтролю показала значна частина дітей (35,1 %). Вони мали труднощі з самостійним аналізом ситуацій та пошуком причин невдач. Приклади відповідей: Ганна «Іграшка гарна, тому її не хочеться віддавати», Максим «Іграшки самі розкидалися по кімнаті».

Невелика частина дітей (5,1 %) продемонструвати низький рівень самоконтролю. Вони звинувачували в невдачах зовнішні фактори і не брали

на себе відповідальність за свої дії. Наприклад, «дитина сама винна, що її зіштовхнули», «я не повинен прибирати іграшки», «іграшки складають дорослі, а не я. Я тільки граюсь», «це кіт перевернув стакан».

Третій показник діяльнісного компонента діяльнісно-поведінкового критерію – *узгодження своєї дії з партнерами по спільній діяльності, виходити з конфлікту з найменшою затратою зусиль*. Нами було проведено методику «Малюємо разом».

Мета: визначити рівень вміння дитини узгоджувати свої дії з партнером спільній діяльності.

Інструкція: гра проводиться з групою дітей.

Процедура виконання: за допомогою лічилки поділити дітей на пари та запропонувати кожній парі намалювати «Дари осені» («Зимові розваги», «Новорічні подарунки» тощо), але що саме будуть малювати, дошкільники повинні домовитися вдвох, розподілити самотійно обов'язки та виконати роботу.

Критерії оцінювання:

4 бали - високий рівень (у спільній діяльності дитина вміє домовлятися, узгоджувати дії з партнером, володіє навичками толерантної поведінки, зіставляє свою позицію з позицією товариша, доводить розпочату справу до кінця);

3 бали - достатній рівень (дитина намагається узгоджувати свої дії з партнером по спільній діяльності, в співпраці з товаришем поводить мирнолюбно, при виникненні спірної ситуації за допомогою звертається до дорослого, розпочату роботу намагається допрацювати);

2 бали - середній рівень (дошкільник відчуває труднощі при необхідності домовлятися, узгоджувати дії з партнером при виконанні спільної діяльності, залучає до розподілу обов'язків дорослого, розпочата робота зазвичай виконується не повністю);

1 бал – низький рівень (дитина відмовляється співпрацювати з однолітком, конфліктує, має свій задум).

Високий рівень спільної партнерської діяльності з однолітками показали 14,2 % дітей вони домовились про тематику малюнка та хто, що буде малювати, 3 бали (достатній рівень) показали 35,1 % діти домовлялися один з одним, але при труднощах розподілу обов'язків запитували допомоги у вихователя, середній рівень показали значна частина дошкільників 41,5%, діти виконували всі завдання та малюнки виключно чекаючи на вказівку вихователя, і низький рівень показали 9,2 % дітей, які відмовились виконувати завдання у парах.

Результати дослідження другого критерію – діяльнісно-поведінковий – представлено в таблиці 2.2

Таблиця 2.4

Рівні виявлення за другим діяльнісно-поведінковим критерієм

Група	Кількість дітей	Рівні			
		Високий	Достатній	Середній	Низький
ЕГ	97	21,6% (21 особа)	32,9 % (32 особи)	40,2 % (39 осіб)	5,1 % (5 осіб)
КГ	83	22,8 % (19 осіб)	31,3 % (26 осіб)	36,1% (30 осіб)	9,6 % (8 осіб)
Узагальнений відсоток	180	22,2 %	32,1 %	38,2 %	7,3 %

Як видно з таблиці, високий рівень виявили 21,6 % ЕГ дітей та 22,8 % КГ, достатній рівень – 32,9 % ЕГ та 31,3 % КГ, середній рівень – 40,2 % ЕГ та 36,1 % КГ, низький рівень – у 5,1 % ЕГ та 9,6 % КГ

Проаналізуємо результати першого показника когнітивного компонента когнітивно-мовленнєвого критерію – *виявлення інтересу до позитивного ставлення до української мови як державної*.

Завдання. «Спілкуємося про українське».

Мета: виявити інтерес до позитивного ставлення до української мови

Інструкція: проводиться індивідуально.

Процедура виконання: дитині пропонується відповісти на питання:

1. Яке місто є столицею України?
2. Назви предмети, які для тебе символізують Україну?
3. Чому ми говоримо українською мовою?
4. Які казки ти любиш слухати українською?
5. Чи знаєш ти українські слова, які звучать красиво?
6. Які українські свята ти знаєш? Які пісні співають на цих святах?
7. Як ти думаєш, чому важливо берегти нашу українську мову?
8. Які українські свята ти знаєш? Які пісні співають на цих святах?

Критерії оцінювання:

4 бали – високий рівень (дитина бере участь в розмові і проявляє глибокий інтерес до теми; самостійно відповідає; демонструє знання в літературі, музиці, святах; проявляє творчість та оригінальність).

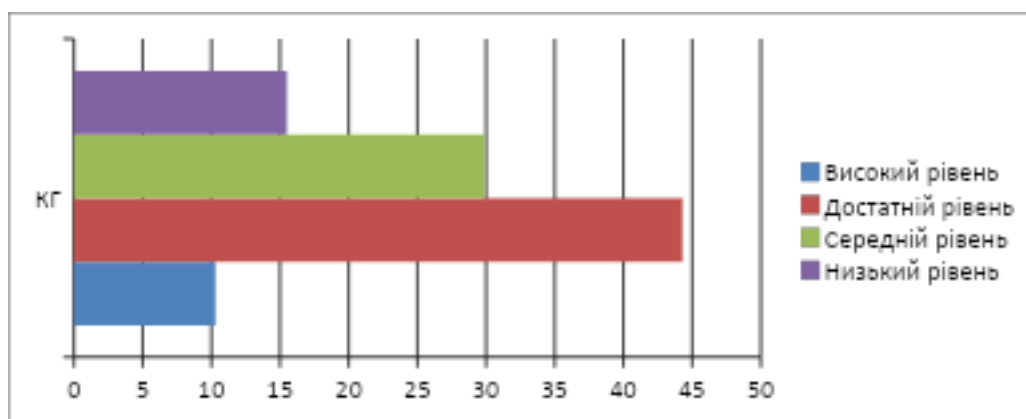
3 бали – достатній рівень (дитина бере участь в розмові і виявляє інтерес до теми; відповідає з допомогою дорослого; знає декілька українських пісень, казок або свят; розуміє важливість української мови).

2 бали – середній рівень (дитина відповідає на запитання, але потребує допомоги дорослого; знає українські слова або фрази; має загальне уявлення про українську мову; потребує постійної допомоги дорослого).

1 бал – низький рівень (дитина не проявляє активність, не цікавиться темою бесіди, відповідає неохоче; має обмежені знання про українську мову; потребує значної допомоги дорослого).

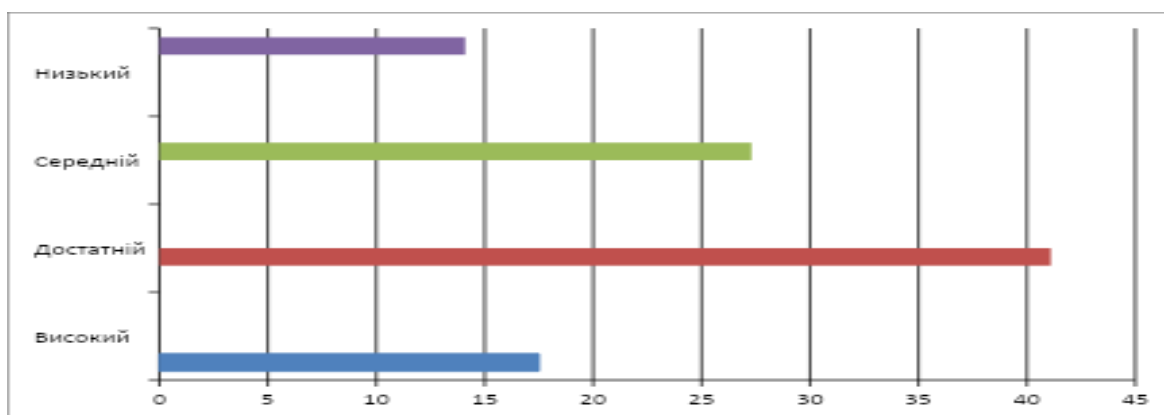
Діаграма 2.1

Результати обстеження за методикою «Спілкуємося про українське»
контрольна група

Діаграма 2.2

Результати обстеження за методикою «Спілкуємось про українське»
експериментальна група

Другим показником когнітивного компонента когнітивно-мовленнєвого критерію визначено *прагнення до вільного спілкування з іншими дітьми і дорослими українською мовою.*

Методика «Вгадай слово».

Мета: оцінювання рівня вміння дитини розрізняти рідну та чужу мови, виявлення інтересу до української мови, прагнення нею спілкуватися.

Матеріал: предметні картинки за тематикою: овочі, звірі, комахи, кольори.

Інструкція: проводиться індивідуально.

Процедура виконання: дитині викладають предметні картинки з зображеннями овочів, звірів, комах, кольорів. Вона їх роздивляється та отримує інструкцію. «Подивися уважно на картинки. Ти всі малюнки розумієш? Давай пограємося в таку цікаву гру – я буду називати слово, а ти будеш шукати малюнки, які відносяться до нього».

Вихователь називає узагальнююче слово, а дитина демонструє картки з зображенням об'єктів даної групи. У ході дослідження вихователь називає слово на іноземній мові та оцінює реакцію дитини. Якщо дитина виявляє інтерес, то вихователь показує картки з зображеннями названої групи, а дитина вгадує значення іноземного слова.

Критерії оцінювання:

4 бали – високий рівень (дитина розгубилася, коли почула іноземне слово, перепитала та зробила висновок, що це чужа мова, але їй цікаве його значення вона просить пояснень вихователя При виконанні завдання впізнає слова);

3 бали – достатній рівень (дитина розгубилася, коли почула іноземне слово перепитала та зробила висновок, що вона його не знає, їй цікаве його значення і вона просить пояснень у вихователя. При виконанні завдання робить помилки);

2 бали – середній рівень (дитина розгубилася, коли почула іноземне слово, перепитала та зробила висновок, що вона його не знає, їй не цікаве його значення, гру продовжувати не хоче);

1 бал – низький рівень (виконання завдання здійснюється разом з вихователем, завдання не цікаве для дитини).

Високий рівень показали 31,2 % дітей передшкільного віку, діти з цікавістю запитували значення слова у вихователя і відразу сказали, що це не українська мова, і виявили бажання грати далі, достатній рівень у 39,1 % дітей діти з цікавістю віднесли до слова іноземною мовою гра продовжилася, але дитині важко вдавалося знайти необхідні картинки, достатній рівень виявили у 22,4 % дітей передшкільного віку, діти запитали, що це сказали, що вони цього не знають і гра завершилась так, як дитина не проявляла зацікавленості, низький рівень показали 7,3 % дітей, які не охоче розпочали гру і програвши декілька карток відмовилися брати участь в грі.

Третій показник когнітивного компонента когнітивно-мовленнєвого критерію – *виявлення власного емоційного ставлення до предмета розмови і співрозмовника та корегує його залежно від ситуації спілкування* – перевірили за допомогою бесіди.

Бесіда. «Що ти відчуваєш, мої емоції та почуття?»

Мета: вивчення здатності дитини до рефлексивного означення свого емоційного стану та емоційного передбачення відповідно до конкретної життєвої ситуації.

Матеріал: добірка ситуацій.

Інструкція: проводиться індивідуально.

Процедура виконання: Послухай кілька розповідей і уяви, що вони про тебе. Дай відповіді на запитання:

1. На столі лежать дві нові книги: одна з малюнками, а інша — без малюнків. Яку ти візьмеш? Чому?

2 Як будеш почувати себе, коли тобі на день народження батьки подарують іграшку, про яку ти давно мріяв?

3. Ти вийшов з друзями гуляти на подвір'я. Але біля майданчика ви посварилися. Гірка лише одна, а вам кожному хотілося кататися першому. Як ти зможеш домовитися з другос? Як ти будеш почувати себе при цьому?

4. Ти дуже довго ввечері грався, а зранку не мав бажання вставати, бо не виспався. Твоя мама поспішала по справах, вона тебе, сварила. Як ти почувався при цьому? Що треба робити, щоб і ти, і мама почувалися зранку добре?

5. Ти вирішив допомагати мамі вимити посуд, але чашка, яка так подобалась мамі випадково розбилась. Ти злякався, бо почув, що прийшла мама. Вона побачила розбиту чашку, і це її засмутило. А на тебе розгнівалась. Як ти почувався, коли мама засмутилася? Чому мама розсердилася, коли побачила, що ти ховаєшся? Що неправильно ти зробив? Придумай, як могло бути інакше, як треба було б вчинити».

Критерії оцінювання:

4 бали - високий рівень (адекватне сприймання емоціогенної ситуації, рефлексивність емоційного стану відповідно до ситуації, виявлення емпатії при розв'язанні емоційного конфлікту);

3 бали — достатній рівень (сприймання емоціогенної ситуації з частковою рефлексивністю емоційного стану до відповідної ситуації; присутнє передбачення дітьми наслідків своїх учинків для інших);

2 бали - середній рівень (сприймання емоціогенної ситуації з частковою рефлексивністю емоційного стану до відповідної ситуації; передбачення дітьми наслідків своїх учинків для інших відсутнє);

1 бал - низький рівень (неадекватне сприймання емоціогенної ситуації, відсутність рефлексивності емоційного стану до відповідної ситуації та здатності до емоційного передбачення).

Високий рівень було виявлено в 14,3 % дітей, діти змогли описати свої емоції та почуття стосовно викладених ситуацій. Достатній рівень показали 31,7 % дітей, діти описували свої почуття та ймовірні дії, але не на всі викладені ситуації, середній рівень показали 38,9 % діти намагались висловити словесно свої почуття, але чекали підказки від вихователя, низький рівень показали 15,1 % дітей, які не змогли описати свої емоції, а деякі взагалі відмовилися говорити.

Таблиця 2.5

Рівні виявлення за третім когнітивно-мовленнєвим критерієм

Група	Кількість дітей	Рівні				
		Високий	Достатній	Середній		Низький
ЕГ	97	17,5 % (17 осіб)	31,9 % (31 особа)	42,2 % (41 особа)		8,2 % (8 осіб)
КГ	83	16,8 % (14 осіб)	34,9 % (29 осіб)	30,1 % (25 осіб)		18 % (15 осіб)
Узагальнений відсоток		180	17,1 %	33,4 %	36,2	13,1 %

Як видно з таблиці, високий рівень виявили 17,5 % ЕГ та 16,8 % КГ, достатній рівень виявили 31,9 % ЕГ та 34,9 % КГ, середній рівень мають 42,2 % ЕГ та 30,1 % КГ та низький рівень виявлено у 8,2 % ЕГ та 18 % КГ.

Таким чином, підсумувавши вищевказане вбачаємо за необхідне експериментально перевірити ефективність педагогічних умов формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку в ЗДО.

2.2. Реалізація педагогічних умов формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку

Подальшим етапом педагогічного дослідження став формувальний експеримент. Зважаючи на результати констатувального етапу, де переважають достатній, середній і низький рівні, було сформовано мету формувального експерименту – удосконалити процес формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку через взаємодію всіх учасників освітнього процесу (вихователів, батьків, дітей).

На організаційному етапі було проведено роботу з вихователями, які брали участь в експерименті; для цих педагогів було проведено вебінар на тему: «Національно-мовленнєва особистість в освітньому просторі ЗДО», спрямований на підвищення їхньої професійної компетентності. Проведена робота дозволила педагогам поповнити і поглибити знання щодо ключових понять теми; підвищити фахову компетентність, ознайомитися із шляхами формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку.

Проведена консультація для педагогів, де наголошувалась необхідність впровадженні в ЗДО педагогічних умов, важливо аби вихователі оперували поняттями «мовленнєва особистість», «національно-мовленнєва особистість», «мовна особистість», в своїй освітній діяльності, необхідно аби педагоги розуміли значущість та необхідність формування національно-мовленнєвої особистості дітей. Наприклад, онлайн консультація на тему

«Поняттєво-категоріальний апарат дослідження національно-мовленнєвої особистості».

Також у роботі було враховані такі нормативні документи, як: стандарт дошкільної освіти, освітні державні програми розвитку дошкільників, які використовуються в групах, вікова група дітей, матеріально-технічні, психолого-педагогічні вимоги, насичення освітнього простору (Додаток Ж), втілення мовленнєвого розвивального середовища в природному оточенні (рослини притаманні нашій місцевості, українські назви рослин, рослини символи тощо), в предметному середовищі (дидактичні ігри, художні твори, картини, тощо), середовище вихованців (робота з батьками, створення вдома атмосфери, яка сприятиме розвитку мовленнєвої особистості).

Педагогічні працівники брали участь у спільному міському проєкті «Формування національно-мовленнєвої особистості дитини передшкільного віку» з метою наукового обґрунтування основних теоретичних та практичних компонентів формування національно-мовленнєвої особистості.

Розвивальне мовленнєве середовище – це умови у закладі, що сприяють розвитку мовлення, комунікації та взаємодії серед дітей. Таке середовище передбачає активне використання різноманітних ресурсів і методів навчання для досягнення максимальних результатів у мовленнєвому розвитку.

Створення в ЗДО спеціального розвивального мовленнєвого середовища сприяє формуванню функціональних осередків у групових кімнатах та на ігрових майданчиках, де розміщують матеріали для стимулювання мовленнєвого розвитку дітей. Такі простори мають бути головним чином орієнтовані на практичну діяльність, що сприяє життєвому зростанню дошкільників, а також розвитку їх фізичних та психічних можливостей [15].

Для створення такого середовища вихователям важливо знати функції ігрових матеріалів, уміти організовувати групові ігротеки та розподіляти їх

на осередки (або куточки), враховуючи вікові особливості дітей, рівень знань, а також правильно комплектувати ігрові осередки. Середовище повинно містити як знайомі дитячі речі, так і нові, незнайомі об'єкти, що спонукають до пізнання. При доповненні обладнання вихователі повинні дотримуватися принципу поступового ускладнення: нові іграшки вводять у групи відповідно до програмних вимог і рівня знань дітей, щоб гра з ними викликала захоплення та додаткову пізнавальну активність. Різноманіття тем, підвищує інформаційну насиченість середовища, яке повинно регулярно оновлюватися, змінюватися і легко переміщуватися між зонами.

Ключовою умовою створення будь-якого розвивального середовища у дошкільному закладі є орієнтація на особистісно-орієнтовану модель взаємодії педагогів і дітей [15]. Метою освіти є формування гармонійної, всебічно розвиненої особистості, а завданням педагога – задовольнити природні нахили та потреби дитини. Ігрове чи предметне середовище для дошкільників має бути насиченим і невичерпним ресурсом для пізнання, де основну роль відіграє діяльність з практичною метою, через яку малюк знайомиться з реальними предметами і явищами, усвідомлюючи їх взаємозв'язки.

Отже, було проведено низку семінарів для вихователів і надано методичні рекомендації з метою формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку. Серед тем семінарів були такі: «Функції ігрових матеріалів в ЗДО», «Організація групової ігроттеки згідно вікових особливостей», «Основні особливості створення розвивального середовища».

Важливим елементом є принцип взаємодії, який реалізується через створення доброзичливої атмосфери в колективі та партнерського спілкування між педагогами і дітьми. Обладнання групової кімнати меблями різної висоти дозволяє як вихователям, так і дітям легко адаптуватися до спільного простору, що сприяє розвитку їхньої наполегливості, ініціативності і вмінню вирішувати завдання різного рівня складності.

Принцип динамічності означає, що середовище змінюється з урахуванням віку, індивідуальних особливостей дітей, часу та навчальних тем. Дітям надається можливість самостійно змінювати простір, доповнюючи його цікавими речами з дому, наприклад, альбомами чи власноруч зробленими виробами. Завдання вихователя – зберігати цілісність середовища, не перевантажуючи його надлишком атрибутів, і сприяти їх раціональному використанню.

Створення емоційного комфорту забезпечується за допомогою елементів, що надають простору домашній затишок – репродукцій картин, живих і штучних квітів, квіткових композицій, рослинних символів України, настінних керамічних тарілок і орнаментів. Принцип естетичності реалізується через правильний підбір ігрового обладнання за кольорами, формою, розмірами та оптимальним розміщенням, що сприяє розвитку художнього смаку у дітей.

Також важливо, щоб середовище відображало реальні життєві умови – воно має відповідати сучасним соціокультурним вимогам, бути обладнане сучасними технологічними аналогами і художніми засобами з урахуванням етнічних, культурних і побутових особливостей дітей. Врахування вікових особливостей [11] полягає в тому, що матеріали, рекомендовані для використання, повинні відповідати віку дітей і правильно розміщуватись у куточках. Оскільки дитячий розвиток постійно прогресує, іграшки та обладнання також мають розвиватися у цьому напрямку.

Отже, розвивальне мовленнєве середовище – це динамічний простір, який відповідає руховим та пізнавальним потребам кожної дитини, сприяє організації груп, що враховують індивідуальні можливості дітей, і надає їм можливість через різноманітні види діяльності глибше пізнати навколишній світ [8].

Середовищний підхід досліджували Т. Андрущенко, А. Баль, О. Кононко, О. Кошіль, К. Крутій, К. Приходченко, Г. Тарасенко та інші, зміст даного середовища, вважаємо, має задовольняти потреби дошкільників,

стимулювати їх до активної діяльності, дослідження, творчості та саморозвитку. Правильно організоване середовище стає для дитини лабораторією, де вона може експериментувати, робити відкриття і розвивати свої здібності. Для оснащення розвивального мовленнєвого середовища, спрямованого на формування національно-мовленнєвої особистості дітей старшого дошкільного віку, нами запропоновано закладам дошкільної освіти створити осередки з різноманітною дитячою літературою, з яскравими ілюстраціями та великим шрифтом [11]. Оснащення в закладах освіти куточку книги, де використана рекомендована програмою література, при виборі літератури особливу увагу звернути на ілюстрації, які мають якнайбільше відповідати реальній дійсності.

Читання казок, вивчення загадок, прислів'їв та приказок є важливим елементом формування національно-мовленнєвої особистості, саме там закладена мудрість поколінь українського народу. Для педагогів ЗДО були проведені онлайн зустрічі, де вони отримали конкретні поради; проводилися онлайн консультації, рубрики «питання-відповідь» з питання покращення розвивального мовленнєвого середовища. На сучасному етапі саме онлайн зустрічі вважаємо найбільш ефективними, оскільки можемо охопити більшу кількість вихователів та перейшовши безпечно в безпечне місце працювати під час повітряної тривоги. Наприклад, однією із рекомендацій вихователям було збільшити використовувати українські народні казки, вірші та оповідання українських письменників та поетів, адже саме казка допомагає розуміти в дошкільному віці життєві істини, дошкільники переймаються настроєм та переживаннями героїв, у них формується розуміння, що добре, а що погано. У процесі обговорення казки дошкільники йдуть до висновку, як саме вони вчинили в тій чи тій ситуації, спираючись на досвід казкового героя, а використовуючи українську літературу, в яку закладений досвід поколінь саме нашого народу, ми тим самим і приєднуємось до нашої мудрості поколінь, ментальності, переймаємо набутий досвід нащадків. Спираючись на те, що наше суспільство активно розвивається, вже з

передшкільного віку вихованці ЗДО користуються електронними пристроями і цього вимагають реалії сьогодення, оскільки значна кількість занять проводиться онлайн, вдома майже вся інформація міститься в гаджетах, розуміємо, що саме в ЗДО дитина має мати змогу ознайомитися з друкованою книгою, що є невичерпним джерелом мудрості сприяє мовленнєвому, пізнавальному та естетичному розвитку.

Серед рекомендованих до використання в роботі такі українські казки: «Пан Коцький», «Котигорошко», «Коза-дереза», «Кривенька Качечка», «Цап та Баран», «Лисичка-сестричка та вовк-панібрат», «Казка про зажерливу бабу» тощо. Це і авторські оповідання та казки В. Сухомлинського, вірші О. Пчілки («Весняні квіти», «Іди іди дощику», «Кіт-воркіт»), Н. Забіли («Андрійко-школяр», «Дві білки», «Про маму»), Т. Шевченка («Тече вода з-під явора», «Садок вишневий коли хати», «Світає..»), З. Мензатюк («Загадки про рослини», «Великодні казки», ілюстровані казки «Ярмарок», «Як автобус мандрував»), Л. Костенко («Мурашки думають про зиму», «Бузиновий Цар», «Заячий карнавал»). Важливим елементом є і проведення інтегрованих занять присвячених річниці пам'яті відомих українських діячів «Т. Г. Шевченко – український письменник і поет», «Леся Українка – відома українська поетеса», а в розвивальному середовищі вважаємо за доцільне містити портрети відомих поетів та їх твори.

Також важливим елементом розвивального мовленнєвого середовища є виставки робіт народних майстрів, використання української народної іграшки, за можливості оформлення міні-світлиці, присвяченої Петриківському розписові, що є окрасою нашого регіону, це і дитячі картини відомих українських художників, описуючи картини, діти розвивають свій словниковий запас, вміння виражати думки, розвивається зв'язне мовлення. Наприклад, картини М. Приймаченко «Чарівний птах», «Квіти», «Звір гуляє», «Лісовий павич», К. Білокур: «Натюрморт з хлібом», «Сніданок», «Жоржини», «Квіти і виноград», «Квіти за тином», «Богданівські яблука», «Кавун. Морква. Квіти» тощо. Картини чи елементи в інтер'єрі, прикрашені

петриківським орнаментом, зразки української іграшки «Лялька-мотанка», як оберіг, рекомендували використовувати й українську народну пісню - це і календарно-обрядові пісні, жартівливі пісні, колискові пісні, використання в ЗДО колядок та щедрівок, веснянок, обжинкових пісень, перед початком денного сну радили вмикати українську колискову, наприклад, «Котику-сіренький», «Ходить сон коло вікон» тощо.

В ігровому осередку передбачили використання різних ігор, які були б спрямовані на розвиток словникового запасу, звукової культури мовлення, граматичної правильності, зв'язного мовлення, розмовного мовлення, розвивали уміння висловлювати думки. Серед дидактичних ігор, такими іграми є дидактична гра «Скажи лагідно», «Вірно чи невірно», «Скажи навпаки», «Підбери риму», «Продовжи речення» тощо. Також нами були використані настільні ігри «Знайди зайве», «Моя Україна», «Склади речення за картинкою», сюжетно-рольові ігри «У бібліотеці», «Вихідний у кав'ярні», театралізовані вистави за українськими народними казками «Пан Коцький», «Лисиця та Журавель». Народні ігри передають традиції українського народу, проведення бесід на таку тематику «Мова рідна», «Своє, чуже», «Мова – наш скарб», «До Дня Писемності» розширюють знання про українську мову, виховують в дітей бажання спілкуватися рідною мовою, розвивають літературну вимову дітей, зв'язне мовлення.

Веб-квести є новою інтерактивною формою навчання, їх активно потрібно використовувати і задля формування національно-мовленнєвої особистості. Використання веб квесту як сучасного засобу формування національно-мовленнєвої особистості, поглиблює знання дітей з історії рідного краю, сприяє засвоєнню освітніх матеріалів передбачених національно-мовленнєвою компетентністю. Виховуючи у дошкільників любов до рідного краю, мови, ми формуємо гідне майбутнє нашого народу. Наприклад, створення таких веб-квестів, як «Творчість Т. Шевченка», «У пошуках скарбів», «Складемо речення», «Спіймаємо звук», «Хатина народних скарбів», «Символи України» [6].

Таким чином відбувалася реалізація першої педагогічної умови – *створення у закладі дошкільної освіти розвивального мовленнєвого середовища, спрямованого на формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку.*

Реалізуючи другу педагогічну умову – *взаємозв'язок (інтерація) мовленнєвої (лексичної, діалогічної, монологічної), ігрової діяльності дітей передшкільного віку.* Освітній процес має бути орієнтований на розвиток кожної дитини як особистості, формування у дошкільників основних компетентностей та заохочення до активної діяльності. Інтеграція різних видів діяльності (ігрової, мовленнєвої, пізнавальної, дослідницької, рухової, творчої) сприяє всебічному розвитку дитини. Інтегрований підхід у дошкільній освіті дозволяє об'єднати різні напрями розвитку дошкільника і в різних видах діяльності сприйняти світ як єдине ціле. Розв'язуючи різні знання, дошкільники краще розуміють їхню сутність і можуть застосовувати їх у різних ситуаціях. Даний підхід досліджували Г. Беленька, А. Богуш, Н. Гавриш, Л. Зайцева, І. Кіндрат, О. Кононко, К. Крутій, М. Прокоф'єва, Т. Піроженко, С. Якименко та інші.

Згідно діяльнісно-особистісної концепції виховання ефективним є виховання, коли дитина бере участь у різноманітних видах діяльності і здобуває соціальний досвід завдяки ефективному стимулюванню педагогом її активності в цій діяльності [2, с. 98]. Аналіз діяльнісного підходу здійснювали І. Бех, О. Висоцька, Л. Долинська, Г. Іванюк, З. Огороднійчук, О. Пометун, О. Скрипченко, С. Якиманська та інші.

Особистісно орієнтований підхід передбачає, центром освітнього процесу є дитина зі своїми потребами, інтересами та темпами розвитку. Підхід сприяє розвитку самостійності, ініціативності та відповідальності у дітей, дошкільник може бути активним учасником виховання та розвитку. Вони вчаться приймати рішення, оцінювати свої дії і нести за них відповідальність. Також особистісно орієнтований підхід допомагає навчитися дітям взаємодіяти з дорослими та однолітками, розвиває соціальні

навички, емпатію та толерантність. Вирішенням проблеми застосування займалися І. Бех, З. Жигаль, І. Луценко, В. Рибалка та інші.

Центром дошкільної освіти має бути дитина, тому важливо також урахувати індивідуальні особливості дошкільників. Формування особистості відбувається через навчання, яке є активним процесом, і передбачає взаємодію з іншими людьми. Педагог, створюючи відповідні умови, спонукає здобувача освіти до самостійної діяльності, спрямованої на розв'язання програмових завдань. Саме у процесі такої діяльності формується особистість дитини, розвиваються його пізнавальні здібності, творчість та інші важливі якості особистості.

У другій умові використано два поняття «інтерація» та «інтеграція», які часто використовуються разом, оскільки описують процеси взаємодії. На відміну від інтеграції, інтерація передбачає постійне глибоке взаємопроникнення різних видів діяльності. Зокрема, зв'язок мовленнєвої (лексичної, діалогічної, монологічної), ігрової діяльності дітей передшкільного віку сприятиме формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку та національно-мовленнєвої компетентності.

Досягали цього результату в груповій роботі дітей. Так, було використано мовленнєві ігри та вправи для формування зв'язного мовлення, діалогічного та монологічного мовлення: «Склади слово», «Доповни вірш», «Здогадайся», «Назви зайве», «Давай познайомимось», «Складемо розповідь за картинками», настільно-друковані ігри, наприклад, «Склади речення за картинкою», ігри на підбір синонімів та антонімів, ігри з віршованими рядками, які можна використовувати і під час спеціально організованих освітніх занять з розвитку мовлення так і безпосередньо в ігровій діяльності з дітьми. Проведені мовленнєві заняття онлайн та офлайн. Наприклад, інтегроване заняття «Україна дивує», «Мова рідна-слово рідне», «Без верби та калини немає України» (Додатки Г, Г, Д).

Інтегроване заняття «Без верби та калини немає України».

Мета: ознайомити дітей із народною символікою – калиною та вербою, їх значенням; розвивати мовлення, пам'ять, творчі здібності ;

Матеріал до заняття: аудіо запис «Плаче дівчинка», грона калини з кольорового паперу, на яких зображено цифри від 1 до 10, пазли «Мапа України», коректурна таблиця «Символи України», лего цеглинки, квадратні аркуші паперу та набори квітів за кількістю дітей, смужки із зображеннями квітів, зображення вишиванок, набір на кожні дитину для заняття квілінгом.

Інтегроване заняття «Мова рідна – слово рідне».

Мета: навчити дітей розуміти рідну мову; формувати поняття, що «мова – наш скарб». Розширювати знання дітей про красу і багатство української мови. Виховувати почуття національної гідності. Розвивати логічне та творче мислення. Виховувати любов до рідної мови, рідного краю, його традиції, почуття поваги до всього свого, українського, бажання розмовляти рідною мовою.

Матеріал до заняття: аудіозапис звуків природи, гімн України, дидактична гра «Вірно не вірно».

Інтегроване заняття для старших дошкільнят « Україна дивує».

Мета: виховання у дітей національної свідомості та людської гідності, відродження їх духовних інстинктів, формування якостей громадянина української нації. Формувати знання про українську національну та народну символіку. Підвищувати інтерес до поглибленого вивчення історико-культурної спадщини українського народу. Виховувати глибоку повагу та любов до своєї країни.

Матеріал: лего-цеглинки, дидактична гра «Мапа України», коректурна таблиця «Хліб», «Заплети віночок» (математична), грона калини, вирізані з паперу з цифрами від 1 до 10, гра прищіпках «Ремесла України», аудіо запис українських пісень, сорочки, рушники, олівці та папір А 4 за кількістю дітей для малювання.

Впровадивши в освітній процес ЗДО вищевказані заняття, мовленнєві вправи, ігри можемо спостерігати підвищення рівня розвитку дошкільників експериментальної групи.

Третя педагогічна умова формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку – *партнерську взаємодію педагогів і батьків з метою формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку*. В житті кожної дитини батьки мають велике значення та вплив на її розвиток. Саме в родині дитина отримує перші знання про навколишній світ, пізнає перші правила поведінки, «можна» / «не можна», «хочу», «буду», закладаються основи майбутніх успіхів і невдач. Регулярне спілкування з батьками відразу після народження допомагає дитині повноцінно розвиватися, у той же час закладаються передумови розвитку пізнавального інтересу та діяльності. Згодом формується і розширюється пасивний та активний словник, формується мислення, дитина вчиться формулювати думки. Спільна діяльність та заняття зміцнюють емоційний зв'язок між батьками і дітьми. Така ситуація взаємодії повинна зберігатися й після того, як дитина почне відвідувати дошкільний заклад. У нормативних документах, БКДО [1], освітніх державних програмах розвитку дошкільників, Концепції освіти дітей раннього та дошкільного віку наголошується на важливості участі батьків для особистісного розвитку. Законодавство України закріплює первинну відповідальність батьків за виховання, навчання та здоров'я дітей, а заклад освіти доповнює і підтримує цей процес. Активна участь батьків у освітньому процесі дошкільного закладу свідчить про розуміння того, що виховання дитини є спільним завданням сім'ї та суспільства. Вважаємо, що при партнерській взаємодії, при об'єднанні зусиль, знань та досвіду, при обміні інформацією, ресурсами виховає у дітей довіру, взаємоповагу, готовність до співпраці, сформує її особистість.

Визначена умова формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку в роботі реалізувалась наступним чином. Був

проведений родинний конкурс малюнків «Україна – моя Батьківщина», проводились батьківські збори в дистанційному форматі та офлайн присвячені темі: «Формування національно-мовленнєвої особистості». Батьки приєднувалися до онлайн заняття, присвяченого національно-мовленнєвому розвитку, виготовлення пам'ятки для батьків з питань формування національно-мовленнєвої особистості, залучали батьків до виготовлення сімейного альбому «Ми – родина українського народу» (Додаток Є).

Для роботи з батьками рекомендуємо проводити батьківські збори в онлайн форматі, саме так з важливою інформацією ознайомиться більша частина батьків, можемо надіслати опитування і безпосередньо онлайн пройти його вирішивши всі незрозумілі запитання, можемо всі разом переглянути рекомендований вебінар, важливим елементом є залучення батьків до участі в відкритому онлайн занятті, наприклад, до заняття виготувити картину з елементами українського орнаменту, а на занятті представити свою поробку разом із мамою чи татом, вивчити вірш разом з батькам, разом з мамою пройти вебквест чи виконати завдання в онлайн грі. Також однією з важливих складових партнерської взаємодії є залучення батьків до спільних свят та розваг, бути активними учасниками дійства, а не звичайними глядачами. Наприклад, до святкового ранку кожна родина готує вдома цікаву сценку чи бажає показати частинку народної казки, чи заспівати українську пісню, чи пропонує приєднатися до народної гри, таким чином, залучаючи батьків до спільної діяльності і створивши сприятливі умови для розвитку мовленнєвої особистості, як у ЗДО так і вдома ми можемо досягти високих результатів.

Реалізація повноцінності освітнього процесу відбувається завдяки комплексному підходу. Комплексність полягає в єдності виховних цілей, завдань, змісту, методів і форм.

За В. Романчиковим, комплексний підхід – це цілісний та дослідницький метод, який передбачає розглядає об'єкта вивчення і практики як єдиного цілого та є основою освітнього процесу [18, с. 136].

Комплексний підхід до виховання є багатофункціональним, оскільки він передбачає, що система освіти повинна базуватися на цілісному розвитку особистості, а не на окремих її аспектах. Всебічний розвиток досягається шляхом системного виконання виховних завдань. Ефективний розвиток стає можливим завдяки єдності та взаємозв'язку всіх напрямів виховання. А результативність підходу обумовлена здатністю вирішувати різноманітні завдання.

Сучасні технології виховання здійснюють основні функції комплексного підходу шляхом:

1. Впливу на дітей, їх поведінку, свідомість та почуття;
2. Поєднання зовнішнього й внутрішнього впливу виховання;
3. Єдність у вихованні: сім'ї, ЗДО та інших соціальних інститутів;
4. Використання тих завдань, які будуть розвивати основні компетентності дитини.
5. Системне і взаємопов'язане використання всіх компонентів виховання [11, с. 496-497].

Комплексний підхід є обов'язковою вимогою змісту дошкільної освіти, у зв'язку з цим потрібно розкрити значення поняття формування.

«Формування особистості – процес і результат розвитку та становлення особистості під впливом зовнішніх обставин, як-от: виховання, навчання, соціальне середовище» [19, с. 198].

Підтримуємо думку психолога Г. Костюка, щодо впливу виховання і навчання на формування і розвиток особистості дитини. На думку вченого, дитина шляхом навчання формує свою особистість, оволодіваючи культурним та духовним потенціалом людства. Крім організованих занять, формування особистості відбувається і в процесі гри, спілкування, в щоденних життєвих ситуаціях. Навчання – це фундамент готовності дитини

до життя, підготовка до генерації власних цінностей та матеріальних винаходів для себе та громадськості [21].

Таким чином, реалізуючи в практичному досвіді закладів дошкільної освіти розроблені та апробовані педагогічні умови формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку можемо стверджувати, що подані умови є ефективним фактором та рушійною силою для формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку.

2.3. Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи

Після завершення формувального етапу дослідно-експериментальної роботи проводилися контрольні зрізи, методика проведення яких була аналогічною до методики констатувального етапу експерименту.

Діагностичні зрізи здійснювалися за кожним показником відповідно до завдань констатувального експерименту.

Таблиця 2.4

Порівняльна таблиця результатів сформованості національно-мовленнєвої особистості

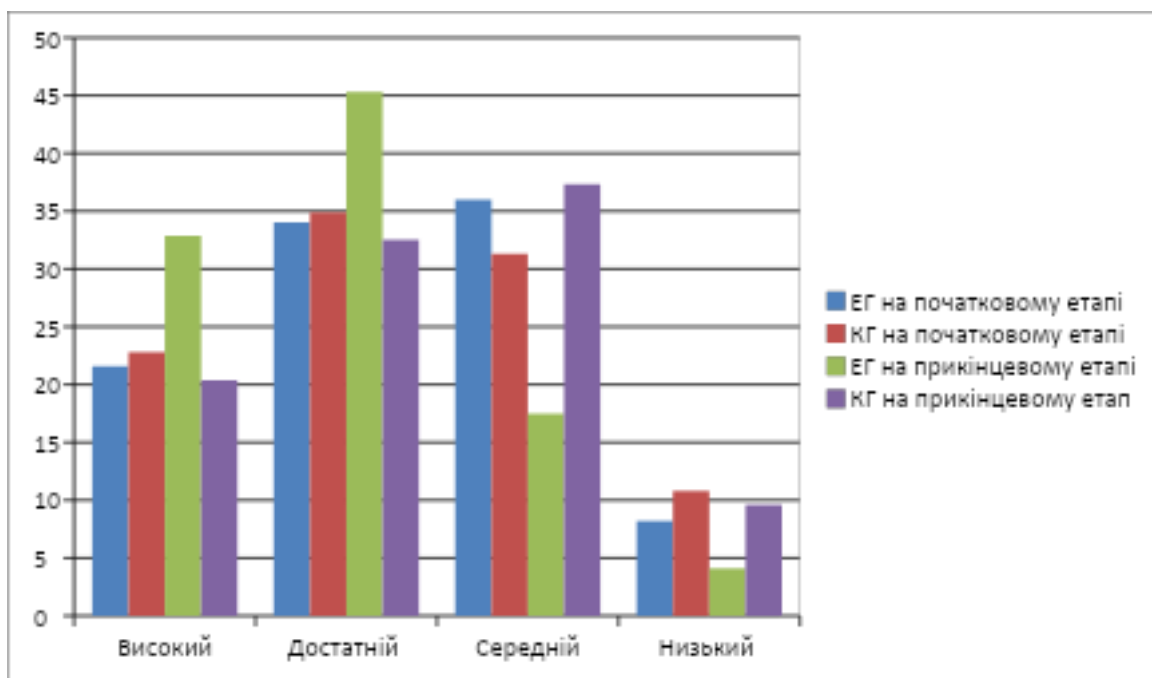
Рівні	ЕГ на початковому етапі	КГ на початковому етапі	ЕГ на кінцевому етапі	КГ на кінцевому етапі
Високий	21,6 % (21 особа)	22,8 % (19 осіб)	32,9 % (32 особи)	20,4 % (17 осіб)
Достатній	34 % (33 особи)	34,9 % (29 осіб)	45,3 % (44 осіб)	32,5 % (27 осіб)
Середній	36 % (35 осіб)	31,3 % (26 осіб)	17,5 % (17 осіб)	37,3 % (31 особа)
Низький	8,2 % (8 осіб)	10,8 % (9 осіб)	4,1 % (4 особи)	9,6 % (8 осіб)

Проаналізуємо отримані результати.

Таблиця 2.4 показує різницю в експериментальній групі порівнюючи результати на початковому етапі експерименту та на кінцевому етапі експериментального дослідження, де видно збільшення кількості дітей високого рівня ЕГ на початковому етапі дослідження мала 21,6 % дітей високого рівня, на кінцевому етапі показники ЕГ зросли до 32,9 %, достатній рівень на початковому етапі складали 34 % дітей, на кінцевому етапі стало 45,3 %, дітей середнього рівня в ЕГ було 36 %, а стало 17,5 %, дітей низького рівня було 8,2 %, а стало 4,1 %. У КГ теж маємо позитивні зміни, але не такі значні. Так, дітей передшкільного віку в КГ високого рівня було 22,8 %, а стало 20,4 %, достатнього рівня було 34,9 %, стало 32,5 %, середнього рівня – 31,3 %, а стало 37,3 %, низького рівня – 10,8 %, а стало 9,6 %. Представимо наочно дані експерименту в порівняльній діаграмі 2.3

Діаграма 2.3

Порівняльна діаграма результатів сформованості національно-мовленнєвої особистості дітей ЕГ та КГ на початковому та кінцевому етапі експериментального дослідження

Порівнявши дані ЕГ на початковому та прикінцевому етапі, можемо констатувати, що впроваджена нами методика, педагогічні умови, працюють, перевіримо гіпотезу методом математичної статистики.

Для перевірки достовірності одержаних результатів під час констатувального етапу експерименту було використано розрахунок λ – критерію між двома емпіричними даними (за λ -критерієм Колмогорова-Смирнова).

Висунуто статистичну гіпотезу H_1 : різниця між розподілами контрольної й експериментальної груп достовірна, тобто емпіричний розподіл рівнів досліджуваної підготовленості суттєво відрізняється.

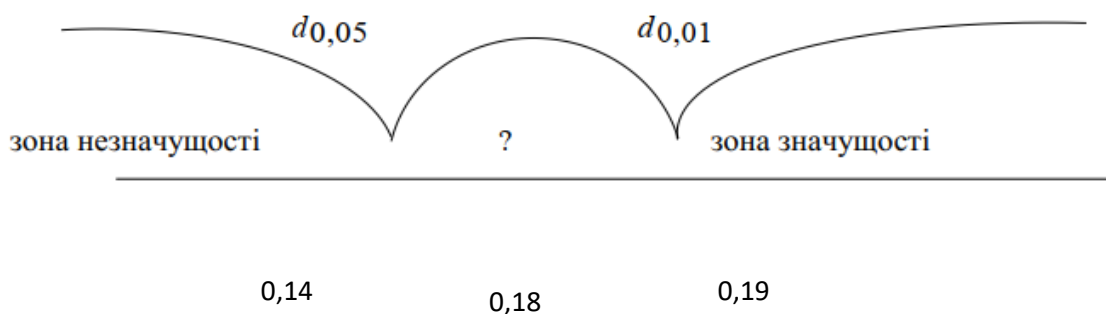
Таблиця 2.6

Розрахунок λ -критерію при зіставленні емпіричних розподілів у контрольній та експериментальній групах за результатами прикінцевого етапу експерименту

Рівні	Емпіричні частоти		Емпіричні частоти		Різниця
	ЕГ	КГ	f ЕГ	f КГ	f ЕГ – f КГ d
Високий	32	17	0,33	0,2	0,13
Достатній	44	27	0,45	0,32	0,13
Середній	17	31	0,18	0,37	0,19
Низький	4	8	0,04	0,11	0,07
Суми	97	83	1	1	

$\lambda_{\text{емп.}} = 0,19$

За таблицею критичних значень $d_{\text{кр}} = 0,14$ (при $p \leq 0,05$) і $d_{\text{кр}} = 0,18$ (при $p \leq 0,01$). Побудуємо «вісь значущості» за результатами прикінцевого етапу експерименту:

Розрахунки критерію λ здійснювалися за формулою:

$$\lambda = d_{max} * \sqrt{\frac{n_1 * n_2}{n_1 + n_2}}$$

Де, d_{max} – максимальна абсолютна різниця; n_1 кількість студентів у контрольній групі; n_2 – кількість студентів в експериментальній групі. За результатами проведених розрахунків одержали:

$$\lambda_{емп} = 0,19 * \sqrt{\frac{83 * 97}{83 + 97}} = 1,27$$

Для рівня статистичної значущості з $p = 0,99$, $\lambda_{кр} = 1,15$. На прикінцевому етапі експерименту було одержано $\lambda_{емп} = 1,27$. Отже, $\lambda_{емп} > \lambda_{кр}$, що підтверджує гіпотезу H_1 .

Отже, на підставі одержаних результатів доходимо висновку щодо ефективності розроблених педагогічних умов, дієвості експериментальної методики та доцільності їх впровадження.

Висновки до другого розділу

У другому розділі експериментально перевірено створені нами педагогічні умови формування національно-мовленнєвої особистості дітей старшого дошкільного віку. Для початку з'ясовано рівень обізнаності вихователів та батьків з поняттями «мовна особистість», «мовленнєва особистість», «національно-мовленнєва особистість», проаналізовано освітні плани роботи вихователів ЗДО, визначавши в яких видах діяльності здійснюється робота над формуванням національно-мовленнєвої особистості.

У другому розділі розроблені критерії та показники формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку: емоційно-ціннісний, діяльнісний, когнітивний. Обрані критерії оцінювання сформованості національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку із відповідними показниками: особистісний, діяльнісно-поведінковий, когнітивно-мовленнєвий. Розроблена схема сформованості національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку, що містить в собі спеціально підібрані: компоненти, критерії, показники, методики. Схарактеризовано та описано рівні сформованості національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку: високий, достатній, середній, низький.

До кожного критерію сформованості методики й застосовуючи їх в освітньому процесі визначено рівні виявлення дітей по кожному критерію. Провівши аналіз показників рівня підготовленості національно-мовленнєвої особистості реалізовано педагогічні умови формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку, що й стало метою формувального етапу цього дослідження.

Перша педагогічна умова – створення у закладі дошкільної освіти розвивального мовленнєвого середовища, спрямованого на формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку. Нами було сформоване власне бачення поняття «розвивальне мовленнєве середовище»,

описані необхідні компоненти вдалого розвивального мовленнєвого середовища ЗДО.

Друга педагогічна умова – взаємозв'язок (інтеракція) мовленнєвої (лексичної, діалогічної, монологічної), ігрової діяльності дітей передшкільного віку. Уточнено, що освітній процес має бути особистісними, спрямованим на розвиток індивідуальності дитини. Поєднання різних видів діяльності сприяє всебічному розвитку дитини. Нами були розроблені інтегровані заняття, рекомендовані мовленнєві ігри та вправи, використовуючи, які в освітньому процесі, здійснюємо ефективну роботу над формуванням національно-мовленнєвої особистості.

Третя умова формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку – партнерська взаємодія педагогів і батьків з метою формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку. Нами були розроблені спеціальні заходи в ЗДО для залучення батьків в освітній процес, адже саме родина є першоджерелом в якому дитина отримує певні знання, пізнає навколишній світ, формує власну світоглядну позицію.

Впровадивши в експериментальній групі спеціально розроблені та рекомендовані заняття та вправи, удосконаливши розвивальне середовище, залучивши батьків в освітній процес ЗДО, в експериментальній групі встановлено, що впровадження експериментальної методики впровадження окреслених педагогічних умов формування національно-мовленнєвої особистості дозволило досягти позитивних змін у дітей експериментальної групи порівняно з контрольною групою.

За результатами проведеного експериментального дослідження видно збільшення кількості дітей високого рівня ЕГ на початковому етапі дослідження мала 21,6 % дітей високого рівня, на кінцевому етапі показники ЕГ зросли до 32,9 %, достатній рівень на початковому етапі складали 34 % дітей, на кінцевому етапі стало 45,3 %, дітей середнього рівня в ЕГ було 36 %, а стало 17,5 %, дітей низького рівня було 8,2 %, а стало 4,1 %. У КГ теж маємо позитивні зміни, але не такі значні, так дітей в КГ високого рівня

було 22,8 %, а стало 20,4 %, дітей достатнього рівня 34,9 %, стало 32,5 %, дітей середнього рівня 31,3 %, а стало 37,3 %, дітей низького рівня 10,8 %, а стало 9,6 %.

Таким чином, враховуючи отримані результати, можемо вважати створені педагогічні умови ефективними і рекомендуємо їх до впровадження в закладах дошкільної освіти.

Список використаних джерел до другого розділу

1. Базовий компонент дошкільної освіти / нова редакція 12.01.2021.
URL : <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti-derzhavnogo-standartu-doshkilnoyi-osviti-nova-redakciya> (дата звернення 01.08.2024).
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997.
3. Калмикова Л. О. Психологія формування мовленнєвої діяльності у дітей дошкільного віку: монографія. Київ : Фенікс, 2008. 497 с.
4. Калмикова Л. О. Формування у дітей старшого дошкільного віку мовленнєвої діяльності: діагностико-розвивальний комплекс : навч.-метод. посіб. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2016. 384 с.
5. Кондратенко Р. В., Олійник В. Ф., Онищенко І. В. Діагностичний супровід розвитку та виховання старших дошкільників : навч. метод. посіб. Кривий Ріг : КПІ, 2015. 224 с.
6. Мигуля В. В. Веб-квест як засіб формування національно-мовленнєвої особистості. Наука та освіта в дослідженнях молодих учених: матеріали V Міжнар.наук.-практ. конф. для студ., аспірантів, докторантів, молод. учених, Харків, 16 трав. 2024 р. Харків, 2024. URL : <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d64252e8-ed7b-47d5-b3fc-1e65e58d1598/content> (дата звернення 08.09.2024).
7. Мигуля В. В. Лінгводидактична модель формування національно-мовленнєвої особистості дитини передшкільного віку. Зб. наукових праць «Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах». 2024. № 97.
8. Мигуля В. В. Створення розвивального мовленнєвого середовища як педагогічна умова формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку. Науковий журнал «Педагогічні науки:теорія та практика»№4(2024).

9. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навч. посіб. 5-е вид., доповн. і переробл. Київ, 2007. 656 с. URL : https://ksuonline.kspu.edu/pluginfile.php/350086/mod_resource/content/1/Педагогіка%20Мойсеюк.pdf (дата звернення 20.03.2024).
10. Моніторинг досягнень дітей дошкільного віку згідно з Базовим компонентом дошкільної освіти : мето. посіб. ; за ред. Н. М. Шаповал, О.М. Кулик, Т.В. Киричук. Вид. 3-тє, зі змін. Тернопіль : Мандрівець, 2021. 184 с.
11. Освітнє середовище закладу дошкільної освіти: технології проєктування : навч.-метод. посіб. / О. Д. Рейпольська та ін.; за ред. О. Д. Рейпольської. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2021. 222 с.
12. Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку / Н. В. Гавриш, та ін.; за ред. Т. О. Піроженко. Київ : Українська академія дитинства, 2017. 80 с. URL: https://vstart.com.ua/files/programa_vpevnenii_start_2017.pdf (дата звернення (15.07.2022)).
13. Пентилюк М. І. Мовна особистість майбутнього вчителя-словесника в контексті професійної підготовки. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*, 2014. Ч.2. С. 290–295.
14. Пентилюк М. І. Формування мовної особистості учня – важлива проблема сучасної лінгводидактики. : зб. наук. праць. Рівне : РЕГІ, 2006.
15. Піроженко Т. О. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільника. Тернопіль : Мандрівець, 2010. 152 с.
16. Психолого-педагогічна діагностика старшого дошкільника напередодні його вступу до школи : метод. посіб.; за ред. Н. В. Намінат, Т. Г. Андрєвої. Кривий Ріг, 2011. 296 с.
17. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О. І. Білан. Вид. 2-ге, зі зм. і дон. Тернопіль : Мандрівець, 2022. 216 с.
18. Романчиков В. І. Основи наукових досліджень : навч. посібн. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 254 с. URL :

https://shron1.chtyvo.org.ua/Romanchykov_Volodymyr/Osnovy_naukovykh_doslidzhen.pdf дата звернення 14.05.2024).

19. Словник-довідник з професійної педагогіки / за ред. А.В. Семенової. Одеса: Пальміра, 2006. С. 198.

20. Трифонова О.С. Формування мовної особистості на різних вікових етапах: монографія / А. М. Богуш, О. С. Трифонова, О. І. Кисельова, Ж. Д. Горіна, М. П. Черкасов; за ред. А. М. Богуш. Одеса: ПНЦ АПН України, 2008. 271 с.

21. Харченко Н. А. Вікові особливості учнів як предмет педагогічної психології у науковій спадщині Г. С. Костюка : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. Київ, 2017. 208 с.

22. Хрипун В. Партнерська взаємодія вчителя й учнів – ключ до саморозвитку успішного педагога. *Рідна школа*. 2010. № 1-2. С. 39-41. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsh_2010_1-2_11 (дата звернення 12.04.2024).

23. Я у Світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років / О. П. Аксьонова та ін. Київ : ТОВ «МЦ ФЕР-Україна», 2019. 488 с. URL : <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/programy-rozvytku-ditey/programma-ya-y-sviti.pdf> (дата звернення 08.04.2024).

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні нами теоретично досліджено і практично розв'язано педагогічні умови формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку. Результати нашого дослідження можемо висвітлити в таких висновках:

1. Шляхом аналізу праць науковців, психологів та філософів проаналізовано поняття «мовна особистість», «мовленнєва особистість». Досліджено поняття «мова» та «мовлення», поняття «комунікації та мови» в освітньому просторі. Виведено поняття «національно-мовленнєва особистість» особистість – це особистість, яка має чітко сформовані світоглядні позиції, ідентифікує себе зі своїм «Я», знає свої права та обов'язки, як громадянина своєї держави, проявляє ініціативу в різних видах діяльності, вміє знаходити способи вирішення різних життєвих задач, має навички партнерської діяльності в тому числі і вирішення конфліктних ситуацій, вільно спілкується українською мовою, веде діалог, грамотно коригує співрозмовника залежно від ситуації, проявляє любов та інтерес до української мови. Розуміє, що саме мова об'єднує минуле з майбутнім й забезпечує вічність існування держави та нації, зберігає нашу ідентичність і розуміння себе.

2. Визначено сутність поняття «умова», «педагогічні умови» доведено, що розвиток національно-мовленнєвої особистості здійснюється якісно та ефективно за умови реалізації та дотримання таких педагогічних умов:

- створення у закладі дошкільної освіти розвивального мовленнєвого середовища, спрямованого на формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку;
- взаємозв'язок (інтерація) мовленнєвої (лексичної, діалогічної, монологічної), ігрової діяльності дітей старшого дошкільного віку;
- партнерська взаємодія педагогів і батьків з метою формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку.

3. Спеціально створені критерії та показники формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку: емоційно-ціннісний, діяльнісний, когнітивний. Підібрані критерії оцінювання сформованості національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку за такими показниками: особистісний, діяльнісно-поведінковий, когнітивно-мовленнєвий. Створена схема сформованості національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку, що охоплює такі складові: компоненти, критерії, показники, методики. Схарактеризовано та описано рівні сформованості національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку: високий, достатній, середній, низький.

4. Практично реалізуючи педагогічні умови формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку в освітньому процесі ЗДО, бачимо, що рівень розвитку дітей ЕГ на початковому етапі дослідження включав: 21,6 % дітей високого рівня, на кінцевому етапі показники ЕГ зросли до 32,9 %, достатній рівень на початковому етапі складали 34 % дітей, на кінцевому етапі стало 45,3 %, дітей середнього рівня в ЕГ було 36 %, а стало 17,5 %, дітей низького рівня було 8,2 %, а стало 4,1 %.

Порівнявши дані ЕГ на початковому та кінцевому етапі, можемо констатувати, що результати нашого теоретичного та практичного дослідження, впроваджена нами методика, педагогічні умови, працюють, бачимо позитивні зміни у ЕГ, це дає обґрунтовані підстави стверджувати, що мету дослідження та завдання дослідження досягнуто, висвітлені наукові винаходи мають важливе значення для теорії та методики дошкільної освіти, можуть бути впроваджені в закладах дошкільної освіти.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у впровадженні педагогічних умов у закладах дошкільної освіти та розробці психологічних умов формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку.

Додаток А

*Анкета на визначення рівня обізнаності вихователів з питань
формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного
віку*

1. Як Ви розумієте поняття «мовна особистість»?

- а. людина, яка вміє висловлювати свої думки і почуття за допомогою мови ;
- б. людина, яка ідентифікує себе з певною мовною спільнотою.

2. Як Ви розумієте поняття «мовленнєва особистість»?

- а. людина, яка виступає творцем мовного середовища;
- б. людина, яка через мову відчуває себе особистістю, яка приналежить до представника певної культури та нації, де мова виступає основою світогляду.

3. Як Ви розумієте поняття «національно-мовленнєва особистість»?

- а. особистість, яка знає мову, культуру, традиції, цінності;
- б. особистість, яка має високий інтелектуальний рівень мовленнєвих знань;
- в. особистість, для якої мова виступає ідентифікатором свідомості та генетичним кодом .

4. Чи використовуєте Ви ці поняття у своїй професійній діяльності?»**5. Як ви розумієте поняття «мовленнєва компетентність»**

- а. набір знань, умінь та навичок, якими має володіти дошкільник;
- б. вміння використовувати мовні засоби в мовленні .

6. Назвіть обов'язкові складові національно-мовленнєвої особистості»:

Продовження додатку А

а. розвинута національно-мовленнєва свідомість й самосвідомість, грамотність, вміння виражати думки рідною мовою;

б. високий рівень знань з української мови та культури.

7. Які умови необхідно створити для формування національно-мовленнєвої особистості дітей дошкільного віку?

а. необхідне спілкування українською мовою у повсякденному житті,

б. використання художнього слова,

в. наявність достатньої кількості дидактичних ігор з даної тематики,

г. комунікативні ігри з дорослим,

ґ. розвивальне мовленнєве середовище,

д. використання різних методів навчання,

є. поєднувати вивчення рідної мови з культурно-національними традиціями та цінностями для формування повноцінної національно-мовленнєвої особистості,

ж. спілкування з однолітками, в родині, в соціумі,

з. Якісна освіта, мотивуючі види діяльності,

и. Національно-культурна освіта для дітей в ЗДО,

к. Активна участь батьків: важливість взаємодії з батьками для підтримки вивчення рідної мови та культурних традицій удома - 5%.

Додаток Б

*Анкета на визначення рівня обізнаності вихователів з питань
формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного
віку*

1. Чи стикалися Ви раніше з поняттями «мовна особистість», «мовленнєва особистість», «національно-мовленнєва особистість»?

а. так

б. ні

2. Як ви розумієте поняття «особистість»?

а. стійка сукупність якостей, що являють собою сформованого індивіда, який з призми власного розвитку здатен освоювати та змінювати світ

б. людина, яка є представником певного суспільства, займається конкретним видом діяльності, усвідомлює своє ставлення до навколишнього світу і наділена певними індивідуально-психологічними відмінностями.

3. Як Ви розумієте поняття «мовна особистість»?

а. людина, яка вміє висловлювати свої думки і почуття за допомогою мови

б. людина, яка ідентифікує себе з певною мовною спільнотою

4. Як Ви розумієте поняття «мовленнєва особистість»?

а. людина, яка виступає творцем мовного середовища

б. людина, яка через мову відчуває себе особистістю, яка приналежить до представника певної культури та нації, де мова виступає основою світогляду.

5. Як Ви розумієте поняття «національно-мовленнєва особистість»?

а. особистість, яка знає мову, культуру, традиції, цінності

б. особистість, яка має високий інтелектуальний рівень мовленнєвих знань

Продовження додатку Б

в. особистість для якої мова виступає ідентифікатором свідомості та генетичним кодом

6. Яку роль, на Вашу думку, відіграє мова в житті дитини?

а. знання мови, важлива складова загального розвитку дитини

б. мова важливий засіб спілкування а. 74%

б. 26%

7. Чи вважаєте Ви важливим розвиток мовленнєвих навичок у дошкільному віці?

а. так

б. ні

8. Чи може мовлення впливати на формування особистості дошкільника?

а. мовлення формує особистість, закладає світоглядні позиції дитини

б. спілкування, комунікація сприяють формуванню особистості дитини

в. не впливає

Додаток В

Бесіда за ілюстраціями «Мої права та обов'язки»

Назва казки	Яке право порушене	Ситуація із казки
1. «Колобок» українська народна казка	Порушення права на життя.	Всі звірі хотіли з'їсти Колобка. (У сучасному житті є багато випадків, коли злочинці позбавляють життя людей, не маючи на це жодного права).
2. «Рукавичка» українська народна казка	Порушення права на житло.	Рукавичка розірвалася від великої кількості мешканців, які забули про те, що житло має бути зручним і безпечним. (Нажаль багато людей проживають в перенаселених гуртожитках без належних умов, оскільки не мають коштів, щоб придбати власне житло).
3. «Півник і двоє мишенят» українська народна казка	Невиконання обов'язку дітей допомагати дорослим.	Мишенята Круть та Верть відмовлялися допомагати Півникові випікати пиріжки. (В наш час є багато випадків, коли вже дорослі діти живуть за рахунок батьків і не хочуть працювати, це є наслідком того, що в дитинстві діти лінуються допомагати батькам і навіть прибрати за собою іграшки).

4. «Котик і Півник» українська народна казка	1. Невиконання обов'язку слухатися дорослих. 2. Порушення права на житло. 3. Порушення права на життя.	1. Півник не послухався Котика і порушив правила безпеки життєдіяльності — озвався до Лисички. 2. Лисичка без дозволу вдерлася через віконечко в чужу хатинку. 3. Вона вкрала Півника, щоб з'їсти його.
5. «Лисичка і Журавель» І. Франко	Порушення правил гостинності, права на харчування.	Лисичка запропонувала Журавлику поїсти кашу з незручного посуду — тарілки. (Гостинний хазяїн завжди дбає, щоб його гостям було добре, зручно, приємно, затишно).
6. «Лисичка-Сестричка і Вовк-Панібрат» українська народна казка	1. Порушення правил гостинності і права на харчування. 2. Порушення права на життя.	1. Лисичка не пригостила Вовка рибкою, не була гостинною хазяйкою. 2. Лисичка обманула Вовка і запропонувала ловити рибу хвостом в ополонці. Хвіст примерз і Вовк його втратив, бо злякався людей, які могли його побити.
7. «Пан Коцький» українська народна казка	Шахрайство, порушення права на життя.	Лисичка задля вигоди залякувала звірів у лісі, мовляв, Пан Коцький їх розірвк.
8. «Івасик-Телесик» українська народна казка	Порушення права на життя.	Змія хотіла з'їсти Телесика.
9. «Коза-Дереза» українська народна казка	Порушення права на житло.	Коза оселилася в хатці Зайчика і не пускала його до оселі.
10. «Дідова дочка й бабина дочка» українська народна казка	Порушення права на сім'ю та захист від психологічного та фізичного насильства.	Баба не любила дідову дочку, вигнала її з хати. Не поважала вона й самого діда.

Вікторина для дошкільнят на закріплення прав дитини

(вихователь читає дітям питання та варіанти відповіді демонструючи ілюстрації)

1. Який злочин проти Дюймовочки вчинили окремі персонажі казки?

А) Розбій;

Б) Викрадення;

В) Вбивство.

2. Який злочин вчинив вовк у казці «Вовк і семеро козенят»?

А) Вбивство;

Б) Шахрайство;

В) Хуліганство.

3. Яке правопорушення скоював Кіт у чоботях?

А) Вбивство;

Б) Шахрайство;

В) Викрадення.

4. Хто з тварин в казці « Колобок» вчинив найбільший злочин?

А) Вовк;

Б) Ведмідь;

В) Лисиця.

5. Якою можна назвати поведінку Червоної Шапочки?

А) Доброзичливою;

Б) Безвідповідальною;

В) Слухняною.

6. Який злочин вчинила Снігова Королева?

А) Хуліганство;

Б) Викрадення;

В) Вбивство.

Додаток Г

Інтегроване заняття « Мова рідна- слово рідне.»

Мета: навчити дітей розуміти та збагачувати рідну мову; формувати розуміння того, що українська мова – наш скарб, без якого не може існувати ні народ, ні Україна, як держава. Розширювати знання дітей про красу і багатство української мови. Пробудити почуття національної гідності. Розвивати логічне та творче мислення. Виховувати любов до рідної мови, рідного краю, його традиції, почуття поваги до всього свого, українського, бажання розмовляти рідною мовою.

Привітання:

Доброго ранку , сонце привітне,(діти піднімають вгору руки з лего цеглинками жовтого кольору)

Доброго ранку , небо блакитне,(діти піднімають вгору руки з лего цеглинками синього кольору)

Доброго ранку, у небі пташки,(діти піднімають вгору руки з лего коричневого кольору)

Доброго ранку, у річці рибки!

Я вас вітаю і я Вас люблю-

Ми живемо всі в одному краю!

Вихователь: « Діти, а в якому краю ми живемо?(відповіді дітей).

Вірно, розумнички! Живемо ми в Україні.»

Звучить аудіо запис гімну України.

Вихователь: « Отже за національністю ми з вами? (відповіді дітей)... українці.»

Вірш.

Ми – українці!

Я хлопчик – українець!

Я дівчинка – українка!

Ви – українці!

Ти – українець!

Він – українець!

Вона – українка!

Вони – українці!

Звучить аудіо запис « Шум вітру», « Шелест листочків», « Шум моря», « Котик нявчить», «Спів птахів».

Вихователь: « Діти, що це?(відповіді-припущення дітей). Вірно, діти, це різні звуки!»

Уривок з вірша:

Ти знаєш? На землі все голос має:

Гуркоче хвиля, камінь стукотить.

Гуде жучок і пташечка співає,

Десь вітер свище, в небі грім гримить.

Муркоче котик, кенгуру стрибає.

Цвірінькають веселі горобці.

Та думку звук такий не виражає,

Тому немовні звуться звуки ці.

А от людина мислить, розуміє.

І у людини мова є жива!

Вона творити мовні звуки вміє,

Це звуки, що складаються в слова.

Усе звучить, усе свій голос має.

Немовні й мовні в світі звуки є

Людина чує звук і промовляє.

У цьому світі — кожному своє!

Вихователь: « Діти, все навкруги має свій голос. А ми люди маємо мову.

Для чого нам потрібна мова?(відповіді дітей).

Продовження додатку Г

Уявіть на хвилинку, що на землі пропала мова. Що ж тоді станеться?(
відповіді- припущення дітей).

Гр- пантоміма.

Вихователь: « Так, діти, можливо пояснити свої думки іншій людині за допомогою жестів або ж за допомогою малюнків. Але всеодно багато чого може залишитися незрозумілим. Тому мова така важлива.»

Руханка « Мана України».

Я тримаю у руці (стискати й розтискати долоні, руки підняті вгору)
Кольорові олівці. (витягнути руки вперед і розкрити долоні)
Хочу я намалювати (хитання голови вгору-вниз-вгору-вниз)
Кримські гори і Карпати. (розведення рук у сторони)
Степ і пагорби Дніпрові, (потягнутися вгору)
І озера, і діброви, (торкнутися руками підлоги, ніби зечерпунвши воду)
І веселку, і калину, (потягнутися вгору)
Чорне море і Дунай – (торкнутися руками підлоги, ніби зечерпунвши воду)
Все це наша Україна, (покружляти на своєму місці)
Наш чудовий рідний край!(руки в боки, стрибають ні місці)

Вихователь: «Якщо ми за національністю – українці, то мова наша яка?(відповіді дітей). Так, дітки. наша рідна мова- українська.»

Дидактична мовленнєва гра « Яка мова?»

У німців- німецька,
В італійців- італійська,
В іспанців- іспанська,
В китаїців – китаїська.

Вихователь: « Дуже важливо, дітки, вивчати свою рідну мову.»

Мову рідну, слово рідне
Має, дітки, кожний в світі.

З деревом говорить вітер,
 З квіткою говорить квітка.
 З пташкою щебече пташка,
 Тиха річка – з озерцем.
 Мову знати цю неважко.
 Коли хоче того серце.

Вихователь: « В народі про мову кажуть так:

- *Хто мови своєї цурається, хай сам себе стидається.*
- *Птицю пізнати по пір'ю, а людину по мові.*
- *Будь господарем своєму слову.*
- *Мовивши слово, треба бути йому паном.*
- *Слово — не горобець, вилетить — не спіймаєш.*
- *Від красних слів язик не відсохне.*

Дидактична мовленнєва гра « Скажи лагідно! » (гра з м'ячем)

- *Мова... рідна,*
- *Мова... солов'їна,*
- *Мова... співоча*

Вихователь: « Бачите, як багато гарних слів ми віднайшли про мову.

Наша мова українська багата та різноманітна. Діти, а де ж береться мова?

Звідкіля вона приходить? (відповіді-припущення дітей)»

Рідне слово любить ненька

І співає: «Люлі-лю».

Так любив його Шевченко,

Так і я його люблю.

Вихователь: « Так, діти, мова починається від мами, від колискової.»

*Звучить аудіо запис колискової Лесі Українки « Місяць
 ясененький»*

Все, що живе на світі,
 Вміє розмовляти:
 Уміють говорити
 Зайці і зайченята,
 По-своєму говорять і риби серед моря,
 І у садочку пташка,
 І у траві комашка...
 Говорять навіть квіти
 З блискучими зірками.
 А як говорять діти?
 Так, як навчила мама!

Вихователь: « Мова – це найцінніший скарб, який треба берегти.

Необхідно вчитися правильно говорити.»

Дидактична гра « Вірно чи невірно»(з використанням сигнальних карток у вигляді світлофору)

*Закрити двері- зачинити двері,
 Понятно- зрозуміло,
 Я жду тебе- я чекаю на тебе,
 Тож- теж.*

Вихователь: « В народі говорять, що « *Буква до букви – складеться слово, а слово до слова- звучить рідна мова.*»»

*Солов'їну, барвінкову,
 колосисту – на віки –
 українську рідну мову
 в дар мені дали батьки.
 Берегти її, плекати
 буду всюди й повсякчас,
 бо ж єдина – так, як мати,*

мова в кожного із нас!

Оксана Забужко

Підсумок

Інтегроване заняття « Без верби та калини нема України».

Мета: Ознайомити дітей із народною символікою – калиною та вербою, їх значенням ; розвивати мовлення, пам'ять, творчі здібності ; виховувати інтерес і повагу до національних традицій, любов до рідної країни.

Матеріал до заняття: аудіо запис « Плаче дівчинка», грона калини з кольорового паперу, на яких зображено цифри від 1 до 10, пазли « Мапа України», коректурна таблиця « Символи України», лего цеглинки, квадратні аркуші паперу та набори квітів за кількістю дітей, смужки із зображеннями квітів, зображення вишиванок, набір на кожні дитину для заняття квілінгом.

Хід Роботи

Чистомовка(ритуал привітання):

Ду-ду-ду- верба дивиться у воду.

Ду- ду-ду- на свою красиву вроду.

На-на-на- і верба та ще й калина,

Ни- ни-ни- є символом України.

Вихователь демонструє дітям зображення верби: « Діти, це плаче верба. Що ж сталося, чому вона так плаче?

Каже верба , що посперечалась з червоною калиною, хто із них на Україні найголовніший! Та так спорилися, що посварилися і тепер калина не хоче дружити з вербою. Вона втікла та заховалася.

Продовження додатку Г

Що ж робити? Треба нам їх помирити?... Давайте допоможемо вербі відшукати калину та помиримо їх між собою! Будемо подорожувати Україною та шукати утікачку! А дорогу нам покажуть грона калини. Які вона, тікаючи, загубила.»

Діти крокують збираючи грона калини. Вирізаних з паперу, на яких зображені цифри від 1 до 10.(кількісна та порядкова лічба, лічба в завданому напрямку, « через 1 цифру», « через 2 цифри».)

Вихователь: « Діти, наша з вами рідна Україна- дуже велика країна!»

Складання пазлів « Мапа України».

Вихователь: « В кожній області є свої повір'я про вербу та калину, приказки, прислів'я, загадки, легенди.

Які ви пам'ятаєте приказки та прислів'я про калину?(відповіді дітей)»

Прислів'я та приказки про вербу:

-*Де ростуть верби, там чисті джерела води.*

-*На городі під вербою стоїть колодязь із водою.*

-*Де срібліє вербиця - там здорова водиця.*

-*Верба і дівчина приймуться де-небудь.*

-*Верба, як трава лугова: ти її покоси, а вона знову виросте.*

-*Гнучка, як лоза.*

-*Зігнувся, як верба над водою.*

Руханка « Мапа України».

Зупинка « Символи України».

Вихователь: « Діти, верба та калина, які між собою посварилися відносяться до яких символів України?(відповіді дітей). Вірно, це народні символи нашої держави. Які ще ви знаєте народні символи України?(відповіді дітей).

А які ще є символи нашої країни?(відповіді дітей). звісно, діти є як народні так і державні символи України.»

*Продовження додатку Г****Робота з коректурною таблицею « Символи України»:***

1. *« Покажіть на таблиці всі державні /народні символи України.»*
2. *Послухайте , будь ласка, загадки та відшукайте на таблиці їх відгадки!»*

Загадки:

Синьо-жовте полотнище

гордо майорить.

Це – ознака сили й слави

Української держави. (прапор).

Вихователь пропонує дітям викласти прапор України з лего цеглинок-жовтого та синього кольору.

Проливала дрібні сльози молода дівця.

Полоскала довгі коси у чистій водиці.(верба)

Ой цвіте на Україні красне літо,

Ой збирають чорноброві в гаю квіти,

В'яжуть стрічку й квіточку в стіжок,

Щоб до танцю вратись в оберіг – ... (вінок).

Танок – хоровод « Віночок».

Робота за столами- « Виклади віночок»(орієнтація в просторі, вправи на пам'ять).

Вихователь: « Діти, перед вами на столах лежать чарівні віночки. Давайте викладемо куточку- мак по середині нашого квадрата, квіточку- ромашку – у верхньому правому куточку, квіточки- чорнобривці покладемо у верхньому лівому куточку; любисток- у нижньому лівому куточку, а мальву- у нижньому правому куточку.»

Продовження додатку Г

Вихователь демонструє стрічечку з певною послідовністю квітів та пропонує дітям відтворити послідовність квітів по пам'яті.

Зупинка « Український народний(національний) одяг».

Звучить аудіо запис « А сорочка мамина біла, біла.»

Вихователь демонструє дітям зображення українських сорочок з різним орнаментом , з різною вишивкою. Діти знаходять на вишивці калину.»

Приказки та прислів'я про калину:

-Милуйтесь калиною, коли цвіте, а дитиною – коли росте.

-Заливається, як соловейко на калині.

-Дівчина, як у лузі калина.

Вибери собі дівку, як калинову гілку.

-Який куц, така й калина, яка мати, така й дитина.

-У лузі калина з квіточками, неначе мати з діточками.

-Нема цвіту білішого, як цвіт на калині, нема в світі ріднішого, як мати дитині.

Народна гра « Голочка та ниточка».

Вихователь пропонує дітям стати один за одним і узяти того , хто стоїть попереду , за плечі. Задача: пройтися змійкою за ведучим(він- « голка») і не порвати нитку. Діти йдуть зі словами:

Сюди- туди голка,

Сюди- туди нитка,

Як рушник повішу,

Хата буде квітка.

Вихователь: «Багато цікавого ми сьогодні почули про калину і вербу. А ще в народі кажуть: «Без верби й калини, нема України». А рости калина любить разом з вербою.

Ой, вербо,вербо зелена.

Спусти гіллячко додолу

На зеленую діброву.

На червону калину,
Де соловейко гніздо в'є,
А сивая зозуленька воркує.»

Нетрадиційна аплікація « Червона калина».(квілінг)

Пальчикова гімнастика « Калина»:

*Є в нас ягідка одна,
Дуже гарна та смачна.
Не ожина, не малина,
А червона калина.*

Підсумок

Інтегроване заняття для дітей старшої групи « Як дві сорочки посварилися.»

Мета: Розширювати знання дітей про Україну, рідний край.

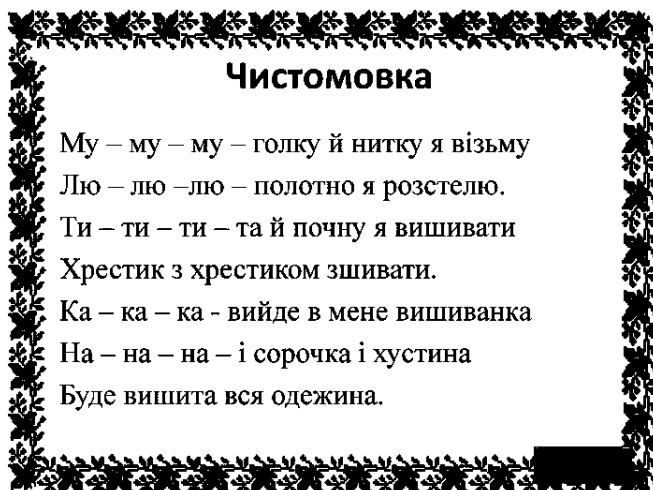
Продовжувати формувати цікавість до виникнення української вишиванки, до її символів, кольорів, значення її для українського народу.

Розвивати: зв'язне мовлення, логічне мислення, увагу, творчу уяву, кольоровідчуття, координацію рухів, орієнтацію в просторі, окомір, дрібну моторику руки.

Виховувати: посидючість, любов та поважне ставлення до рідної країни.

Матеріал до заняття: аудіо запис пісні, фарби гуаш, пензлі, підставки під пензлі, серветки, зображення сорочок по кількості дітей.

Ритуал привітання(чистомовка):

Вихователь: « Діти, до нас сьогодні в гості завітав чудовий гість. Хто б це міг бути?(відповіді - припущення дітей). От послухайте, будь ласка, загадку та скажіть хто або що до нас в гості завітало?»

Згадка про сорочку.

Різного кольору буває вона,
 З щільної тканини,
 А буває тонка.
 Краватку красиву,
 Під неї підберемо.
 На роботу і в школу,
 З татом підемо.
 (Сорочка)

Вихователь: « Так, діти, до нас в гості завітали дві сорочки.
 (вихователь демонструє дітям дві сорочки, одну звичайну та вишиванку).

Звучить аудіо запис пісні « Сорочка біла, біла...»

Поки до нас гості йшли - встигли між собою посваритися. Все ніяк не могли вирішити, яку сорочку люди одягають кожен день, а яку лише на свята.

Давайте ж наших гостей помиримо та розкажемо куди і коли кожна з них одягається.

Продовження додатку Г

Вихователь демонструє дітям звичайну білу сорочку: « Діти, як ви думаєте, куди таку сорочку одягали українці? (відповіді дітей)

Вірно, діти, ця сорочка називається – « сорочка - буденка». Вона нічим не прикрашалася. Адже, у час , коли не було сучасних пральних засобів , пральних машин, а на створення однієї сорочки витрачалося дуже багато часу, цілі місяці, дуже непрактично було красуватися кожного дня у вишитій сорочці. Так, як прасувати не було чим.»

Вихователь: « Діти, як ви вважаєте, а чи може звичайна сорочка « буденка» перетворитися на сорочку вишиванку? (відповіді - припущення дітей

Читання вірша про вишиванку.

Вишиванка – символ України,
Кожної великої родини,
Нашої історії та мови
Залюбки вдягаємо її знову.

Вихователь: « Давайте, діти, сьогодні з вами побудемо трохи чарівниками і перетворимо звичайну сорочку « буденку» на сорочку вишиванку.

Справа в тому, що вишиванка на сьогоднішній день – це не тільки річ, яка несе для нашого українського народу культурну цінність. Вишиванка – це ще й модно. Отже, давайте спробуємо побути чарівниками - модельєрами.»

Чому орнамент на вишиванці в основному розташовують на рукавах та біля горловини? (відповіді дітей). Вишиванка – це оберіг.

Давайте пригадаємо які види орнаменту ми з вами знаємо.(відповіді дітей)

Геометричний орнамент(лінії, ромби, хрести та інше).

Рослинний орнамент(квіти, листя, гілки, дерева).

Продовження додатку Г

Тваринний орнамент(зображення різних тварин, риб, птахів, або окремих елементів - очей, рогів, кігтів).

Вишивали український національний одяг в основному жінки. Адже саме вони надавали одягу потужну позитивну енергетику. Символи(орнамент) обирався теж не простий , а з певним змістом. Так само і кольори на вишиванці мають своє значення.

Червоний колір - корі сонця, удачі, захисту, любові.

Зелений - символізує народження та життя.

Жовтий – колір сонячної енергії , життя, радості, багатства процвітання.

Синій - символ жіночої енергії, спокою, колір води і неба.

Білий колір – колір чистоти, святості.

Чорний - означає біль, страждання.

Отже, діти, оберіть, будь ласка, той орнамент, який вам до душі, оберіть місце його розташування на сорочці. І розпочнемо нашу з вами роботу.

Вихователь демонструє різні вироби - вишиванки із зображеними різним орнаментом.

Самостійна робота дітей та вихователя під спокійну релаксаційну музику « Звуки природи.»

Пальчикова гімнастика:

Голочку в руки візьмемо,

Вишиваночку вишивати почнемо!

Хрестик , ще стежок, знову хрестик,

От візерунок вже готов! (імітаційні рухи на долонці)

Вихователь: «На сьогоднішній день вишиванка - це унікальний код нашого українського народу. Орнаменти вишиванки з кожним днем стають все популярнішими. Сьогодні їх втілюють не лише на сорочках, але й на будь - якому сучасному вбранні, на автомобілях, тощо.

Отже, діти, можете подарувати вашу вишиванку кому захочете! Із найкращими побажаннями здоров'я, добра, миру.

Все буде Україна!»

Додаток Г

Дидактичні ігри «Національна рукавичка»(за мотивами методики Кюїзенера).

Програмовий зміст:

Продовжувати вчити дітей використовувати у своїй роботі палички Кюїзенера.

Закріпити вміння дітей рахувати в межах 10, вирішувати приклади на додавання та віднімання 1; знаходити числа сусіди, визначати склад числа.

Розвивати: логічне мислення, мовлення, пам'ять, дрібну моторику руки.

Виховувати: посидючість.

Матеріал: палички Кюїзенера, зображення калини, верби, віночку, прапору та гербу України, аудіо записи пісень « Звуки лісу», « Перегукування птахів», Гімн України, паперові сніжинки з зображеними на них цифрами, д/г « Числа – сусіди»(« Птахи») на липучках, д/г « Ялинкові прикраси», д/г « Дерева» (за мотивами Кюїзенера).

Звучить аудіо запис « Хтось тихенько плаче».

Вихователь: « Діти, хто це так тихенько плаче?(відповіді- припущення дітей) Послухайте, будь ласка, загадку та скажіть хто це?»

Загадка.

Хоч хатинонька маленька,

та затишна і тепленька:

як мороз кусається,

п'ять братів сховається. (Рукавиця)

Вихователь: « Так, діти, це рукавичка. Це наша українська патріотична рукавичка!»

Вихователь демонструє дітям зображення рукавички , на якій зображено прапор України.

Вихователь: « Чому ж рукавичка плаче? Що сталося, хто або що її так засмутило?(відповіді-припущення дітей). Діти, рукавичка розповіла, що в

Продовження Додатку Г

ній жили незвичні мешканці. В рукавичці жили українські національні(державні) та на народні символи.

Але прийшла зима, в лісі була сильна завірюха , рукавичка загубила своїх улюблених мешканців.

Давайте допоможемо рукавичці та відправимося до чарівного лісу, а у пошуках державних та народних символів нам допоможуть чарівні палички!(вихователь демонструє палички Куїїзенера). Покладемо їх в торбинку та відправимося в подорож! Дорогу нам вкажуть чарівні сніжинки!» (звучить аудіо запис « Вальс сніжинок»)

На килимі розкладено вирізані з паперу сніжинки, на яких зображено цифри від 1 до 10. Дітям необхідно викласти на кожену сніжинку відповідну паличку.

Варіант 2. На столах перед дітьми лежать аркуші паперу із зображеними на них сніжинками – діти викладають відповідні палички Куїзенера.

Звучить аудіо запис « Звуки лісу».

Вихователь: « От, діти, ми вже й в лісі! Як тут багато дерев. Дерева всі переплелися, щоб заховати один із символів України! Давайте всі стовбури дерев знайдемо- символ український віднайдемо!»

Дидактична гра « Дерева»(за мотивами Кюїзенера) – на деревах зображено цифри- діти шукають відповідні палички.

Вихователь: « От , діти, всі дерева розступилися і символ який ми бачимо!»

Вихователь демонструє герб України.

Вірш.

Чубач Г.

Наш герб

В Гербі є аж три зубці!

Їх малюють молодці.

Молодцям сестричка Алла

Малювати помагала.

Вийшло гарно й просто:

Три зубці – всі гострі!

Ну, а потім вийшло так:

Два, що менші, – по боках,

Третій, більший, – всередині

Змалювали на картині.

Об'єднали всіх їх знизу –

От і вийшов Герб наш:

Тризуб!

Вихователь: « Так, діти, це герб України. А це державний чи народний символ?(відповіді дітей). Вірно, розумнички, герб- це держаний символ України). Отже один мешканець вже повернувся до своєї домівки- патріотичної рукавички.

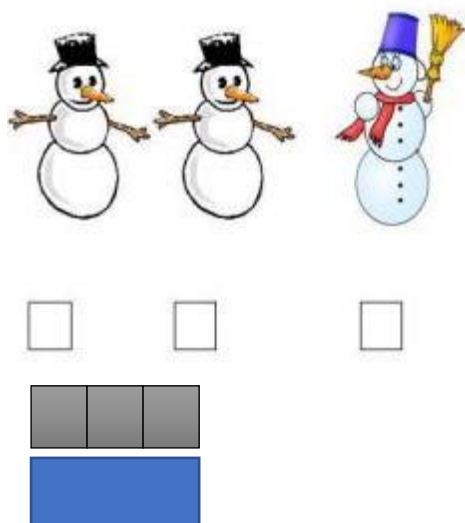
А ми відправляємося далі у подорож лісом у пошуках символів нашої рідної України!»

Вихователь: «Яка чудова , сонячна галявина. Як багато тут сніговиків. Вони тут від холоду та завірюхи заховали декілька символів України.

А щоб символи відшукати необхідно приклади всі вирішити!»

Діти вирішують приклади на додавання та віднімання 1 за допомогою паличок Куізенера .

Завдання: « Діти, покладіть перед собою на столі 2 картки з білими сніговиками. Порахуйте. А якщо до них додамо ще одного синього сніговика, скільки всього стане сніговиків?» (Три)

Вихователь: « Під кожним сніговиком покладіть по одній кольоровій одиничці. Скільки одиничок? (Три)

Вихователь: З'єднайте їх в одну суцільну паличку. А тепер знайдіть кольорову паличку, яка б дорівнювала довжині 3 білим одиничкам.»

(Діти знаходять блакитну паличку).

Вихователь: « Діти, які ж ви молодці! Всі приклади вирішили. А от і наступні мешканці патріотичної рукавички!»

Вихователь демонструє дітям зображення народних символів по черзі.

вихователь демонструє дітям зображення калини.

Вихователь: « В народі, діти, кажуть : « Без верби та калини немає України. От верба теж знайшлася. І теж заховається в рукавичку.

Як ви думаєте, калина та верба – це народні чи державні символи України?(відповіді- припущення дітей) Так, звісно, діти, калина та верба – це народні символи нашої країни.

Але сніговики заховали ще один народний символ нашої неньки України, щоб зла завірюха його не дістала. Послухайте, будь ласка, загадку та назвіть цей символ. »

Загадка.

Ой цвіте на Україні красне літо

Ой збирають чорноброві в гаї квіти

В"яжуть стрічку й квіточку у вінок

Щоб до танцю вратись в оберіг-(вінок).

Дидактична гра « Підбери до квіточки стрічечку»

Дівчата водять хоровод-гру «Віночок».

Вихователь: « Діти, наша подорож у пошуках наших українських символів продовжується. Давайте відшукаємо найкоротшу доріжку.»

Діти шукають найкоротшу доріжку та викладають рівності та нерівності із цифр та математичних знаків.(за мотивами Куїзенера).

Вихователь: « Діти, яка гарна ялинка. Символи України її прикрасили, але не до кінця. Давайте їм допоможемо!»

У дітей на столах лежать палички Куїзенера – вихователь демонструє ялинкові іграшки з зображеними на них цифрами. Дітям необхідно скласти число з двох менших за допомогою паличок Куїзенера.

Звучить аудіо запис « Перегукування птахів в лісі.»

Вихователь: « Діти, птахи в лісі заховали один із державних символів України. Щоб його відшукати та повернути до рукавички необхідно відшукати для кожної пташки сусіда.»

Математична дидактична гра на липучках « Числа- сусіди» (« Птахи.»)

Викладання прапора з паличок.

Вихователь: « Тепер всі символи України в укритті, в своїй домівці. Їм не страшно ніяка заметіль!»

Вихователь: « А наша подорож, діти, закінчилася. Необхідно вертатися до групи.»

Діти ідуть по розкладеним паперовим сніжинкам , на яких зображено цифри від 1 до 10, рахуючи вперед- назад, через 1, 2 цифри, в завданому напрямку (наприклад, від 1 до 5, від 4 до 9, від 10 до 4.)

Звучить гімн України.

Вихователь: « От, діти, ми вже в групі.

Де ми з вами сьогодні були, куди подорожували?(відповіді дітей).

Так, ви сьогодні молодці. Всі символи України зібрали та врятували від злої завірюхи- заховали в патріотичну рукавичку.

Що для вас було нового? Що було складно? (відповіді дітей)

В яку подорож ви б хотіли відправитися ще?(відповіді дітей)

Вихователь бере чарівну торбинку: «Діти, візьміть у праву ручку паличку такого ж кольору, якого кольору у вас настрій від сьогоднішнього заняття.

Бачу настроїв у вас різнокольоровий і патріотичний, як і палички!»

Заняття з народознавства « Українська хата» для дітей старшої групи.

Програмовий зміст : *Ознайомлювати дітей з традиційним побутом, інтер'єром української світлиці, шляхом порівняння з сучасним інтер'єром; посудом, з гончарством як видами народного мистецтва. Закріплювати знання дітей про українських майстрів. Розширювати уявлення дітей про страви національної кухні. Формувати практичні вміння та навички з приготування українських страв, збагачувати й активізувати словник іменниками на позначення назв предметів старовинного українського побуту, страв національної кухні. Сприяти розвитку мовлення дітей, використовуючи вірші, приказки, прислів'я, загадки. Розвивати логічне мислення, пам'ять, увагу. Виховувати естетичний смак, повагу до народних звичаїв і традицій, інтерес до народних оберегів, до пізнання минулого, патріотизм.*

Матеріал: дидактична картина « Українська хата», таблиця за віршем Т. Г. Шевченка « Садок вишневий біля хати», дидактична гра « Професії», дидактична гра « Звідки береться хліб?», дидактична гра « Ремесла».

Продовження додатку Д

Вихователь: « Діти, сьогодні в нас буде незвичне заняття. Ми спробуємо опинитися в картині!»

Вихователь демонструє дітям дидактичну картину « Українська хата».

Вихователь: « Яку б назву ви дали цій картині?(відповіді дітей). Які у вас цікаві та різноманітні ідеї! Розумнички! Ви майже вгадали! Ця картина називається « **Українська хата**».

Давайте спробуємо опинитися в цій картині!

Але для того щоб це зробити нам необхідно розповісти українські прислів'я, які ми знаємо про хату.»

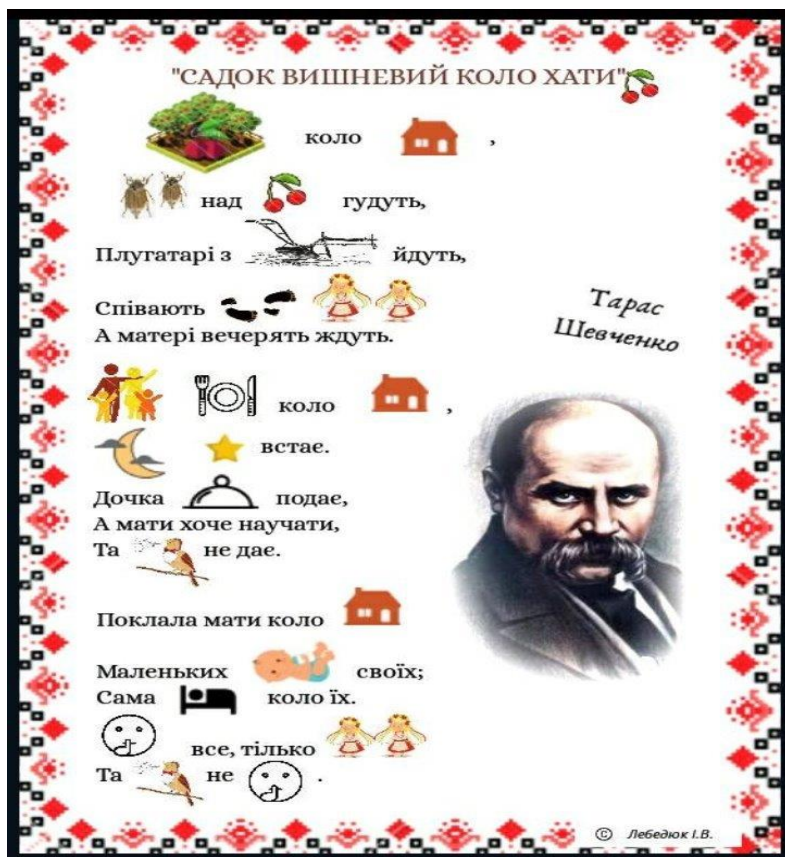
«Чия хата, того й правда.»

« Дай, боже, одержу шиту, а хату криту.»

« Моя хата скраю — я нічого не знаю.»

Робота з мнемотаблицею за віршем Т. Г. Шевченка « Садок вишневий біля хати»

Вихователь читає вірш. Потім по черзі 2-3 дітям пропонує відтворити художні твір за таблицею.

Звучить аудіо запис чарівного звуку.

Вихователь: « Діти, ось ми і в середині картини! В середині української хати!

Давайте озирнемося навкруги! Що ви бачите?(відповіді дітей). Так, вірно, в хаті багато цікавих предметів українського народного побуту.

Прочнемо з підлоги... Що ви бачите у себе під ногами?(відповіді дітей). Так, під ногами у нас килими. Хто з вас пам'ятає професію людини , яка виготовляє килими?(відповіді дітей) Вірно, килими вигототвляє ткач. А ремесло його називається – ткацтво!

Вірш.

Ткач

Тато - ткач, матуся - ткаля,
Витче крайку доня Галя!
І барвистих ниток слід
Прикрашає увесь рід.

Продовження додатку Д

Вихователь: « Розумнички! А які ви ще знаєте українські народні ремесла?»(відповіді дітей)»

Загадки про ремесла.(вихователь демонструє картинки , на яких зображені ремесла)

*Глина в кого ожива?
Творить з нею хто дива?
В кого посуд, ніби жар?
Ну, звичайно ж , це -
(гончар)*

*Як рубанком дошку чистить,
Летить стружка золотиста.
З-під рук майстра той-же колір.
Як цей майстер зветься?
(Столяр)*

*Прокидається він рано
І пече нам хліб духмяний.
Бублики і пиріжки,
Пряники і медівники.
(Пекар)*

Вихователь : « В наш час ремесла – називаються професіями. Зараз з'явилося багато нових таких потрібних професій.

Дидактична гра « Професії».

Українська народна гра « Мак».

У грі «Мак» у першому варіанті діти звертаються до Городника, чи полив він мак та чи поспів мак. При цьому кожне запитання оспівується приспівом: «Маки, маки, маківочки, золотії голівочки».

Є й такий варіант гри, в якому після приспіву йде суцільний діалог з козачком:

- Козачок, чи виорав мачок?
- Козачок, чи посіяв мачок?
- Козачок, чи посходив мачок?
- Козачок, чи пора молоть мачок?

Вихователь: « Скоріш за все, господарі цієї хати чекають на гостей. В хаті прибрано, а на столі ми що бачимо?(відповіді дітей). Вірно, багато глечиків, приборів. Мабуть, обід досягає в печі.»

«Хліб – всьому голова!»

Дидактична гра « Звідки береться хліб?».

Вихователь: « Бачите, як багато в хаті глиняного посуду? А хто такий посуд створив?(відповіді дітей)»

Дидактична гра « Ремесла».

Вихователь: « Діти, а що це попід самим дахом за малюнки такі?(припущення дітей). Це, дітки, Петриківський розпис.(розглядання картинок із зображенням Петриківського розпису)

Викладання візерунку за допомогою лего цеглинок.

Вихователь:« Бачите, як гарно вишиті штори та скатертина на столі! От давайте так само гарно прикрасимо наші сорочки!»

Виготовлення вишиванки – сорочки методом оригамі.

Звучить чарівна музика.

Вихователь: « Ось, діти, ми опинилися в нашій групі! Де ми з вами сьогодні побували?(відповіді дітей). Розумнички! Ми були сьогодні в середині картини. А як ця картина називається?(відповіді дітей). Вірно, картина, де ми сьогодні були називається « Українська хата».

Що цікавого ви побачили в хаті?(відповіді дітей). Давайте спробуємо намалювати українську хату майбутнього!»

Малювання української хати майбутнього.

Поради батькам
щодо розвитку національно-мовленнєвої особистості

1. Говоріть з дітьми про нашу Країну, розповідайте про наші звичаї, літературу, українські свята. Традиції Вашої родини.
2. Відзначайте національні свята, розповідайте про – День Незалежності України, День Конституції, День Державного прапора тощо.
3. Говоріть про свої гарні справи та справи інших людей, які сприяють покращенню життя в нашій державі.
5. Залучайте дітей до українського контенту, джерел української літератури і мистецтва.
6. Створіть свої родинні традиції.
7. Виховуйте шанобливе ставлення до національних символів.
8. Будьте взірцем для наслідування, відповідальними й обережними у своїх діях.
9. За можливості подорожуйте, йдіть на прогулянку помилуватися красою нашої Землі

Любов до своєї держави, бажання спілкуватися рідною мовою йде з родини. Рідна мова – мова батьків, мова, з якою людина входить у світ, прилучається до загальнолюдських цінностей.

Саме пізнаючи рідну мову, дитина пізнає Себе .

Ділова гра для вихователів

«Знайомство з концепцією національно-патріотичного виховання в системі освіти України »

ОРГАНІЗАЦІЙНІ МОМЕНТИ

Організатори: завідувач дошкільного закладу, вихователь-методист.

Учасники: вихователі, вихователі-методисти.

Ведучий: вихователь-методист ЗДО.

Роз'яснення мети та загального сценарію гри

МЕТА ГРИ:

- узагальнити та уточнити знання педагогів про зміст, мету, завдання, принципи та шляхи формування у підростаючого покоління національної свідомості розкритій у концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України
- допомогти усвідомити всі необхідні складові , структуру та шляхи реалізації завдань національного виховання дошкільника

ЗАГАЛЬНИЙ СЦЕНАРІЙ:

Ведучий повідомляє мету гри, представляє капітанів двох команд та арбітрів. Капітанам пропонує сформувати команди з учасників засідання за допомогою фішок двох кольорів. Ведучий інформує учасників, що гра проводитиметься у три тури

Перший тур. Запитання – відповіді

Кожній команді ведучий пропонує по черзі відповісти на одне запитання. За правильну відповідь команда отримує 2 бали, за неповну — 1 бал, за неправильну — 0 балів.

1. Найбільш актуальні виховні напрями за концепцією національно-патріотичного виховання? (громадянсько-патріотичний, духовно-моральний, військово-патріотичний, екологічного виховання)

Продовження додатку Ж

2. Яким чинникам сприяє національно-патріотичне виховання? (єднання українського народу, зміцненню соціально-економічних, культурних, духовних основ розвитку суспільства і держави)

Другий тур. Тлумачення слів. Ведучий пропонує кожній команді до запропонованого поняття, вжитого у Концепції національно-патріотичного виховання, дати роз'яснення:

1. Мета національно-патріотичного виховання (становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин, формування активної громадянської позиції, утвердження національної ідентичності громадян на основі духовно-моральних цінностей Українського народу, національної самобутності)

2. Національно-патріотичне виховання – (це комплексна система і цілеспрямована діяльність щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу.)

Третій тур. Вірю – не вірю Ведучий пропонує по черзі кожній команді прослухати три твердження і відповісти, чи вірять її учасники, що твердження правильне, чи ні. За кожен правильну відповідь — 1 бал. Усього команда може отримати 3 бали. 1. Власними принципами національно-патріотичного виховання виступають: принцип національної спрямованості, принцип самоактивності й саморегуляції, принцип полікультурності, принцип культуровідповідності, принцип соціальної відповідності, принцип історичної і соціальної пам'яті, принцип міжпоколінної наступності. (ТАК) Процес патріотичного виховання дітей та молоді повинен мати випереджувальний характер (Так.)

Підсумки гри Ведучий надає слово арбітрам, які підбивають підсумки гри, після чого пропонує учасникам поділитися своїми враженнями.

**ЛОЗУВАТСЬКА СІЛЬСЬКА РАДА
КРИВОРІЗЬКОГО РАЙОНУ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

**КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «ГЕЙКІВСЬКИЙ ЗАКЛАД
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ (ЯСЛА-САДОК) «ОБЕРІГ»**

вулиця Південна 1, с. Ранній Ранок, 53054

e-mail: dnz.teremock@gmail.com, <http://dnzsadikteremok16.klasna.com>, код ЄДРПОУ 34919157

« 17 » 03 2025 р. № 6

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
з теми «Педагогічні умови формування національно-мовленнєвої
особистості дітей передшкільного віку»
здобувача наукового ступеня доктор філософії

за спеціальністю 012 Дошкільна освіта

Мигулі Вікторії Валеріївні

Впродовж 2022-2024 рр. в освітньому процесі *Комунального закладу «Гейківський заклад дошкільної освіти (ясла - садок) «Оберіг» Лозуватської сільської ради» Криворізького району Дніпропетровської області* були експериментально впроваджені педагогічні умови формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку. Представлена для використання в роботі схема сформованості національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку, що містить в собі спеціально підібрані: компоненти, критерії, показники, методики. Були організовані консультації для вихователів та батьків, проведені онлайн зустрічі згідно теми, рекомендована спеціально організована діяльність для роботи з дошкільниками.

Результати дослідження автора були представлені в фахових виданнях України та на Всеукраїнських й Міжнародних конференціях. Вважаємо, що матеріали дисертаційного дослідження є актуальними для впровадження в освітньому процесі закладів дошкільної освіти.

Директор закладу ЗДО

Іванна ЛЯШЕНКО

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження з теми
«Педагогічні умови формування національно-мовленнєвої особистості дітей
передшкільного віку»

Мигулі Вікторії Валеріївни за спеціальністю 012 Дошкільна освіта

Впродовж 2022-2024 рр. в освітньому процесі ЗДО №...270...
м. Кривий Ріг було експериментально впроваджено педагогічні умови
формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного
віку. Було організовано онлайн опитування для вихователів та батьків на
тему визначення рівня обізнаності вихователів з питань формування
національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку.
Впровадження педагогічних умов передбачало вдосконалення розвивального
мовленнєвого середовища, залучення батьків в освітній процес ЗДО,
розробка спеціальних занять та вправ.

Результати роботи дають можливість рекомендувати їх до
впровадження в закладах дошкільної освіти.

Директор ЗДО

Романчук

УКРАЇНА
Дніпропетровська область
60000, м. Кривий Ріг
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
(ЯСЛА-САДОК) №199
КРИВОРІЗЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
Ідентифікаційний код 33575522

Р/р _____
У _____
№ 32 від 20.03.2022
на № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження з теми
«Педагогічні умови формування національно-мовленнєвої особистості дітей
передшкільного віку»

Мигулі Вікторії Валеріївни за спеціальністю 012 Дошкільна освіта

Впродовж 2022-2024 рр. в освітньому процесі ЗДО №199.....
м. Кривий Ріг впроваджувались педагогічні умови формування національно-
мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку. Були організовані
онлайн зустрічі для вихователів та батьків, зокрема, організована онлайн
зустріч на тему «Роль веб-квестів в формуванні національно-мовленнєвої
особистості дітей передшкільного віку». Представлено поняттєво-
категоріальний апарат процесу формування національно-мовленнєвої
особистості дітей передшкільного віку.

Результати дисертаційного дослідження Мигулі В.В. вважаємо
інноваційними та актуальними для впровадження в освітньому процесі ЗДО.

Директор ЗДО

Handwritten signature

Handwritten signature

Handwritten signature МІКОВА

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження з теми
«Педагогічні умови формування національно-мовленнєвої особистості дітей
передшкільного віку»

Мигулі Вікторії Валеріївни за спеціальністю 012 Дошкільна освіта

В освітньому процесі ЗДО № 2.1.14..... м. Кривий Ріг впродовж 2022-2024 рр. було експериментально впроваджено педагогічні умови формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку. Створено онлайн-опитування для вихователів та батьків на тему визначення рівня обізнаності вихователів з питань формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку. Були запропоновані спеціальні заходи в ЗДО для залучення батьків в освітній процес, організація спільного заняття з батьками, конкурс малюнків «Україна – моя Батьківщина». Проведено онлайн захід для вихователів присвячений веб-квестам в рамках міського проєкту «Формування національно-мовленнєвої особистості дитини передшкільного віку».

Результати дисертаційної праці Мигулі В.В. рекомендуємо для впровадження в освітній процес ЗДО.

Директор ЗДО

Тетяна Кашченко

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження з теми
«Педагогічні умови формування національно-мовленнєвої особистості дітей
передшкільного віку»

Мигулі Вікторії Валеріївни за спеціальністю 012 Дошкільна освіта

Впродовж 2022-2024 рр. в освітньому процесі ЗДО №...*121*.....
м. *Кривий Ріг* впроваджувались педагогічні умови формування національно-
мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку. Проведені онлайн
зустрічі для вихователів та батьків, зокрема, організована онлайн зустріч на
тему «Роль веб-квестів в формуванні національно-мовленнєвої особистості
дітей передшкільного віку». Представлено поняттєво-категоріальний апарат
процесу формування національно-мовленнєвої особистості дітей
передшкільного віку. Впровадження педагогічних умов в освітній процес
ЗДО сприяло усвідомленню вихователями актуальності та необхідності
формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного
віку.

Результати дисертаційного дослідження Мигулі В.В. (створені
педагогічні умови) є актуальними та доцільними для впровадження в
освітній процес ЗДО.

Директор ЗДО

Тетяна Чесир

Продовження додатку 3

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження з теми
«Педагогічні умови формування національно-мовленнєвої особистості дітей
передшкільного віку»

Мигулі Вікторії Валеріївни за спеціальністю 012 Дошкільна освіта

Впродовж 2022-2024 рр. в освітньому процесі ЗДО №...156.....
м. Кривий Ріг започатковувались педагогічні умови формування національно-
мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку. Були організовані
онлайн зустрічі для вихователів та батьків, де було висвітлено важливу роль
формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного
віку». Було проведено онлайн опитування для вихователів та батьків на тему
визначення рівня обізнаності вихователів з питань формування національно-
мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку

Результати дисертаційної праці Мигулі В.В. вважаємо актуальними для
впровадження в систему дошкільної освіти, зокрема, в освітній процес ЗДО.

Директор ЗДО

Людмила Коренко

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження з теми
«Педагогічні умови формування національно-мовленнєвої особистості дітей
передшкільного віку»

Мигулі Вікторії Валеріївни за спеціальністю 012 Дошкільна освіта

Впродовж 2022-2024 рр. експериментально впроваджувались педагогічні умови формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку в освітньому процесі ЗДО № 15
м. Кривий Ріг . Впровадження вказаних педагогічних умов в закладі освіти сприяло підвищенню показників рівня розвитку дітей та підвищення рівня професійної компетентності педагогів ЗДО, більша кількість батьків стали активніше цікавитися розвитком мовленнєвої особистості дітей.

Результати дисертаційної праці «Педагогічні умови формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку» Мигулі В.В. рекомендуємо до впровадження в освітній процес ЗДО.

Директор ЗДО

Валентина Романчук

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження з теми
«Педагогічні умови формування національно-мовленнєвої особистості дітей
передшкільного віку»

Мигулі Вікторії Валеріївни за спеціальністю 012 Дошкільна освіта

В освітньому процесі ЗДО № 71 м. Кривий Ріг впродовж 2022-2024 рр. було експериментально впроваджено педагогічні умови формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку. Для педагогів закладу були надані рекомендації щодо організації розвивального мовленнєвого середовища ЗДО, тематика занять для дітей, ефективні форми роботи з батьками. Організоване опитування для вихователів та батьків на тему визначення рівня обізнаності вихователів з питань формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку та надані необхідні рекомендації зокрема, ознайомлення з поняттєво-категоріальним апаратом дослідження.

Рекомендуємо до впровадження в закладах дошкільної освіти результати дисертаційної праці Мигулі В.В.

Директор ЗДО

Надія Руда

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження з теми
«Педагогічні умови формування національно-мовленнєвої особистості дітей
передшкільного віку»

Мигулі Вікторії Валеріївни за спеціальністю 012 Дошкільна освіта

Впродовж 2022-2024 рр. в освітньому процесі ЗДО № 264
м. Кривий Ріг впроваджувались педагогічні умови формування національно-
мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку. Проведені онлайн
заходи щодо організації та використання основних елементів розвивального
мовленнєвого середовища ЗДО. Рекомендовані ігри та дитяча література
щодо формування національно-мовленнєвої особистості. Використовуючи
рекомендації було організоване відкрите онлайн заняття з батьками на тему
«Україна дивує».

Результати дисертаційного дослідження Мигулі В.В. (створені
педагогічні умови) вважаємо актуальними та доцільними для впровадження в
освітній процес ЗДО.

В.о. директора КЗДО ЄП № 4 КМР / С. Сабуров

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження з теми
«Педагогічні умови формування національно-мовленнєвої особистості дітей
передшкільного віку»

Мигулі Вікторії Валеріївни за спеціальністю 012 Дошкільна освіта

Впродовж 2022-2024 рр. в освітньому процесі ЗДО №...77.....
м. Кривий Ріг було експериментально впроваджено педагогічні умови
формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного
віку. Проведені онлайн заходи з теми «Національно-мовленнєва особистість
в освітньому просторі ЗДО», педагогів ознайомлено з основними поняттями
теми формування національно-мовленнєвої особистості. Проведено онлайн
опитування для вихователів та батьків на тему визначення рівня обізнаності
вихователів з питань формування національно-мовленнєвої особистості дітей
передшкільного віку

Результати дисертаційного дослідження Мигулі В.В. (створені
педагогічні умови) є актуальними та доцільними для впровадження в
освітній процес ЗДО.

Директор ЗДО

Людмила Сковорода